

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Het Gheopent Christendom

Hazart, Cornelius

T'Antwerpen, M. DC. LXIV.

Het Tweed Deel. Vande Religie der Mahometanen.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71377](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71377)

HET TWEEDE DEEL.

Vande Religie der *Mahometanen*.

HET I. CAPITTEL.

Vande Mirakelen.

Predikant. 3. Afdeel. pag. 182.

DE *Mahometanen* zijn ghewoon breedt op te gheven van de mirakelen haers *Mahomers*, ende en willen daer gheen *sins* aen ghetwijffelt hebben.

Antwoorde.

'T is waer: want soo als ghy wel seght / sy houden staende 1. dat Mahomet upt sijn^s moeders lichaem soude ghekomen zijn / bzoelijck / besneden / ende sonder eenighe sinerte. 2. Dat alle de Afgoden der werelde in sijn^e gheboorte zijn ter neder ghevallen. 3. Dat Lucifer op den selven tijdt is aenghegrepen gheweest van de Enghelen / ende versinoozt in de zee. 4. Dat de boghelen / wolcken / winden / en Enghelen zijn samen ghekomen / ende ghetwist hebben onder mal^s handeren / wie van haer het kindt souden opboeden. De boghelen sepden / dat sy het kindt verschepden bzachten kosten by bzinghen ; de wolcken / soete wateren ; de winden / lieffelijcke reucken ; de Enghelen dies niet reghenstaende wilden de sozge hebben / maer Godt heeft den twist ghe-epndighe / segghende / dat hy van de menschen soude opgheboedt werden / en dat de bozsten souden saligh zijn / die hy soud^s supghen. 5. Dat eene eseltinne / een oeg / een schaep / een kemel / ende een ghebraden schaep^s-schouder tot hem ghesproken heeft. De Eseltinne soude ghesepdt hebben /

teghen het gheopende Turckdom. III

hebben/dat hy was den Prince der Propheten. Den
Kemel soude gheklaeght hebben ober sijn harde sla-
vernije. Den Os, ende Schaep souden hem ghegroet
hebben als Godts ghesandt. De ghebraden Schaeps-
schouder soude hem ghewaerschouwt hebben / dat sy
met veijn was bestreken. 6. Dat eenen trap/ende
pilaer/daer hy booz placht te bidden / tot hem soude
verucht hebben / ende dat de steenen hem aenghe-
sproken hebben / ghegroet/ende gheroepen : O Godts
ghesandt, vrede zy met u! 7. Dat hy altydt / oock al-
het schoon weder was / een swarte wolcke hadde
ober sijn hooft. 8. Dat hy de Mane in twee ghe-
kloben heeft / ende de stucken wederom samen ghe-
voeght / twelck oock de reden is / waerom de Turc-
ken de Mane op hare wapenen / ende bendelen dra-
ghen. 9. Dat hy de boomen gheroepen heeft / ende
samen doen komien / op dat sy hem souden moghen
bedecken. 10. Dat hy tachtentigh mannen met
wepnighe brooden ghespijt heeft / sae oock eenen
gheheelen legheer met wepnighe dadelen. 11. Dat hy
van den Enghel Gabriel is aenghelepdt geweest dooz
alle de hemelen/tot aen den throon Godts!

Ick bekenne dat dit altemael mirakelen sijn / die
de Mahometanen booz-gheben/ aen/ oft van haren Ma-
homet gheschiedt te sijn. Maer wat wilt ghy hier-
mede segghen?

Pre dikant. Pag.191

Dit heeft sijn besonder gebruyck teghen die van de Room-
sche Kercke, de welcke onder de merk-teeckenen, uyt, en
aen de welcke men de ware Kercke kan kennen, oock ghe-
woon sijn te tellen de glorie der mirakelen. Hierom zyn-
se soo ghewoon van de selve quansuys teghen ons te roe-
men.

Antwoorde.

Waerom zyt ghy hier ober verwondert? oft wat
hebt ghy hier op te smallen? heeft de Heere Christus
uset

niet selbe ghesepdt *Marc. 16. v. 17 18.* Dat men de ware ghelooftighe/ende vervolghens/ hare Kercke, oft ghemeynte/ soude onderscheyden/ en kennen/ aen / ende upt de mirakelen? hoe verstaet ghy dan dit? Dese teekenen sullen volghen den ghenen die sullen ghelooft hebben. Sy sullen in mijnen name de duyvelen uytwerpen. Sy sullen spreken met nieuwe talen. Sy sullen de serpentes wegh nemen. Indien sy jedt doodelijcks sullen ghedroncken hebben, ten sal haer niet hinderen. Sy sullen de handen legghen op de siecken, ende die sullen ghesondt worden?

Wp segghen wy / ende stoutelijck (want men siet het voer d' ooghen) dat soodanighe mirakelen by ons noch gheschieden / ende Christus seght / dat dit teekenen zyn van de ware ghelooftighen, ende hierder Ghemeynte; waerom en moghen wy dan hier nyr niet besupren / upt den eyghen / ende onseylbaken monde Christi. dat hy ons is de waere ghelooftighe Ghemeynte.

Dart-en-boven: Ghy selve *pag. 172.* en kont niet aen-nemen dat Mahomet een Propheet zy gheweest / dat is / van Godts wege soude ghesonden zyn / ofte ghy sproken hebben / om dat ghy niet en ghelooft / dat hy centghe mirakelen soude ghedaen hebben; jae integhendael als hy altemets naer mirakelen wierde ghebracght / gheantwoordt heeft / dat Godt almachtigh alleen mirakelen dede. Soo bereyscht ghy dan mirakelen als teekenen van een Propheet / oft van een / di van Godts weggen leert / oft spreekt. Waerom berispt ghy dan de Roomsche Kercke, wanneer sy haer berispt op de mirakelen / als merck-teekenen van 't ware ghelooft, ende waerachtighe Kercke?

Jae dat meer is / ghy spreekt aldus *pag. 173.* Dat Godt als hy extraordinarise Propheten uytseynde, om den staet van sijne Kercke te reformeren, en om een nieuwe forme der Religit in te voeren, ghewoon is gheweest de selve te voorsien met de gave, ende macht der mirakelen tot bevestinghe der Waerheydt, ende overtuyghinghe der teghenstaenders.

Hier zyn twee dinghen te bemercken: Ten eersten, dat Godt niet alleen aen extraordinarise Propheten, maer oock dichtsijns aen ordinarise de ghabe der mirakelen

rakelen

mirakelen gheeft. Ten tweeden, dat hy dese gabe gheeft niet alleen om de waerhepde te bebestighen teghen de onghelooovighen, maer oock om de ghelooovighen selve te verstercken.

Wat Godt dese gabe gheeft aen de ghene die hy extraordinaerlijck sepndt / blyckt in Moyles, ghesonden tot Pharao, ende in Christo, ende in andere. Maer dat hy se oock aen de ordinairise gheeft / blyckt in Josue, die de sonne heeft doen stille staen / *Josue 10.* blyckt in Elifeus, die de wateren van de Jordaen in twee gheveylt heeft / de beeren heeft doen komen om de kinders te verscheuren / *8cc. 4 Reg 2.*

Wonders dat Godt de gabe der mirakelen gheeft tot bebestinghe der waerhepde / ende overtugghinghe der onghelooovighen, blyckt upt menighe plaetsen van de Schryfture / ende namelijck *3. Reg. 18.* daer Elias, de Priester van Baal heeft overwonnen. Maer daer en is oock niet aen te twijffelen / oft Godt gheeft de boozscpde gabe / oock tot versterckinghe van de ghelooovighen alleen. Want alsoo heeft Elifeus de olpe vermenighbuldicht vande weduwe / die een huysvrouw was gheweest van een vande Propheten / dienbolghens gheloovigh: alsoo heeft hy verweckt het doode kindt van de Sunamitische vrouw / die mede gheloovigh was / *4. Reg. 4.* Alsoo heeft hy den dootighen leggher van den gheloovighen Coningh Josaphat, met water / in eene doore woestijne ghelaest / ende de brooden vermenighbuldicht vooz syne discipelen / *4. Reg 3.* Alsoo heeft hy ten laetsten het pser doen swimmen boven het water.

Wat dit altemael / ende samen upt uwe eyghen bekeentisse / maeck' ick dese besluyten:

Ten eerken dat / alhoewel eenighe leere te bozen met verscheden mirakelen teghen de onghelooovigen is bebesticht gheweest / dat eben wel de mirakelen noch dienstigh zijn tot versterckinghe van de ghelooovighen: want alhoewel de leere van Moyles, vooz soomenighe ende wonderlijcke mirakelen was te bozen bebesticht / soo siet men eben wel / dat Elifeus namelijck / tot versterckinghe van de ghelooovigen selve / verscheden

scheyden mirakelen heeft ghedaen. Soodantghe sijn de mirakelen die noch daghelijckx inde Roomsche Kercke ghesien worden.

Doch ghenomen / de mirakelen waren alleenlijck noodigh tot bevestinghe der waerheydt onder de ongheloovighe, wanneer men eenighe Religie wil reformeren, ende eene nieuwe forme invoerē (soo ghy spreekt) soo beslypt ick hier upt:

Ten tweeden, dat nu ter tijdt oock de gabe der mirakelen noodigh is: want ghelijck men ten tijde van de Apostelen / by exempel / Heydenen / ende ongheloovighen vont / tot welkerx obertuyghinghe / Godt de gabe der mirakelen aen de Apostelen hadde ghegheven: Alsoo is heden de wereltd noch vol van ongheloovighe Mahometanen, ende Heydenen, ende Joden. Dese allegaer en sijn niet ghebuyghsamer / maer beel eer hartneckigher van ghemoet / dan de oude gheweest sijn / soo sijn dan de mirakelen niet alleen even / maer meer nootsakelijck om dese allegaer t'obertuyghen als d'oude; soo is dan de gabe der mirakelen op onse tijden meer nootsakelijck / als sy in de oude tijden gheweest is; wat wonder dan / dat haer de Roomsche Kercke beroept op de mirakelen / in de bekeeringhe der ongheloovighe, die niet alleen niet en weten wat Schyfture / oft het Woordt Godt is / maer oock niet het selve spotten / ten sy dat sy onder tusschen / en by ghelegghent heydt / mirakelen sien / oft hoorzen verhalen van gheloofweerdighe / oft gheswozen ghetuyghen die se selve ghesien hebben?

Ick beslypte ten derden, dat noch Calvijn, noch eenighe vande ghereformeerde Predikanten / van Godt ghesonden kan wesen / 'tzy extraordinaerlijck, 'tzy ordinaerlijck, om dieswil dat noch Calvijn, noch eenighe Predikant opt mirakel ghedaen heeft / ghelijck sy selve moeten bekennen.

Ick bewijse dit / npt uwe eyghen bekententisse / want ghy seght: dat Godt ghewoon is de gabe / ende de kracht der mirakelen te gheben / aen de ghene die extraordinaerlijck ghesonden worden om eenighe Religie te reformeren, ende eene nieuwe forme in te voeren. Heest
Cal-

reghen het gheopende Turckdom. 115

Calvijn, niet de sijne/ niet ghepzetendeert de Religie te reformeren? hoeren sy daerom niet den naem van Ghereformeerde? hebben sy niet ghepzetendeert eene nieuwe forme in te voeren, wanneer sy wegh-ghe-nomen hebben het Sacrificie der Misse/ de autaren/ de Priesters/ bys Sacramenten/ de beelden/ het bidden booz de dooden / en wat noch meer? hoe komt het dan/dat Godt / die ghewoon is de gabe der mirakelen in soodantghe occasie te gheben/ de selbe aen Calvijn, ende alle de andere Predikanten gheweyghert heeft/ sae oock selbe onder de Heydenen? is dit niet een seker teeken / dat sy van Godt niet extraordinaerlijck zijn ghesonden gheweest / oversulckx dat sy van Godt^x weghe / noch ghesproken / noch gheleert hebben?

Der-halven: Zijn de mirakelen nut / oft noodigh/ tot overtuyghinghe, ende beschaemt-makinghe der teghenstrijders. Syt de heele werelt heeft Calvijn, ende de andere Predikanten teghen-ghestreden/ niet alleen de Catholijcken, maer oock de Lutheranen, ende alle andere Secten. Hoe is't dan moghelijck/dat Godt/naer ghewoonte/aen Calvijn, ende de sijne de kracht der mirakelen niet ghegheben en heeft / om alle dese teghenstrijders t'obertuyghen/ende beschaemt te maecten ten minsten en soude hy haer dit niet gheweyghert hebben/ als sy quamen onder de Heydenen / die met de Schrifsture spotten/en gecken.

Voorders, ghenomen sy sepden/dat hare leere ghenoghsaem was bevestight gheweest dooz de mirakelen Christi, ende van de Apostelen.

Ten eersten, dit moest bewesen worden uyt de Schrifsture. Hoe kost dit dan dienen booz de Heydenen / die vande Schrifsture noch weren / noch houden?

Ten tweeden. 'Tis seker dat Catholijcken, Lutheranen, ende alle andere Secten / haer hler in teghenstreden / bewijfende dat hare leere niet en was van de Apostelen/ende daer by-blijven sy noch; is het niet wonder / dat Godt haer de gabe der mirakelen niet ghegheben en heeft/ ghelijck hy ghewoon is te doen/

116 Het gheopent Christendom
om alle dese teghen-strijders beschaemt te maecken/
en t'obertupghen?

Ten derden. Christus en heeft noch plaetse/noch tijdt/
noch mate ghestelt aen de Teeckenen, die de gheloovi-
ghen souden volghen/*Marci* 16. in dier boeghen/dat sy
oock de ordinaerlijck gefondenen souden volghen/ oock
tot versterkinghe van de gheloovighe alleen. Hoe kan
van Calvijn, oft andere sijne Predikanten ordinaerlijck
van Godt zijn ghesonden / de wijle haer niet een al-
leen van de ghestelde Teeckenen volght? Wat rede-
lijck verstandt van / sal de Roomsche Kercke kunnen
berispen/dat sy haer beroept op de mirakelē/ 'tzy tot
obertupghinghe der ongheloovighen, 'tzy tot verster-
kinghe van de gheloovighen alleen?

Predikant. Pag. 192.

De Heere *Christus* leert ons, *Matth.* 24. 24. dat oock de val-
sche Propheten mirakelen doen. Soo seght oock den *H. Pau-*
lus, dat den soon des verderfs, dat is, den *Anti Christ* sal comen
in alle cracht en teekenen, en wonderen der leughen, en dat
hem Godt gheven sal een cracht der dwalinghe. *2. Thessal.* 2. 9.

Antwoorde.

Ick antwoorde met den selven *H Paulus*, dat de
teekenen van den *Anti-Christ*, teekenen sullen zijn
van leughen, en dwalinghe; oft met den *Dordrechtschen*
Bijbel *Num.* 37. 38. dat het teekenen sullen zijn, die den *Satan*
te voorschijn sal brenghen, ende ten deele versiert zijn.

Predikant.

Men can soo licht bedrogghen worden, ende soo beswaer-
lijck oordeelen, oft het ware mirakelen zijn, oft niet.

Antwoorde.

Wy en kunnen immers niet bedrogghen worden/
als wy de klare woorden Christi aen-nemen. Die
heeft

heeft ons sekere mirakelen ghestelt daer wy de ghe-
loobighe moeten uyt kennen / ende onderscheyden
van andere.

Eerst *Matth.* 10.8. Het ghenesen van siecken, het verwe-
cken van dooden, het suyveren der melaetschen, het uyt. wer-
pen der duyvelen.

Ten tweeden, *Marci* 16. 17. 18. Het spreken met nieuwe
talen, het verjaeghen van serpentes, het drincken van jedt
doodelyckx sonder beschaedicht te worden: wat swarig-
hejdt dan om te oordeelen / of het waere mirakelen
zijn / ofte niet? want waer ghy dese besondere tees-
kenen / van Christo ghestelt / noch vindt / ende siet /
daer moet ghy bonnissen dat het waere mirakelen
zijn / namelijk wannec sy gheschieden tot bevestin-
ghe der waerheydt.

Predikant. *Ibidem.*

Men leeft dat de Heydenen, en Keters van de oude tijden
haer mede gheroemt hebben van soodanighe teekenen.

Antwoorde.

Indien sy metter daet soodanighe mirakelen had-
den ghedaen / soo als de Heere Christus *Matth.* 10. ende
Marci 16. Booz-ghestelt heeft; soo soude Christus, niet
alleen de menschen bezoghen hebben / maer oock
gheloghen: hy en kan niet bedrieghen om dat hy
de opperste goetheydt is: hy en kan niet lieghen om
dat hy de opperste waerheydt is. Hy soude dese noch-
tang bezoghen hebben: want de booznaemde mira-
kelen stelt hy tot merck-teekenen / om de ghelooyigen
t' onderscheyden van andere; indien dan de Heydenen /
of Keters de selve waerlyck ghedaen hadden / soo
soudemen de Heydenen en Keters / eben booz gheloo-
yighen moeten aensien als andere; dit is ongherijmt /
en bezogh / dien volgens en can het niet waer zijn /
dat de Heydenen / of Keters soodanighe mirakelen
souden ghedaen hebben / als Christus hier boozstelt tot
onderscheyt van de Ghelooyighen: Verhalven hy sou-

de gheloghen hebben; want hy seght dat de boozsepde
mirakelen de ware gheloobighen alleen sullen vol-
ghen; namelijck tot bevestinghe van de waere Religie:
want hy hadde haer te vozen ghesepdt / gaer, ende
predickt, dese teecken en die ghelooft sullen hebben, sullen
volghen &c. om te rhoonen dat hy sprack van de be-
vestinghe vande Religie: hebben sy dan de Ketterg en
Hepdenen mede-ghevolght / tot bebestinghe van hare
Religie/eben als de waere gheloovighen, soo en ist dan
niet waer dat sy enghen zyn aen de Gheloobighen
alleen / om haere Religie vast te maecten.

Dies niet teghenstaende / laet ons dit toestemmen /
dat hy de oude Hepdenen / ende Ketterg eenighe won-
derheden / dooz de hulpe des dubbelg / gheschiedt zyn /
als te weten / het spreken van beesten, boomen, en statuwen,
het putten van water met een sif, ghelijck Valerius Maxi-
mus ghetuyghet lib 8. Item / het door-snijden van eenen
slyp-steen met een scheer-mes, soo als Cicero seght lib. 1.
de divinat. ende andere soodanighe meer. Maer ick
antwoorde hier op.

Ten eersten, met den H. Augustinus lib. 10. *de Civit. Dei*
Cap. 16. Dat alle de wonderheden die hy de Hepdenen
soude gheschiedt zyn / op veel nae soo uptnemende /
wonderlijck / en groot niet en zyn gheweest als de
mirakelen / de welcke hy de Gheloovighen van't oude /
ofte nieuwe Testament zyn gheschiedt: want waer
leestmen / dat opt hy de Hepdenen eenighen dubbel
upt-ghejaeght is? waer / datter eenen dooden op-
rechtelijck / en waerachtelijck op-gheweckt is / soo
dat hy vele saeren daer naer heeft gheleest / ende
omghewandelt onder de menschen als bozen? Men
sepd wel / dat den dubbel booz eenen korten tijdt van
een ure ofte twee / soude aenghenomen hebben een
doode lichaem / als of de mensche waer verresen ghe-
weest / maer' rbedzogh heeft dareljck ghebleken / als
hy het lichaem / wederom verlaetende / men bebont /
dat het stonck; maer waer leestmen datter opt hy de
Hepdenen / of Ketterg eenen dooden waerachtelijck op-
gheweckt is? waer / dat sy substelijck / alleen met
het op-legghen der handen, ofte aentaecken, siecken ghenesen
heb-

hebben, ende melaetschen ghesuyvert?

Ick antwoorde ten tweeden met den ouden Tertulianus, in *Apologet. Cap. 23.* dat de cracht die de Christenen hebben om de duyvelen te bedwingen in de besetene lichaemen/ een mirakel is soo eeghen aen de gheloo-vighen, datmen daer upt alleen kan sien/ ende besluyten de waerhejdt des gheloofs. Datter, sejdt hy/ jec-mant voor de vierschaere ghestelt werde die met den duyvel ghedreven wordt; desen gheest bevolen wesende, van wat Christen het mocht wesen, sal belijden dat hy een duyvel is: Indien sy aen den Christen niet en belijden dat sy duyvelen sijn, niet dervende aen hem lieghen, stort het Bloedt van dien Christen, &c.

Wat swaertighejdt dan / de mirakelen der Chyt-stenen t'onderscheyden vande wonderheden der Heydenen / aenghesien dat hy de Christenen / ende nu noch hy de Roomsche Kercke ghebonden worden / die noyt hy de Heydenen sijn gheschiedt / namelijk die / de welcke in't besonder / als goddelijcke teekenen / worden van Christo booz-ghestelt tot bevestinghe vande Religie *Matth. 10.* ende *Marci 16.* Want ghelijckmen eenighe mirakelen/namelijck *Exodi 8. 18.* die Moyses dede booz Pharao, (ende van de **T**ooveraers niet en kosten upt-ghetwerckt worden / al-hoe-wel sy sommighe naevolghden) kost sien dat de mirakelen Moyses van Godt waeren / soo dat de **T**ooveraers selve daer o-ber riepen: Dit is den Vingher Godts, alsoo kanmen upt de mirakelen / die de Heydenen noyt en hebben konnen doen / ende nochtans hy de Christenen daghe-ghelijckx geschieden/tot bevestinghe vande Religie. (**M**ij sijn namelijk het op-wecken der dooden, ende uytwer-pen der duyvelen.) wel besluyten / dat die mirakelen van Godt sijn/ ende niet vanden duyvel. Dit sal noch boozderx blijcken upt de volghende weder-legghinghen/ en antwoorden.

Predikant. 192.

Josephus lib. 8. Antiq. Cap. 2. ghetuyght dat de Joodsche besweirders de boose gheesten verjoeghen; daer wy een ex-

empel van hebben in den Jode Eleazar, die een mensche vanden duyvel beseten, ghenas, in de teghenwoordigheyt vanden Keyser Vespasianus.

Antwoorde.

Het verhaal van Josephus is / soo als hier naer volght: Ick hebbe ghelien, seyd hy / dat eenen sekeren *Eleazarus*, een van mijn Vadelands ghenooten, vele besetenen heeft ghenesen in de teghenwoordigheyt van *Vespasianus*, en zijnder kinderen, ende bevel hebbers, ende soldaten. De wyse van ghenesinghe was dese: Hy hielt eenen rinck onder aen de neus-gaeten vanden besetenen, in welckers signet, oft merck-teecken, gheloten was eenen wortel, die van *Salomon* aenghewesen is; door den reuck van desen wortel, wierdt den duyvel uyt ghetrocken door den neuse, ende den mensche neder-ghevallen zijnde teraerden, beswoer hy den duyvel, dat hy noyt meer wederom en soud' komen, maeckende daer en tusschen ghewach van *Salomon*, ende opseggende de besweiringhen van hem ghevonden. Tot hier toe Josephus.

Merckt hier alle de omstandigheden. 1. Dat dit gheschieden moest supst dooz eenen rinck / diemen hiel aen de neus-gaeten. 2. Dooz den reuck van eenen wortel. 3. Dooz het noemen van Salomons naem. 4. Dat den duyvel uyt-ghetrocken wierdt dooz den neuse.

Hier moeten men noodt-saekelijck segghen een van hier: ofte 1. dat dit een fabel is. ofte 2. dat dit natuerlijck is gheschiedt. Ofte 3. dat het is gheschiedt dooz de kracht des duyvels / ofte 4. Dooz de kracht Gods. Wat seght ghy van hier?

Seght ghy dat het een fabel is? soo en is hier niet teghen ons.

Seght ghy / dat het natuerlijck gheschiedt is? soo en ist dan gheen mirakel. Maer ick en kan niet sien hoe dit natuerlijck kan gheschieden?

Seght ghy dat het gheschiedt is dooz de kracht des duyvels? ofte dooz konste van Cooverje? hoe kan dit samen staen met de woorden Christi *Matth. 12.16.*

seg

segghende: Dat den eenen duyvel den anderen niet en can uytwerpen? Item *Luc 11. 20.* dat dit een werck is van den vingher Godts? Item *Matth. 17. 21.* Dit gheslachte (der dupbelen) en wordt niet uyt-gheworpen, dan door bidden, ende vasten? Het segghen Christi moet noodtsaeckelijck waer sijn; soo moet het dan outwaerachtigh sijn / dat Eleazarus den dupbel upt-ghejaeght hebbe / dooz het roedoen des dupbels / ofte dooz eenen rinck/ende dooz eenen wortel. Ten kan oock niet wesen dat hy dit soude ghedaen hebben tot bevestinghe van sijne Religie: want 'tstrijdt teghen de goedtheydt/waertheydt/ende voorzichtigheydt Godts / eene valsche Religie / (soo als die van Eleazarus doen ter tijde was /) niet mirakelen te bevestighen.

Seght ghy dan dat het gheschiedt zy dooz de Goddelijcke hulpe? ick thoone dat dit niet en kan wesen: Redenen sijn: 1. om dat desen dupbel soude upt-ghejaeght sijn/niet inden naeme Godts, (soo Christus seght dat hy de waere gheloovighen soude gheschieden)maer inden naeme van Salomon, van den welken men niet recht kan twyffelen of hy niet ter daedt sacligh is. 2. Om dat den dupbel juyst upt-ghebrocken soude sijn dooz de neus-gaeten / 'welck onberamelijck is aen de macht Godts / ende bespottelijck. 3. Dat dit gheschiedt is / niet met vasten, en bidden, maer niet eenen Rinck, ende Wortel.

'Tzy dan dat ghy seght / dat dit een fabel is / 'tzy dat ghy seght / dat het een waerachtigh verhael is / ten kan niet maecten teghen onse mirakelen/namelijck van het uytwerpen der duyvelen: want dat dit van ons niet verziert wordt konnen ghetuyghen alle Centwen/alle Landen/ende Provincien/die het selve ghesien hebben / ende noch daghelijck sien: dat dit gheschiedt dooz gheene andere kracht / als dooz de Goddelijcke / niet dooz eenighe dupbelsche konste / blycht klaer: want wy werpen de dupbelen upt dooz vasten, en bidden, soo Christus ons heeft ghelcert; wy werpense upt / inden naeme Godts, ofte dien van Christus, soo als hy beloost heeft dat aen de waere Gheloovighen soude gheschieden / wy hebbense oock
 upt

uyt-gheworpen tot bevestinghe van onse Religie: waer uyt noodtsaeckelijck volght / dat sy moeten Goddelijck zijn. Op den anderen kant / seght Christus, dat den eenen duyvel den anderen niet en kan uytwerpen, maer dat het een werck is van den vingher Godts: ergo als men hy ons siet de dupbelen uytwerpen inden name Godts, dooz vasten, ende dooz bidden / ende tot bevestinghe van onse Religie, (ghelijckmen menschmael heeft ghesten/ ende noch dooz de ooghen van sien) soo moet men noodtsaeckelijck segghen / volghens de woorzen / ende beloften Christi, dat dit gheen werck vanden dupbel en is / maer van Godt alleen / vervolghens dat hy ons het waere gheloobe is / aenghesten dat Christus het uyt-werpen der dupbelen / tot een ken-teecken heeft ghestelt / dooz het welke men de waere Gheloovighen van alle tijden (want hy en stelt noch maere / noch tijdt) soude onderscheyden van alle andere secten.

Hier en kan niemant teghen / ten zy / dat hy segghe / dat de dupbelen hy ons niet en worden verjaeght / maer dat sulckx van ons verfiert wort: aen soodanigh een mensch en hebbe ick niet anders te segghen / als het ghene men soude segghen aen iemandt die loochenen soude dat de sonne schijnt in den middagh / oft dat den mensche een redelijck dier is.

Daer is dan een seer groot / ende merckelijck onderscheyt tusschen de wonderheden ober de welke de Mahometaenen, Heydenen, Joden, ende Kettens haer roemen / en tusschen die vande Roomsche Kercke: want hy dese gheschieden soodanighe mirakelen / die van Christo selve *Marci 16.* als ken-teekenen van de ware gheloovighe ende als bevestinghe van onse Religie sijn ghestelt / namelijk het op-wecken der dooden, het uytwerpen der duyvelen, het suyveren van de melaetschen, oft andere siecken dooz enckel aenraecken / de welke noyt hy de Mahometaenen, noch Heydenen, noch Joden nae de doodt Christi, noch Kettens gheschiedt sijn / noch doock van de valsche Propheten, of van den Anti-Christ en sullen ghedaen worden: want die woorzen Christi
blij

teghen het gheopende Turckdom. 113

Blijben altijd waerachtigh dat dese teekenen / de waere gheloovighen alleen, sullen volghen / namelijk om de waere Religie te bevestighen. Dervolghens dan niet de Mahometanen, noch Heydenen, noch Joden, noch Keters, noch valsche Propheten, noch den Anti-Christ selve hebben / oft sullen soodanighe teekenen conuen doen tot bevestinghe van haere dwalinghen.

Predikant.

Ghelijck de mirakelen van de *Mahometaenen*, ten deele fabeleus zijn, ende versiert, alsoo sijn oock die vande *Papisten*.

Antwoorde.

Ick docht wel dat het hier op moest upt-komen / te weten dat onse mirakelens fabelens / ende versiert sijn / want andersins en isser gheen uptkomen. Doch sijn zy maer ten deele versiert / soo moetender dan eenighe waerachtigh sijn: zijnder eenighe waerachtigh / jaeeen alleen? wy hebben getrouwen: want daer waerachtighe / dat is / Goddelijcke mirakelen gheschieden daer moet het waerachtighende Goddelijck gheloof sijn: indiender dan in de Roomsche Kercke, eenighe waerachtighe mirakelen gheschieden / soo moet in de Roomsche Kercke, het waerachtighende Goddelijck gheloof sijn. Nochtans laet ons eenighe mirakelen hoozen in het besonder / die ghy hoog versiert houdt.

Predikant. 193.

Versiert, ende uyt het herte bedacht sijn de vermaerde mirakelen van haeren *Franciscus*.

1. Sy verhaelen dat Godt aen hem door een beeldt gesproken soude hebben: *Francisce, Francisce vermaeckt my wijse beeldt'welck ghy siet dat vallen wils.*

Ant.

Antwoorde.

Ick vraghe / of dit heeft connen gheschieden / of niet? seght ghy dat jaer waer upt bewyft ghy my dan / dat het metter daet niet gheschiedt en is? seght ghy dat neen? Ick thoone upt *Schryfture* contrarie: 'Tis seker dat de handt Godts, oock in soodanighe openbaringhen / niet verkort is. *Isaia 59. 1.* 'Tis seker dat Godt eertydts aen Moyses ghesproken heeft upt een doorn-haghe. *Exodi 3. 4.* 'Tis seker dat Godt meermael ghesproken heeft op / ofte upt de Arke: Jae 'tis seker dat hy ghesproken heeft door den muyl van eene ezellinne. *Num. 22. 28.* waerom en soude hy niet ghesproken hebben upt een beeldt / tot Franciscum? of meynt ghy wisschien dat het onghe-looflijck is / dat Godt aen hem soude belast hebben sijn verballen beeldt te vermaecken? waerom is dit meer onghe-looflijck / als dat hy belast heeft / dat men beelden van Cherubijnen souden maecken aen d'Arcke? *Exodi 25 19.* of het beeldt van eene copere slanghe oprechten? *Num. 16. 21.* Ick hebbe ghehoont / dat dit alles aen Francisco heeft connen gheschieden; thoont ghy nu eens / ist dat ghy kont / dat het metter daet niet gheschiedt en is / of dat het versiert is.

Predikant.

'Tis versiert dat als *Franciscus* een melaetsche kustede, Godt onder die ghedaente was.

Antwoorde.

'Tis seker dat Godt aen Abraham is verschenen onder de ghedaente van eenen man. *Genes. 18. 20.* 'Tis oock ghewis / dat den Propheet *Isaias*, Christum ghesien heeft inden gheest / onder de ghedaente van eenen melaetschen, ende gheslaghen van Godt, *Isaia 53. 8.* 'Tis seker dat Christus onder de gedaente van eenen hobe-nier aen *Magdalena* verschenen is / ende wanneer sy
sijne

teghen het gheopende Turckdom. 125

zijne voeten wilde kussen / dat sy ghesien heeft dat
het Christus was. *Ioan. 20. 15.* Waerom is het meer
ongherijmt dat Godt aen Francisco soude verschenen
sijn onder de ghedaente van eenen melaetschen, ende
datmen ghesien heeft dat Godt was onder die ghe-
daente / als Franciscus hem kuste?

Predikant.

Hy sagh in den Hemel een verhevene stoel; daer de boose
Enghelen van weghen haere hooverdije waeren uyt-gheval-
len, maer welcke hy om sijne groote ootmoedigheyt weder
besitten soude.

Antwoorde.

Hier en hoorze ick niet anders / dan't ghene Christus
gheseyt heeft *Matth. 22. 30.* dat de Rechtbeerdighe nae
de op-standighe sullen wesen / als Enghelen Godts in
den Hemel: ende *Matth. 18. 4.* Soo wie sijn selven sal ver-
oormoedighen ghelijck een cleyne kindeken, dese is de meeste
in't Coninckrijk der hemelen.

Predikant.

Hy thoonde sijne macht over 't ghewormte, ende de vo-
ghelen, welck op sijn ghebodt sweghen, of songhen.

Antwoorde.

Wat isser wonderlijcker / macht te hebben over
de Beiren, ghelijck Elizeus ghehadt heeft / *4. Reg. 2. 24.*
Ende over de Leeuwen, ghelijck David ghehadt heeft:
1. Reg. 17. 36. ofte wel / over 't ghewormte, en voghelen?
heeft het eerste konnen gheschieden / waerom oock
niet het tweede?

Predikant.

Een van sijn ghesellen een buydel gelts ghevonden hebben-
de,

de, hadde dien gheerne ghehouden, ende den armen ghegheven. Dit liet hem *Franciscus* toe, maer badt tot Godt; ende als hy den buydel op dede, soo was'er eene slanghe in: soo schrickte hy van het ghelt af.

Antwoorde.

Als Moyses synen staf wterp op der aerde / hy wtert verandert in een serpent / waerom doech niet het ghelt?

Predikant. Pag. 194.

Hy heeft het vleesch verandert in visch, ende het waeter in wijn.

Antwoorde.

Dit is alles seer wel: want de Heere Christus heeft gheseydt *Ioan. 14. 12.* Voorwaer, voorwaer segghe ick u lieden, die in my ghelooft, de wercken die ick doe, sal hy oock doen, en sal meerder doen dan dese. Wat wonder dan dat *Franciscus*, het water soude verandert hebben in wijn / soo als Christus ghedaen heeft? Jae noch meer / als hy het vleesch / heeft verandert in visch?

Predikant.

Den Enghel Seraphim hem verschijnende in de ghedaente als ghekruyft, druckte hem in handen, en voeten, en zijde, de vijf wonden: Als dit seker *Rogerus* niet en ghelooft, kreegh hy door sijn handtschoen, die onverseert bleef, een wonde als met eenen pijl doorschoten.

Antwoorde.

Hebt ghy noyt ghelesen *Isaia 6. 6.* dat een Seraphim tot *Isaia* is comen ghebrogghen / die met eene gloepende kale / de lippen heeft aengheroert / ende ghesuyvert?

bert? Waerom en kost'er soo wel niet eenen Seraphim comen tot den H. Franciscum? jae waerom en kost den Seraphim aen Francisco niet indrucken de vijf wonden Christi? Want ick lese / Galat. 6. 17. dat Paulus de lidteekenen Christi droegh in sijn lichaem: Wte sal my hier conuen obertugghen / dat Paulus de waerachtighe Wonden Christi niet en droegh in sijn lichaem / gheleijckmen seght van Franciscus? Obertught my eens vpt Schyssture / ist dat ghy het machtigh zijt.

Predikant.

Een ander willende weten of *Franciscus* een heyligh man was, wilde hem onder 'tdobbelen hier van beproeven: Is *Franciscus*, seyde hy, soo een heyligh man, als men zeyt, dat hy dan maecke, dat ick achthien ooghen werpe, ende hy wierp met dry steenen, tot neghenmael achter malkanderen, achthien ooghen.

Antwoorde.

Wat redenen hebt ghy om te segghen / dat dit mirakel soude versiert zijn? ist misshien om dat desen man een teecken stelde aen Francisco? Gedeon heeft *Judic.* 6. 37. wel een teecken durben stellen aen Godt / om te weten of hy Israel soude verlossen van sijne vbanden: 'Tselve heeft Ezechias den Coninck ghedaen. *4. Reg. 20. 10.* tot verskeringhe van sijne ghesontheyt.

Is het dan ongherijnder een teecken te stellen aen eenen heylighen / dan aen Godt selbe? Of ist misshien om dat dese sake soo verworpen / en kleyn is / ghelijck is het dobbelen / en spelen met teerlinghen? was het niet mede een cleyn sake / ende van mindere importantie / dat *Elisæus* het afgheballen hyscr van een hyl / dede op-komen / ende swimmen boben het water? *4. Reg. 6. 7.*

Ich hebbe u nu betwefen / dat alle de boozsepde mirakelen hebben kunnen gheschieden; nu staet het u toe te bewijfen met bondighe redenen / ofte ghesloofbaere ghetugghen / dat sy metter daet niet gheschiede

segiedt zijn/of ghelijck ghy seght / dat sy versiert, ende uyt het herte bedacht zijn, want dit hebt ghy selfs opghenomen/ende affirmanti incumbit probatio.

Doch / siet wat ick u al toeghebe / ghenomen dat dese voorszeyde mirakelen vanden H. Franciscus, sae oock alle de ghene / die ghy voorszelt van den H. Dominicus, versiert waren / ende uyt het herte bedacht; hiermede en hebt ghy niet anders ghewonnen / als dat onse mirakelen/ten deele, ghelijck ghy oock seght / souden versiert zijn. Wel aen / zijn-se maer ten deele versiert / soo zijn-se dan ten deele waerachtigh / hoe sult ghy't dan maerken met de ghene die niet versiert, maer waerlijck gheschiedt zijn?

Predikant. Pag. 192.

De mirakelen van *Mahomet*, zijn ten deele toegheschreven aen sijn rooverije, ende vallende sieckte, onder de welke den duyvel lustigh sijn personagie speelde. Alsoo en can-men niet anders ghevoelen van de mirakelen der Paus-ghesinde,

Antwoorde.

Seer wel / soo wilt ghy dan segghen / dat onse mirakelen ten deele souden versiert zijn / ende ten deele moeten toegheschreven werden aen rooverije / oft aen den duyvel. Weet ghy niet dat dit selve de Phariséen oock seyden vande ware mirakelen Christi, namelijk van het uytwerpen der duyvelen? *Matth. 12. 24.* maer wat heeft Christus hier op gheantwoordt? sijne rede-ninghe is dese: Den eenen duyvel en can den anderen niet uytwerpen, maer dit is een werck vanden vingher Godts. *Luc. 11.* oversulckx moet ghelieden hier uyt besing-ten / dat het Coninghrijck Godts, dat is / het ware gheloe-ve / tot u ghecomen is. *Matth. 12. 28.* Laet ons dan blij-ven in dit exempel alleen van het uytwerpen der duyve-len, sonder nu op dit pass te spreken van het opwee-ken der dooden, oft het suyveren vanden melaetschen, &c. Ick argumentere dan teghen u / ghelijck Christus eerhids argumenteerde teghen de Phariséen, ende segghe

Den

Den eenen duyvel en can den anderen niet uytwerpen, dit is Schilsteure.

Maer in de Roomsche Kercke worden metter daet de duyvelen uytgheworpen; dit is soo klaer als het lichte bande sonne in den middagh.

Ergo in de Roomsche Kercke en gheschiedt die niet door den duyvel.

Soo hebben wy ten minsten een mirakel / het welck niet en gheschiedt / noch kan gheschieden dooz den duyvel. Ten gheschiedt oock niet dooz de krachten bande natuer / ergo ghelijck Christus seght / ende noodtsakelijck volghet / door den gheest Godts, *Matth. 12.* oft door den vingher Godts, *Luc. 11.* dat is / dooz de kracht Godts. Ghelijck dan Christus, alleen upt het verfasghen der duyvelen heeft besloten dat het ware gheloove tot de Joden ghekomen was / soo beslopten wy mede upt dit mirakel alleen / dat het ware gheloove tot de Roomsche Kercke, oock van onse tijden / ghekomen is.

Hiet en sie ick niet / wat ghy boorders kont seggen; want te segghen dat alle onse mirakelen ver siert zijn / is upt sinnighepdt / om dat het strijdt teghen het alghemeyn gheboelen / ende ghetuyghenissen van de heele gantsche werelt / sae teghen u selven / de wyle ghy bekent dat se maer ten deele ver siert zijn: te segghen oock dat se ghedaen worden dooz de hulpe / ende toedoen des duyvels / dat strijdt teghen de klare woorden Christi, namelijk aengaende het uytwerpen der duyvelen. Soo en sie ick niet wat ghy hier segghen kont / als dat de mirakelen / nae de tijden der Apostelen hebben opgehouden (ghelijck uwen Bijbel be-merckt op *1. Cor. 13. 8.*) daer hy den Apostel Paulus alsoo doet spreken: De liefde en vergaet nimmermeer: tzy Prophetien, sy sullen te niere ghedaen worden; waer op den Bijbel seght *Num. 13.* Ghelijck nae de tijden der Apostelen gheschiedt is.

Ich antwoorde voor eerst, dat Paulus niet en seght absolutelijck / dat de Prophetien sullen ophouden / want dit en is niet ghetrouwelijck upt den Griekschē text obergheset / alwaer niet ghesepdt wordt / de

Prophetien sullen ophouden, maer 'tzy dat de Prophetien ofte talen ophouden, de liefde blijft altijd, oft en vergaet nimmermeer.

Ten tweeden. Ick bewijse uyt Schriftuer / dat de mirakelen nae der Apostelen tyden / niet en konnen opgehouden hebben.

1. *Wt Marci 16.* daer Christus seght / dat het opwecken der dooden, het verjaghen der duyvelen, &c. als teecken sullen volghen de ware gheloovighen. Hy en stelt hier tijdt noch mate/maer spreekt in 't ghemeyn van alle gheloovighen, hy en seght niet/ de gheloovighen van mijnen tijdt / oft die van der Apostelen tyden alleen/maer in 't ghemeyn van alle tyden / ende alle gheloovighen, oerfulcks/volghens dese belofte Christi, kan de gabe der mirakelen/soo wel volghen den gheloovighen van onse tyden/als die van der Apostelen.

2. *Wt Matth. 28. 19.* daer Christus aen syne Apostelen / ende aen hare naevolghers belast / dat sy het Euangelium souden verkondighen aen alle narien/namelijck aen de ongheloovighen, ende ter oorsake van dese booznemelijck / heeft hy ghegheben de gabe der mirakelen/ om de ongheloovighen booz de ooght' oertruyghen van de ware Keltighe. Maer soo langh als de werelddt sal staen / daer sullen ongheloovighen ende Heydenen zyn / ende samen soo langh als de Kercke sal staen /sal oock staen het gebodt Christi, van 't ghe-loobe aen de Heydenen, ende ongheloovighen te verkondighen: om de selve dan / de welcke van Schriftue noyt ghehoort hebben / booz de ooght' oertruyghen/ is de gabe der mirakelen ten allen tyden noodtsakelijck gheweest/ende is mede nu noch ter tijdt. Soo is van de gabe der mirakelen nae de tyden der Apostelen niet opgehouden / 'ten zy dat jemandt de woorden Christi, die hy ghestelt heeft sonder mate / ende tijdt / sond' durven bepalen tot eenen sekere tijdt/ ende sekere personen van d'eerste Kercke/het welck ongherijmt is / ende verdervinghe vande Schriftue.

Derhalven soo is het mede seer ongherijmt / te segghen/ dat alle de treffelijckste mannen / ende heylighste

lighste

lghste Biffchoppen van alle eeruoen (die menighe mirakelen / op hare tijden ghefchiedt / verhaelen) allegader fouden gheloghen hebben.

Alfoe fonde Tertullianus in *Apolog. cap. 5.* ende Eusebius *lib. 5. cap. 5.* gheloghen hebben / als fp verhalen de mirakelen de welke de Chriftelijke Soldaten gedaent hebben in't leghe van Marcus Antoninus.

Souden dan Basilius de *Spiritu S.* ende Gregorius Nyfenus in *vita Gregorii* gheloghen hebben / wanneer fp verhalen verſchepde mirakelen op haere tijden ghedaen / dooz den H. Gregorius Thaumaturgus?

Soude Athanaſius, Hieronymus, Sulpitius, ende andere gheloghen hebben / als fp verhalen de mirakelen van de HH. Antonius, Hilarion, Martinus, ende Nicolaus?

Soude Auguſtinus gheloghen hebben / wanneer hp *lib. 22. de Civ. cap. 8.* verhaelt meer als dertigh mirakelen / die t'ſynen tijde ghefchiedt zijn / ontrent de Reliquien det Heplighen? ofte Ambroſius, wanneer hp verhaelt dat de ſiecken ende blinden / dooz het aenraken van de Reliquien van de HH. Gervafius ende Protafius zijn gheuefen gheweest?

Soude den H. Gregorius Magnus gheloghen hebben / wanneer hp ſijne ſchriſten geboept heeft niet 't verhalen van vele ende verſchepde mirakelen? oft den Eerw. Beda, als hp *lib. 1. Hiſt. cap. 13.* de mirakelen verhaelt / die Auguſtinus een Apofteel van Enghelant heeft ghedaen? oft den H. Petrus Damianus, wanneer hp verhaelt de mirakelen van den H. Romualdus? oft Bernardus, als hp verhaelt de mirakelen van den H. Malachias? ſoo is't boozders van alle de reſte: Souden deſe allegader ofte gheloghen hebben / ofte wel dubbelſche konſten verhoecht hebben booz waere mirakelen? Dit is gantſchelijck ongherijmt ende onredelijck; ſoo is't dan onredelijck / ende ongherijmt te ſegghen / dat de mirakelen op-gehouden hebben nae de tijden der Apofteelen.

Predikant.

Sommighe leeraers in't Pauſdom ghevoelen, dat oock

¶ 2

wacre

waere mirakelen van de ketters konnen ghedaen worden : By ghevolgh en konnen de mirakelen gheensins ken-teeckenen zijn van de waere Kercke, oft van jemandts heyligheydt.

Antwoorde.

Als ghy my die Leeraers/ ende hare eyghen woorden sult voorstellen/ dan sal ick u ghelooven/ ende sien in wat sin/ oft hoe sy dit gheseydt hebben/ middelertijt sal ick u segghen/ wat het ghemeyn gheboelen der Catholijcken Leeraers is/ aengaende dit stuck.

Ten eersten dan/ sy leeren dat gabe der mirakelen/ ende propheeten den mensche niet rechtbeerdigh/ noch aenghenaem maken aen Godt/ maer dat sy zijn gratiæ gratis datæ : alsoo heeft Balaam de gabe van propheetie ghehad/ ghelijck blyckt upt *Iosue 13.22.* ende *2. Petri 2. 16.* sae heeft oock door Godts ingheven vanden Messias ghepropheeteert/ ghelijck den Dordrechtchen Bijbel bemerckt op *2. Petri 2. 16.* *Num. 71.* ende verhaelt wort *Numeror. 24. 17.* ende nochtans was desen Balaam een Moabiter ongheloobiggh/ ende hoos van leven/ *2. Petri 2. 16.* Desghelijcks heeft den hoosen Cayphas ghepropheeteert *Ioan. 11. 51.* als oock de heydensche Sibyllen, van de welke men namelijk kan sien by den *H. Augustinus lib. 18 de Civ. cap. 23.* by *Lactantius, Virgilius,* ende andere : ghelijck dese gabe metter daedt medeghedeyt is gheweest aen quade menschen/ soo kan Godt andere gaben van mirakelen aen soodanighe menschen oock gheben : verholghens souden oock quade menschen de duybelen konnen upt-werpen/ maer in den naeme Godts, ofte Christi, ende niet anders/ soo daer staet *Matth. 7. 22.* Doch hier upt en volghet niet/ dat de mirakelen gheene ken-teeckenen en konnen zijn van de waere Kercke, soo ghy hier besuyt: want ten strydt niet dat de gabe der mirakelen ghegheben werde aen quade menschen/ ende nochtans de mirakelen ken-teeckenen zijn van de waere Kercke.

Ten tweeden, dat Godt niet en kan toelaten/ datter opt

opt eenigh mirakel ghedaen werde/ tot bevestinghe van dwalinghe/ oft valsche leere: de redenen zijn klaer: want Godt/ soo hy de opperste goedthepdt is/ ende de opperste waerhepdt/ soo is't oock onmoghelijk dat hy de menschen / 't zy met woorden/ oft wercken/ bedrieghe/ oft lieghe; hy is oock de opperste voorzichtighepdt / die alles moet beschicken soo het betaemt: Maer indien hy opt eenigh mirakel liet gheschieden tot bevestinghe van dwalinghe / oft valsche leere/ hy soude de menschen bedrieghen/ ende met de daedt selve lieghen / ende niet alles schicken soo het betaemt; dit is onmoghelijk / soo is't van onmoghelijk dat Godt eenigh mirakel laete gheschieden/ tot bevestinghe van dwalinghe, oft valsche leere. Nu/ ghenomen dan / daer konnen quade menschen zijn/ die de gabe der mirakelen hebben / 't is nochtans onmoghelijk/ dat Godt toelate/ dat soodanighe menschen eenigh mirakel doen tot bevestinghe van dwalinghe, oft valsche leere: sae indiender opt ketterkost wesen / die pretendeerde eenighe wonderhepdt upt te wercken tot bevestinghe van sijne dwalinghen, Godt soude ghehouden zijn upt kracht van sijne nature/ namelijk synder voorzichtigheydt, goedtheydt, ende waerheydt, een meerder mirakel daer teghen te stellen/ om de dwalinghe t'ontdecken/ ende de ware leere kenbaer te maken / ghelijck hy eertijds heeft ghedaen/ wanneer Moyses een mirakel alleen / heeft ghedaen/ 't welck de rooveraers met hare dupelsche konsten niet kosten naer-bolghen: ende alsoo blijven de mirakelen waere ken-teekenen van de oprechte leere/ ende verbolghens van de waerachtighe Kercke/ alhoewel sy mede-ghedepl't konnen worden aen boose menschen/ sae ketterz. Maer de swarighepdt schijnt hter te wesen / hoe sy konnen ken-teekenen zijn van jemandt's heplighepdt / aenghesten dat de selve oock aen boose menschen kan mede-ghedepl't worden.

Ick antwoorde ten eersten, dat de mirakelen alleen gheene onseplbare teekenen van jemandt's heplighepdt zijn / maer waerschijnelycke om dat Godt

doozgaeng aen de quade menschen de gabe der mirakelen niet en gheeft.

Ten tweeden, dan kunnen sekerlyck de heplighepdt kennen aen de mirakelen/ als eenigh persoon mirakelen doet naer sijne doot; want du is mede teghen de boozsichtighepdt / goedthepdt / ende waerhepdt Godts / indien hy toeltete / dat eenen verdoemden naer sijne doot mirakelen dede/ om dat hy de menschen hier dooz soude bedzlegghen / ende metter daerde lieghen/ ghebende een per soon upt booz saligh/ daer hy nocht ang soude verdoemt zyn. Wanneer wy dan sien dat eenighen persoon naer sijne doot mirakelen doet / die oock binnen sijn leven eenighe ghedaen heeft / soo moeten wy hier upt besluppen / dat hy hepligh is naer dit leven/ ende dat de mirakelen/ die hy in sijn leven ghedaen heeft/ waere mirakelen zyn gheweest/ghelijck die noodtsakelijck moeten zyn upt kracht van de goddelijcke boozsichtighepdt/ de welke hy doet naer sijne doot.

Predikant. Pag. 197.

De Papisten zijn altijd ghewoon seer voorsichtelijck hare wonderlijcke mirakelen te bepalen in het landt der Heyden-
sche *Japonesen*, ende *Chinesen*.

Antwoorde.

De gheheele Catholijcke Kercke van Europa, sae van ons Nederlant namelijck kan u hier overtuyghen van leughen: want om niet te spreken van dien Jonghman/ ghenaeamt Michiel Jan Pellicer ghebooren in't dorp Calanda, ghelegghen in Arragonien, alwaer sijne ouders Michiel Pellicer, ende Maria Blasco oock woonachtigh zyn; den welcken 19. jaeren oudt wesfende / ende sijn been ghebroken hebbende onder het radt van eenen wagh / is het selve in't Gasthuys van Saragossa, dooz besteringe van Joannes Estanga seer ervaren Chirurghyn/ende Professor der Medecijne aldaer / soo het bebozven was / vter vinghe-
ren

ren breecht/ beneden de knie afgheset gheweest / ende begraven. Als nu de woude ghenesen was / is den voorszeyden Hoghman tot de Kercke van Onse Lieve Vrouwe van Saragossa ghegaen / aldaer hare hulpe/ ende van de passanten aelmoessen versoeckende / zijnde alsoo twee jaeren langh aen al de wereldt beskent gheworden; ende siet op den 29. dagh van Meer in't jaer 1640. heeft hy/ door den bpsiant van de heylighe Maghet, sijn been wederom ghekreghen / ende de gheheele stadt van Saragossa, die hem te bozen ghekent/ ende ghesien hadde met een been alleen / heeft hem op sijne twee beenen sien wandelen/ recht/ ende ghesont: de sake is proces-ghewijse / by ghestelde Advocaten ondersocht gheweest/ ende in't jaer 1641. den 27. van April by seshien van de vermaertste ende treffelijckste van Arragon, gheswozen ghetuyghen / onderteeckent. Dit en is immers niet gheschiedt in Chinen, ofte Japonien: Doch ghelijck ghy/ door utweinghebozen hartueckighepdt/ niet en ghelooft de mirakelen van Indien, soo sult ghy oock spotten met dit; dit blijft ebentwel ontwaerachtigh/ dat wy onse mirakelen bepalen in het lande der Heydensche *Japonesen*, ende *Chinesen*.

Wat sal ick segghen van Hans Clemens, sone van Jacob Clemens ghebozen te Lucerne in Switserlande, den welken ghesien is gheweest te Dordrecht, Rotterdam, Delft, Leyden, Haerlem, in den Haghe, te Vlissinghen, ter Veren, t'Armuyden, te Middelborgh, te Breda, te Berghen op Zoom, te Utrecht, te Bommel, te Heusden, te Vliemen, te 'sHertoghenbosch, in de Grave, te Venlo, te Wachtendock, te Aken, te Maestricht, te Tongre, te Leuven, ende te Brussel, kruppemde langhs der aerden op twee klepne kruckskens/ ende sittende voorsz in een schootel/ om dat sijne beenen ingetrocken waeren tot het lijf/ rustende de knien op de borst / jae soo vast daer in ghedronghen zijnde / darmen gheen handt noch vingher daer tusschen kost dzinghen: het dieck van de beenen/ ende opperste deel van de dijen was aenghewassen met vleesch/ ende vel/ vast aen den buyck tot onder de borst / soo dat het hem onmoghelijck was

sijne beenen upt te strecken: Soo groot was sijne
 mismaeckthejdt / dat Graef Maurus van Nassauw, ende
 den Grabe van Hollach hem ontmoet hebbende ont-
 trent Hult in't jaer 1596. daer over soo verbaest ston-
 den / ende soo een medelijden hadden / dat Grabe Mau-
 rus hem bter oft vijs stucken goudts gaf / ende den
 Grabe van Hollach eenigh silbere gheldt. Desen
 Jonghman / soo mismaecht wesende / is te Scherpen-
 heuvel op den 14. Julii des jaers 1604. volmaecktelijck
 ghenesen geweest / dooz den bystandt Godts / en syn-
 der H. Moeder / ende heest den 18. der selver maendi /
 ende desselfs jaers / ghegaen met een witte branden-
 de keerffe te Brussel vooz het H. Sacrament van Mt-
 rakelen / in Proccesse / ende wierdt ghesien van vele
 duppenden bozghers / ende vrendelinghen / die tot
 desen Feest-dagh waeren ghekomen / ende hem te
 bozen ghekent / ende mentghmael hadden ghesien
 soo mismaecht als boven beschreven is. Hier naer
 op den 19. Julii 1604. de Bozghemeesters / Schepe-
 nen / ende Raedt der stede van Brussel collegialijck ver-
 gadert zijnde / hebbende vele ende verschepte ghe-
 rugghen hier op ghehoort / die met haer eyghen oog-
 ghen mentghmael ghesien / ende met haere handen
 ghetast hadden de boozghemelde ghesteltenisse van
 den boozsepden Hans Clemens, ende met solennien
 ende ghestaefden eedt verclactden waerachtigh te
 zyn sulcks als bozen verhaelt is / hebben hier van
 publijcke instrumenten / ende attestatien doen maken /
 ende beseghelen met den seggel haerder stadt van
 Brussel. T selve is gheschiedt eenighe daghen daer
 naer van den Magistraet van Leuven.

Dit mirakel hebben de Catholycke Schryjberg
 hondert ende hondert mael de Gherefozmeerde op de
 boost ghestelt / ende niemant en heest'er opt durben
 op antwozden: want 't selve te loochenen / is strij-
 den teghen recht ende reden / de wyle daer niet twee /
 maer dupsent ende dupsent gherugghen zyn / die het
 ghesien hebben: te segghen / dat 't dupbelsch is / is
 de boetstappen der Phariseen ingaen / die het selve sep-
 den van de mirakelen Christi. Wat seght ghy hier op
 Domi-

Domine Prædicans? dit en is immers noch in China,
noch in Japonien gheschiedt.

Doch om wat naerder te komen tot onse tijden/
komt eens naer Antwerpen, oft gaet eens naer Me-
chelen, daer salmen u volle bescheedt gheben van vele
mirakelen/ die dese dyp leste jaeren gheschiedt zijn /
met bebestinghe van soo vele / ende sekere ghetug-
ghen / dat ghy selve soudt moeten overtugghet woz-
den / indien ghy redelijck waert / ende alle passie van
kant stelde: Gaet maer eens te Mechelen, ten huysse
van den Edelen Heer Blijterswijck, Raedts-heer van
het Parlament aldaer / ende vraeght hem / wat hem die
voorzeden jaer is gheschiedt? oft leest sijn aerdtigh en-
de gheleert schrift / dat hy daer ober gemaeckt heeft /
ende in druck laten gaen / ende dan sult ghy kunnen
sien / dat het onwaerachtigh is dat de Papisten altijd
ghewoon zijn haere wonderlijke mirakelen te bepalen in het
landt der Heydensche *Japonesen*, ende *Chinesen*.

Predikant. Pag. 198.

In Hollandt, ende Enghelandt, waer oock de kinderen het
bedrogh ghewaer souden kunnen worden, en worden van
haer gheene mirakelen ghedaen, met de welcke sy nochtans
soo vele van haere boecken vervullen,

Antwoorde.

Wy sullen ons wel wachten van de mirakelen te
voorzijn te brenghen / die in Hollaadt, oft in Enghe-
landt gheschiedt zijn / ofte nu noch gheschieden: want /
ghelijck ghy selve seght / de kinderen souden se voor be-
drogh houden, wat souden de groote dan doen? Bep-
ten twijffel / sy souden segghen / ghelijck als ghy doet
Pag. 199. Wy en houdense voor gheen goddelijcke, maer voor
duyvelse mirakelen, ende en zijn by ons in gheen meerder
achtinghe, dan die van *Mahomet*: Soo is't dan beter de
selve niet al te veel te verbruyden / op datmen de roo-
sen vbor de swijnen niet en stroye, andersins onse Uebe
Drouwe Ter noode, ghenaeemt de Capelle van Ronx-
putt

putte, een mijle ghelegghen van Alckmaer, in't doop Heylo, ende de Heylighe Stree tot Amsterdam, ende den Doom van Utrecht, &c. souden u al wonderlijcke dinghen konnen doen sien / Indien ghy niet gantsche-lyck blindt waert: Dit zy ghenoegh: Intelligenti, pauca.

Pre dikant.

Indien de Paus-ghesinde soo machtigh zijn in mirakelen, waerom en doense de selve niet voor onse ooghen, ende in onse steden? ende waerom en wecken se insonderheydt gheen dooden op, om ons kettens beschaemt te maken, ende t'overtuyghen?

Antwoorde.

Wat middel om soo eenen mensch beschaemt te maken, die in dese materie alle schaemte af-ghelept heeft? Wat middel om soo eenen mensch t'overtuyghen, den welcken spot met de ghetuyghenissen van de heele gantsche werelt/ ende niets booz waerachtigh houdt/ dan 't ghene hy selve seght/ alle de reste/ doock de treffelijckste Oudt-vaders/ aen siende booz fabel-dichters/ ende leughenaers? Hier is die ghe-meene spreuke waerachtigh / Eenen Sot sou meer loochenen, als seven Wijzen souden konnen bethoonen.

Nu/ als ghy vraeght/ Waerom dat de Papisten in uwe steden/ ende booz utwe ooghen gheene mirakelen doen? Weet ghy niet dat de bozghers van Nazareth die selve af-ghebraeght hebben van Christo *Luc. 6. v. 23.* segghende: Waerom en doet ghy gheene mirakelen in uw' Vaderlandt/ ghelijck wy hooren dat ghy hebt ghedaen te Capharnaum? Ick betaele u met de woorden van den H. Marcus *Cap. 6. v. 5.* Christus en kost daer gheen mirakelen doen ter oorsake haerder onghe-loovigheydt. Ghy selve bekent/ dat ghy onse mirakelen booz dubbelsch houdt/ ende oversulckx dat ghyse gheen gheloof gheest/ schryft het dan toe/ volghens de Schryfture/ aen utwe onghe-loovigheydt, dat de Papi-

ken in uwe lieden gheene mirakels en doen/ ghelijck
Christus oock niet en dede in sijn Vaderlandt: Dat
weet ick wel / dat de Heydenen, in dit stuck / ghe-
buppghsamer zijn van gheinoet / als ghy lieden; soo
dat het gheen wonder en is/ dat Godt soude toe-
laten/ datret by haer mirakelen gheschieden/ ende niet
onder u-lieden

Ten anderen. Weet ghy niet / dat de Joden oock /
soo ghy hier doet / aen Christo ghesepdt hebben *Marci*
15. 32. als by hingh aen het Cruys: Dat hy af-daele,
sepen sy / van het Cruys, op dat wy moghen sien, ende
ghelooven. Ick soude oock kunnen vraghen: Waer-
om en is Christus van't Cruys niet af-ghedaelt / om
dese verblinde menschen t'obertuyghen? misseken
om dat sy andere mirakelen ghenoech hadden ghe-
sien? 't is waer / maer sy hieldense booz dupbel-
sche/ ghelijck ghy lieden nu doet met de onse; ende
daerom / alhoewel Christus van het Cruys hadde af-
ghedaelt booz haere ooghen / soo en souden sy eben-
wel dit booz gheen waerachtigh mirakel ghehou-
den hebben: alsoo soude't oock toe-gaen met u/ en-
de uws ghelijcke/ schoon ghy lieden booz de ooghen
mirakelen saecht ghedaen worden van de Papisten.
Wat dunckt u / waer het niet de nijne weerd / dat
Godt mirakelen liet gheschieden booz soodanighe
menschen / de welcke / schoon sy eenen dooden saghen
verwecken / ofte het selve niet en souden ghelooven /
ofte souden 't houden booz dupbelsch? Indien ghy-
lieden maer en kost segghen met den monde / ende
peysen metter herten / 't ghene den vader handen be-
setenen sepe *Marci 9.* Heere ick geloove: Ick gheloo-
pe dat in de Roomsche Kercke noch de gabe der mi-
rakelen is: Ick gheloove dat de mirakelen waer-
achtighe merck-teekenen zijn van de Kercke Christi:
Wie weet oft Godt u niet en soude ghenadigh zijn?
want alle dinghen zijn moghelijk aen den ghenen die ghe-
looft.

Doorders praet ghy van Magdalena la Cruz, ende
Maria van Lisbon; leest hier over het Ondersoeck van de
Mirakelen van *P. Landsheer Pag. 118. 119. &c.* daer sult
ghy

140 Het gheopent Christendom
ghy blinden dat tot antwoorde dient.

Wat het Placcaet van den Magistraet van Brussel aen-
gaet/ daer van ghy spreeckt Pag. 200. leest hier van
mijn Tractaet van de Reliquien teghen D. Renesse, daer
ick in 't langh ende breebt bewijse onwaerachtigh te
zijn/ 't ghene ghy hier van seght.

Du dat onse heilige eenen ghelapten mantel sou-
wese van verschepde ketterijen / soo ghy praet Pag.
269. dat is soo schrael dat het sijn selven schaemt:
Leest hier over mijne Aenmerckingen teghen D. Petrus
Cabeljan: Daer ghy oock sult blinden/ dat de h. Ma-
ghet by ons niet ghe-eert wordt als Godt. Ick
seynde u enckelijck tot dese schriften / op dat ghy
mooght sien / dat ghy nu' boeck met oude / hersle-
ten/ ende meermael wederlepde bodden gheboeyt/
ende op-ghebolt hebt.

HET II. CAPITTEL.

Van het Vaghevyer.

Predikant. Pag. 387. 389.

Dit moet oock van ons niet worden voorby-ghedaen, dat
de *Mahometanen* van een middel-plaetse droomen, tus-
schen het Paradijs, ende de helle.

Antwoorde.

It is bupten alle twijffel/ dat de Mahometanen ghe-
looben een derde plaetse naer dit leven/ ofte een Va-
ghevyer: want Nicolaus Christophorus Radzivilius, in sijn
Ierusalemse veyse Pag. 29. verhaelt/ dat hy in een hospi-
tael van Turckijen ghesien heeft eenen sekeren Turck/
die bys groene boghelkens d'een booz d'ander naer
het vliegghen / mommelende saemen set tusschen de
tanden/ ende soo hy hem de reden hier van hadde
doen vraghen / heeft hy gheantwoorde / dat hy dit
dede booz de zielen van sijne overledene bloedt-vrien-
den/

den / gheloovende dat sy hier dooz een wepniggh ber-
licht wterden.

Derhalven / soo segghen sy / volghens utw' eyghen
berhael / dat Seth de sone van Adam, samen met den
Enghel Gabriel, wel vijf-en-ueghentigh ghebeden
ghedaen heeft booz synen ghestorben Vader / daerse
anders / booz een ander / maer ghewoon sijn vijf ghe-
beden te doen.

Item: Sy gaen met hoopen naer de lichaement
der afghestorbenen op eenighe sekere daghen/en bid-
den om de salighepdt der selve / ende wanneer sy by
eenen dooden komen / sy segghen: De Heere ontferme
sich over hem.

Jaer sy verballen tot soodantighe superstitten / datse
de honden / doch insonderhepdt de katten / gheba-
den / ende alderhande delstaet bleesch booz-wozpen/
meynende datse alsoo te hulpe komen de sielen der
afghestorbenen: hierom ist oock / dat sy soo wonder
bekommert sijn om alle haere schulden booz haere
doodt te betalen.

Dit altemael nime ick aen als waerachtigh / en
de bekennue dat de Mahometanen een Vaghevyer gheloo-
ben / ende bidden booz de sielen der ober-ledenen: wat
wilt ghy hier upt besluyten ?

Predikant:

Wat een grooten ghemeynschap de *Papisten* met de *Mahometanen* in desen hebben, blijkt oock onder andere hier byt; dat den Jesuit, ende Cardinael *Bellarminus*, willende sijn ver-
dichte Vaghevyer, op't welck der Paus-ghesinden bid-
den voor de dooden steunt, verdedighen teghen ons, by-
brenght het alghemeyn, ende gheduerigh ghevoelen, en
over-een-stemminghe van alle Heydenen, ende onder die,
der Turcken,

Antwoorde.

Niemandt en kan loochenen / of het is soo ghe-
lyck *Bellarminus* seydt / te weten / dat alle de Heydenen,
sae

jae alle Natien, soo van boozleden/ als teghentwooz-
dige tijden / gheloost hebben / ende nu noch ghe-
looben / datter eenighe sielen nae dit leven ghesup-
bert worden / eet sy volmaecktelijck saligh zyn /
verbolghens datmen booz haer mocht bidden / of
sacrificien offeren : Want

Ten eersten, dit is het ghevoelen gheweest van de
oude Griecken, soo als blijkt upt haere booznac-
sten Philosoph Plato. in *Phedo*, ghelijck seer wel aen-
ghemerckt is gheweest van Eusebius *lib. II. Prap. Euang.*
Cap. ultimo. Ende npt haeren treffelijcken Poët Home-
rus, Xenophon, *Apolog. pro Socrates* Pin. larus, Dictijs Creten-
sis *de bello Troiano*; Demosthenes *orat. ad Demachar.* Solon, en
de meer andere.

Ten tweeden, dat dit ghevoelen noch is onder de
Griecken, van onse tijden / bewijst tu't lanck / ende
breedt mer twee versheyden boecken / onlanck tu't
licht ghebracht / den gheleerden Leo Allarius, een
Greck van gheboorte : het eerste boeck wordt ghe-
noemt : *De utriusque Ecclesiae occidentalis, atque Orientalis*
perpetua, in dogmate de Purgatorio, consensio. Het tweede /
Joannes Henricus Ottingerus, *fraudis, & imposturae manifeste*
convictus : Onder andere heeft hy dese volghende
ghetuyghenissen van de heden-daeghsche Griexsche
Leermers.

Joannes Phurnes, *ad Gregor. Antigonitem?* Nae dat de da-
ghen van Pinxteren voor by sijn, terstont wordender van alle
de gheloovighen, ghedachtenissen ghehouden der overleden-
nen. Wederom seven daghen daer naer, wederom voor't be-
ghin der vasten-daghen, &c.

Eustratius Nicænus *lib. 2. de Azymis*: men moet offeren voor
de gheloovighen die ghestorven sijn.

Nicolaus Cabasila, *in exposit. Missæ Cap 33.* Wy wenschen ruste
aen de sielen der overledene.

Simeon Thessalonicensis, *contra haereses* : Daer nae bidt men
voor de ruste van de siele, des overleden, op dat alle sijne son-
den vergeven werden, ende de Heere sijne siele stelle in de
ruste der rechtveerdighe, ende al het volck heft op, dit profij-
tigh ghebedt : Heere ontfermt u.

Hieremias Patriarcha *Responsio I. ad Wirtenbergen. ses* : Voor
die

die overledene alleen bidden sy allegaer, voor de welcke de ghebeden aenghenaem sijn, te weten, voor die, de welcke onder de boetveerdigheyt sijn ghestorven, ende niet en hebben kunnen uyt-wisschen de vleckte der sonden.

Dit boozsepde gheboelen blijkt mede soo claer als den dagh upt haere Ceremonie-boecken. In den dienst van het upt-baert staet dit ghebedt. De Heere stelle zijne siele, daer de rechtveerdighen ruste ghenieten, laet ons van onsen Godt bidden, ende van *Christo* het rijk der hemelen, ende verghiffenisse van de sonden der overledene.

Item: Heere gheeft ruste aen uwen overleden dienaer, ende en slaet gheen acht op sijne sonden.

In den dienst van de upt-baert der Munniken / staet: Moeder ende Maeghet, bidt uwen Sone *Christum*, dat hy aen sijnen dienaer gheve verghiffenisse der sonden.

Item: Heere vergheeft de sonden van den overleden gheloovighen, ende maect hem deelachtigh van uw rijk.

Dit heb ick wat breeder willen op-haelen / om dat ick wel wist dat Hottingerus seggt dat de Heden-daeghsche Griecten het Daghever niet en ghelooben; doch hy wordt van alle kanten over-tuyght / dooz den boozsepden Leo Allatius / die na noch in't leven / ende selve een Grieck is.

Ter derden, dat de oude Romeynen, soo verre hare Religie streckte / ghelooften datter een plaetse was / naer dit leven / daer sommighe sielen ghesupbert worden / blijkt upt *Virgilius Aeneid. 6.* De sonden van sommighe, seyd hy / worden uyt ghewasschen door water, die van andere, worden uyt-ghebrandt door het vyer. Dese selve woorden heeft oock in sijne schriften ghestelt den *H. Augustinus lib. 21. de Civit. Cap. 15.* Het ghemeen gheboelen hier van / blijkt upt de Sacrificien / die sy booz de dooden ghetwoon waeren te offeren / welcke sacrificien / sy *inferias* noemden: ende *Suetonius in vita Caligula*, ghetuyght / dat den keysar Caligula soodanighe offerhanden ghedaen heeft booz sijne af-ghestorvene Moeder / en Broeders. **Immers Tertullianus lib. de testimonio anime, ende lib. de resurrect.** **Alz oock Arnobius**

nobius lib. 2. § 4. *adversus gentes*, ende Claudianus *poemate de raptu Proserpina*, gheben dit upt / als een ghemeyn ghevoelen namelijck vande oude Romeynen, datter een plaetse is nae dit leven/daer sommighe sielen worden ghesuyvert.

Ten vierden, dat dit mede het ghevoelen is van de heden-daeghsche Romeynen, en heeft geene pzeude van doen. Ick kome tot de Joden.

Ten vijfden dan / den gheleerden Mercerus l. *Abbration*. Doctoor ende Professor van Parijs, in de schriften der oude Joodsche Rabbijnen, hoben waten erbaeren / seght dat de maniere van hoor de dooden te bidden soo menighmael wordt herhaelt in de schriften der hoor-sepde oude Joodsche Leeraeren/dat het maer tijdt-verlies soude zijn het selve te willen bewijfen. Doch wat willen wy klaerder / dan het ghetuyghenisse vanden Nurheer vande Boecken der Machabeen (die ten minsten het gheloof-weerdigh is van eenen Historie-schryver) gheeft dese niet openbaerlijck te kennen het ghemeyn ghevoelen der oude Joden, raeckende het Vaghevyer, ende bidden hoor de dooden / wanneet hy lib. 2 cap. 12. seght / dat de heele Joodsche ghemeynte / op't versoek van Judas Machabaeus, ghecontribueert heeft / om Sacrificien op te offeren hoor de herflaghen soldaten?

Ten seften, wat de heden-daeghsche Joden belanght / die gheloooven oock een Daghevter / ende zijn daerom oock ghewoon hoor hare dooden te bidden/waer hoor sy oordeelen de sielen verlost te worden / ghelijck hy Buxtorfius, Heluicus, ende meer andere te sien is. Munsterus schryvende op het 14. Cap. *Deuterom*. heeft sommighe van haere ghebeden op ghehaelt: onder andere: Dat sijne siele ruste, dat sijn aensittinghe sy in vrede, dat hy ligghe in vrede, dat hy slaepe in vrede, &c. Dierghelijcke ghebeden meet sijn denrgaens te vinden in haere Ceremonie Boecken, namelijck in't Boeck dat sy Machsor noemen.

Ten seventen, van de Turcken, ende Persianen die haer iijt-strecken hoor het meeste deel van Afriken, en Aken, bekent ghy selfs dat sy een Daghevter ghe-looven.

Ten

teghen het gheopende Turckdom. 145

Ten achtsten dan. **Dit is altijd het ghevoelen ghe-
meest bande Chinesen: (welkers rijk soo groot is/
schier als gheheel Europa.) Want soo ghetuyghet ons
Joannes Gonzales de Mendoza in sijn Historie lib. 1. cap. 6.
ende 8. Sy belijden, seydt hy / datter een seker plaetse is,
in de welcke de sielen der overledenen die in Enghelen moe-
ten veranderen (dat is, komen tot het gheselschap der salig-
gher Enghelen) ghesuyvert worden van alle vleckē, met
de welcke sy besmet waeren, twelck op dat het dies te spoe-
digher soude gheschieden, sorghen daer voor, ende daer toe
helpen oock de ouders, en vrienden.**

**Item: Sy doen haeren Godts-dienst voor de over-le-
denen, ende en twijffelen niet, of dit is haer nut, ende pro-
sijrigh.**

**Item: Haere Priesters doen beloften, en Sacrificien,
ende ghebruycken andere ceremonien voor de welvaert der
dooden.**

Ten neghensten, de Japonesen, welkers Eplandt /
soo Mandello seght in sijn reyse pag. 434 ghedeylt is in
36. Coninck-rijcken / in het midden van haere gro-
te duysternissen / hebben ghesien datter nae dit leven /
een derde plaetse moet wesen daer de sielen ghesuy-
vert worden: want de Jaerlijcksche brieven upt dat
Eplandt gheschreven / verhaelen Pag. 12. 17. 18. dat sy
ghewoon sijn te singhen ende te bidden voor de ruste der sie-
len, wanneer sy de lichaemen begraven, jae dat sy oock vele
aelmoessen gheven, veel vasten, in pelgrimagien gaen, om
ruste voor de sielen der over-ledenen te verkrijghen; Sy hou-
den staende, dat dit altemael te bate komt aen de ghene, die
in't Vaghevyer ligghen, om dat sy in dit leven gheene ghe-
noeghaeme boetveerdighydt hebben ghethoont, ende lee-
ren, dat sy daer uyt niet gaen sullen, tot aldertijdt, dat sy
van alle vleckē ghesuyvert zijnde, op-vliegghen ten he-
mel.

Ten thiensten: Van de Tartaren, ende die van het
machtigh / ende wyt-uytghestreckt rijk Mogol, vinde
ick hy Merianus in Archontologia Part. 2. lib. 2. pag. 180. ende
in de beschrijvinghe van't waerachtigh Indien pag. 116. 120.
dat sy ghelooben dat de sielen der menschen naer de
doodt verhuysen van't een lischeem in't ander / in

It.

deser

deser boeghen dat de sielen van de onkuyssche ver-
hupsen in berkens / die van de grammoedighe in
leeuwen / die van de hoobeerdighe in Pantwen / van-
de gulsighe in honden / vande listighe in simmen / en-
de soo boozts / ende dat sy soo lanck blijven steken
in't lichaem van d'eene beeste / of de andere / tot
dat sy van haere blecken / ende sonden ghesuybert
zyn.

Ten elfsten. **Die van Guinea** seght Theodorus Bry in
6. parte India Orientalis pag. 40. Dat sy vele, ende wonder-
lijke ceremonien ghebruycken, in't begraven der dooden,
segghende dat de sielen niet eer in ruste sijn, tot aldertijt
dat alle de ceremonien volbracht zijn, soo zyn sy dan van
gheboelen dat de sielen niet in ruste zyn terstont nae
de doot / ende dat sy van de levende menschen / door
de boozselde ceremonien, tot de ruste konnen ghebracht
worden.

Ten twaelfsten. **Die van Pegu, van Sian, ende Tarnasse-
ra, ghelijck als Merianus verhaelt pag. 212.** zyn van opinie
datter dry plaetsen sijn naer dit leven, ende dat sommige
sielen niet en moghen voor heyligh ghehouden worden, ten
zy dat sy eerst ghewoont hebben in visschen, of voghels ofte
eenighe andere beesten, buyten twijffel om daer ghe-
suybert te worden.

Ten derthiensten. **Die van Brasil, soo de hzteben van
daer gheschreven verhaelen Pap. 400.** Stellen spysen
op de graeven der over-ledenen / ende oock haere
bedden / daer sy ghewoont waeren op te slaepen / la-
tende haer boozstaen / dat de sielen de hulpe / ende
booz-biddinghe der lebenden van noode hebben.

Ten veertiensten. **Die van Peru hebben van oudt g
kostelijcke kleedren ghelepdt in de graeven der doo-
den / meynende dat de sielen / naer dit leven konde /
ende andere onghemacken leden / waerom sy oock
het selve saerlijckx quamen heratenmen / om de sielen
te helpen / soo ghetuyght Merianus in *Archontologia P. I.
lib 2. pag. 284.***

Ten vijftiensten. **Die van het eyland Formosa, ghes-
lijck Mandello verhaelt in sijn *Persische Reys pag. 431.*
wannert jemandt ghestorben is / rechten ten cleyn
hutte-**

hutteken op/ booz de deure / ende stellen daer water
in / met eenen ecmer / om dat de siele van den ober-
ledenen haer souden wasschen; bupren twijffel dan/
sijn sp van gheboelen / dat de sielen van de af-ghe-
storbenen / naer dit leven konnen ghesupbert woz-
den.

Wat sal ick segghen van soo vele verscheden Chri-
stenen / die de gheheele werelt dooz sijn verstroyt / en-
de onder verscheden dolinghen / die allengkens in
haere Religie / 'tzy dooz conbersatie met Heydenen /
'tzy dooz de af-scheuringhe van de Roomsche Kercke
ingheboert sijn / nochtang de ghewoonte hebben be-
houden / die sp van onds hadden ghehad / van booz
de sielen der dooden te bidden / om de selbe te hel-
pen / ghelobende dien-volghens / datter naer dit
leven een plaetse is / daer de sielen konnen gheholpen
worden.

Voor eerst dan, die verre uyt-ghespreyde natie der
Christene Mooren, 'tzy die van Abassien, onder de re-
geringhe van den Kepsen Pretejan, 'tzy die van Congo,
hebben in haeren ouden Mis-boeck dit ghebedt: O
Heere! gheeft ruste aen de sielen van onse Vaders, en Broeders,
die in't waere gheloof sijn ontslaepen: Item booz den
doop ghebryucken sp dit ghebedt: Heere der levenden,
leven der dooden, wy bidden u voor de ghene die ontslae-
pen sijn, maeckt dat haere sielen rusten in eene wellustighe
plaetse.

Du / op datmen magh sien / dat sp noch in dit ghe-
loof volherden; soo moet ghy weten / dat in't jaer
1524. tot den Coninck van Portugael is ghesonden
gheweest een ghesant van den Kepsen der Mooren,
met naeme Zaga Zabo, die daer naer is tot Roomen
ghetomen by den Paus Clemens den VII. daer hy
oock belijdenisse heeft ghedaen van sijn gheloof / uyt
den naem van heel Mooren landt; onder andere heeft
hy ghesepdt: Dat de aelmoessen, die voor de over-ledenen
uyt-gheleyt worden, haer grootelijckx baten, ende tot
verminderinghe van pijnen, ende tot vervoorderinghe van
de hemelsche glorie. Op het epude van sijne belijdenisse
heeft hy ghesepdt: Wy begraven onse dooden op sekere
plact-

plaetsen, ende draghen haer derwaerts met cruycen, ende ghebeden, daer naer, onder andere ghebeden lesen wy het beghinsel des Euangeliums vanden H. Joannes: Daeghs daer naer deylen wy aelmoessen uyt voor hare ruste. Erasmus Roterodamus, seght dat hy desen Ghesant binnen Roomen ghesien ende ghesproken heeft.

Wat aengaet ten tweeden, de oude Christenen van Syrien, den H. Ephrem is gherupghe dat sy ober 14. hondert jaeren vooz de dooden ghebeden hebben: want hy citeert eenen ouden Syriacschen Leeraer / bidde / ende offer-hande doende vooz de sielen der oberledenen.

Van de heden-daeghsche Syrianen, is het oock klaere want Severus Patriarch van Alexandrien, heeft in een schoon boeck alle hare kerckelijcke ceremonien by een vergadert / daer hy / onder andere stelt dit ghebedt: Heere Godt gheeft haer ruste, ende eene salighe ghedachtenisse: sae haer nieuw testament / 'twelck te Weenen in't Syriacx is ghedruckt gheweest / bindtmen op acht verscheyden plaetsen / bys hy Matthæus, twee hy Marcus, ende een hy Lucas, de Lessen die sy op-segghe vooz de sielen van de afghestorvene menschen.

Ten derden, verhaelt Osorius *lib. 3. de rebus Emanuelis fol. 107.* Van de Christenen die in Cranganor, ende Macabar wonen / dat sy in den inganck der kercke haer besproepen met wy-water / ende haere dooden begraven op de wijze vande Roomsche Catholijcken, daer naer houden sy maeltijden / ende bidden vooz de ewighe saligheydt der oberledenen.

Ten vierden, de Christenen die leven in Chaldea, Medien, Assyrien, ende Babylonien, sijn van 'tselbe gheboeten: want haeren Patriarch met naeme Abdissu, is in't jaer 1562, tot Roomen ghekomen / zijnde een seer ondt ende gheleert man / op dat den Paus van Roomen sijn Patriarchschap soude bevestighen / ende gheraeckt hebbende de heplighe Euangelien / heeft hy gheswozen / dat sy in sijn Vaderlandt bewaert wierden / ende vooz-ghelesen de Boecken des nieuwen Testaments / ende dat de Boecken der Machabeen by haer vooz waere Schrifture wierden ghehouden /

houden / ende heeft beloofst / dat sijne ondersaetelt
souden onderhouden al wat in't H Concilie van Tren-
ten, dat doe ghehouden wiert / soude besloten worden /
ghelijck als sy oock metter daet onderhielden / ende
gheloofden / al wat in alle de boozgaende wettighe
Concilien was besloten gheweest / verholghens dan het
Daghebber / ende het bidden vooz de dooden.

Ten vijften, vande Russische, ende Moscovitische Chri-
stenen ghetuygh: Joanner Faber, eertijds Biecht-
vader van Ferdinandus den Keyser *lib. de Religione Mosco-
vitarum*, dat sy gheduerigh vooz de oberledenen bid-
den en Missen doen / om dat sy ghelooben datter een
Daghebber is / in welcke sake / haer Religie soo groot
is / dat het meesten-deel van haer / twee-mael 'sjaers
een jaer-ghetijde doet vooz de dooden. Ende daerom
doen sy siel-missen vooz de oberledenen / om dat sy
hopen / dat sy hier dooz / een beter / ende verzoegh-
samer plaetse vooz de stelen sullen verwerben.

Hier hebt ghy by-en-twintigh verscheyden Par-
tien / van alle ghewesten des werelts / onder de welcke
alle de mindere Partien worden begrepen / gh'hebt
heel Europa daer by / upt-ghesondert eenen cleynen
hoop van Lutheranen, ende Ghereformeerde, die allegaer
ghelooben datter een Daghebber is / ende metter daet
bidden vooz de sielen der ober-ledenen: blijck dan /
dat de gheheele werelt soo van voozleden / als tegen-
woozdighe tijden / in dese leere / ende practijcke is
ober-een-ghekomen.

Predikant.

Ons belanghende 'tis'er soo verre van daen, dat wy ons
hier door, eenighsins souden laeten beweghen, dat wy
gheerne van selfs toestaen, dat den eersten oorspronck
des Vaghevyers en voor-biddinghen voor de dooden, van
de Heydenen ghehaelt, ende by de selve gevonden moet
worden.

Antwoorde.

Indien ghy ghelesen hadt 'tghene den H Justinus *Orat. parant. ad gentes*, seght / daer soudt ghy ghebou-
den hebben / dat Orpheus, Homerus, Solon, Pythagoras,
Plato, ende andere / in haere leeringhen sijn ghehol-
pen gheweest dooz de Boecken van Moyses: Jae
Clemens Alexandrinus *lib. 1. Stromat.* seght / dat Pythago-
ras sich soude hebben laeten besnijden / om dat hy
dies te lichterem toegaenck soude hebben / om te dooz-
snuffelen / de verborghentheden vande Goddelijcke
Wer / ende Prophten: doch 'tghene Plato raecht in 't
besonder / Eusebius *lib. 9. Prap. Euang. Cap. 5.* Theodoretus
lib. 1. Grecanic. affection. Augustinus *lib. 2. de doct. Christiana cap.*
28. ende *lib. 8. de Civit. cap. 9.* segghen / dat hy / upt be-
gheerte van wetenschappen veel sijn ghereyft heeft /
ende de Goddelijcke Boecken ghebouden hebbende /
daer upt ghetrocken heeft de voornaemste hoof-
stukken van de waere Religie: Du is het seker dat
Plato (soo als ghy selve bekennt) ende de andere vooz-
noemde Philosophen / het Vaghevyer hebben gheloof /
soo is het meer te dencken / dat de leere des Vaghevyers
haeren eersten oorspronck niet en heeft van de Heyde-
nen, maer wel van de oude gheloofsighe Joden, de
Wijle-men upt haere oudste Rabbijnen / die vooz
Christi komste gheleest hebben / ende oock upt het
ghemeyn gheboelen der Joden van onse tijden / bewij-
sen kan / dat sy van oudt en een Vaghevyer gheloof /
ende de stelen der overledenen hebben gheoffert / ende
ghebeden. Doch dit en is de questie hier niet van
waer dese opinie eerst ghekomen is; maer de que-
stie is / of de heele gantsche werelt van alle tij-
den / in dese opinie is over-een-ghekomen: upt
mijne voozgaende oogh-blijckelijcke bewijzen, blyckt
dat ja.

Hier upt maecke ick dan mijn besluyt op dese vol-
ghende wijze.

Dit, in't welck alle Natien van alle ghewesten, en tijden
sijn over-een-ghekomen, ende noch over-een-komen, is ghe-

ghe-

ghelijck als een wet vande natuere.

Maer, datter een Vaghevyer is, en datmen voor de dooden magh bidden, hier in sijn over-een ghekomen, ende komen nu noch over-een, alle Natien van alle ghewesten en tijden.

Ergo datter een Vaghevyer is, is ghelijck als een wet vande natuere.

De eerste voor-stellinghe van dese reden-kabelinghe/ gaet vast ende seker: want ten eersten dese soo alghe-meyne ober-een-stemminghe en kan van den duyvel niet komen / niet alleen om dat sy goet is / ende de menschen stiert tot de denght / ende af houdt van sonden/ maer oock / om dat den duyvel / namelijk in stucken die de Keligie aengaen / een vader der twisten / ende scheuringhen is / ghelijck het ten allen tijden in menighe stucken vande Keligie ghekeken heeft / in de welke hy niet alleen de Heydenen, Joden, en Turcken, maer oock de Christenen, ten alle tijden heeft doen twisten.

Ten tweeden. Sy en kan / onder vele natten / van de Leeraers niet komen / want daer vele natten sijn / namelijk de Chinesen, ende vele wilde menschen / die menighe eentwen booz dese tijden / noyt spraeck oft handel hebben ghehadt met soodanighe natten / van de welke sy die sonden connen leeren hebben.

Dit stuck dan / in't welck sy eendzachtelijck sijn ober-een-ghekomen / indsen het niet en komt noch van den duyvel, noch van andere Leeraers, soo moet het noodtsaekelijck af-komen vande nature selve, dies volghens van Godt / die den Nurheur is vande nature.

De tweede voorstellinghe, dat in de leere van't vaghevyer, ende bidden voor de dooden, alle natten sijn ober-een-ghekomen/ blyckt upt mijne boozgaende bewij-sen/ want dit hebben gheleert alle de Griecken, de Romeynen, de Joden, soo oude/ als nentwe/ dit is het oudt gheboelen vande Chinesen, die booz desen menighe eentwen noyt met andere natten hebben ghehandelt; van de selve optate sijn gheweest / ende noch sijn / de Japonesen, de Tartaren die van Guinea, van Pegu, van

Sian, van Tarnessera, van Peru, van Formosa, die van Mogol, die van Turckijen, en Persien, daer't meeste deel van de werelt verhezpdt/onder de welke begrepen worden die van Thracien, Ponten, Bithynien, Phrygien, Pamphilien, Cappadocien, Cilicien, Arabien, Algiers, Tunes, Egyten, Cyprus, Assyrien, Panchaien, Hyrcanien, Carmanien, ende andere meer. Van dit selve ghevoelen zijn alle de Christenen/waer sp inde werelt ghebonden worden/te weten/ die van Abassien, van Congo, van Syrien, Cranganor, van Macabar, van Chaldéen, van Meden, van Babylonien, van Russenlandt, van Moscovien, ten laetsten van heel Europa, behalven eenighe weynighe die haer in verscheyden Secten ghedeplyt hebben.

Allegaer dese natiën soo verscheyden van talen/ van kledinghe / van manieren / van plaetsen / van andere stucken rakende de Keltigie / zijn hier in over-een-ghelomen/datter een derde plaetse is nae dit leven/daer de sielen ghesuybert worden/ende dat-men hoor de selve magh bidden/offeren/oft eenighe andere werken doen/ om haer ter hulpe te komen : soo dat ick met Cicero, sprekende in een ander materie/wel magh segghen: Daer en is niet een natie noch soo wreedt / noch soo wilt / noch soo barbarisch / de welke alhoewel sp niet en weet hoedanigh het vaghevyer is/nochtang staende houdt/datter een is.

Immers hier upt volght ten eersten, dat de ghene die het vaghevyer loochenen/ende het bidden hoor de dooden verwerpen / stryden teghen het alghemeyn ghevoelen vande gheheele werelt / soo vande hoor gaende/als de teghenwoordighe tijden : maer dit is onredelijck/ergo/het vaghevyer te loochenen/ende het bidden hoor de dooden te verwerpen/ is onredelijck: 'ghene nu onredelijck is/is mede quaedt / soo is het dan mede een quade leere / te segghen datter gheen vaghevyer is / ende dat-men hoor de dooden niet en magh bidden.

Volght ten tweeden, dat de leere van't vaghevyer noodtsakelijck moet goetd zijn / ende vast gaen/ welck ick aldus hoorders bevestighe :

De ghene van de Nature self ingheplant is / moet waer

waer

waerachtigh zijn / anders de nature soud' quaede
 zijn/ende de reden konnen bederven/ maer de nature
 in't ghemeyn ghenomen / en is niet anders / dan de
 reden selve : wanneer dan de nature/ de reden / door
 valschedt soude konnen bederven / soo soude sy hare
 eyghen selven te niere doen / dit en kan niet wesen/
 want andersins reden/en soude gheen reden zijn/het
 het welck strijdt teghen malkanderen / eben oft se-
 mandt sepde / een mensch en is gheen mensch : soo moet
 het dan noodtsakelijck goet/ende waerachtigh zijn/
 'tghene de nature in't gemeyn/ oft de reden ingheeft/
 maer nu is bewesen/dat de leere van't vaghevyer,ende
 bidden door de dooden/en ingheven is van de nature, oft
 reden , volght dan dat die leere noodtsakelijck moet
 goet zijn/ende waerachtigh.

Predikant, Pag. 391.

Doch schoon dit in de Heydenen, Joden, en Mahometanen,
 die van de reyninghe van alle sonden, door het Bloedt *Christi*,
 niet en weten, verdraghelijck is: Soo is dit nochtans onlijde-
 lijck in den ghenen, die weten, dat *Christi Bloedt ons veynicht*
van alle sonden, en dat die, welke saligh in den Heere sterven, ru-
 sten van hare wercken, 1. *Iohan. 1. 7. Apocal. 14. 13. Diet*
Gal. 6. 8. 9. 10.

Antwoorde.

Alle de Christenen van my boven ghenoeemt / weten
 soo wel als de Ghereformeerde, dat *Christi Bloedt ons rey-*
nicht van alle sonden, dies niet teghenstaende ghelooven
 sy een vaghevyer, ende sy bidden door de dooden / om
 dat sy wel weten dat den H. Joannes 1. cap. 1. v. 8: terstont
 daer by hoeght: In dien wy segghen, dat wy gheene sonde
 en hebben, de waerheydt en is in ons niet. Hebben wy met-
 ter daet noch sonde (soo den H. Joannes updruckelijck
 seght) niet teghenstaende dat het Bloedt Christi ons
 reynicht van alle sonden? soo hebben wy noch jedt
 dat can ghereynicht worden: soo en doet dan dese
 Schryfuer-plaetsen niet een hayt te propooste/om te
 thoonen

tyoonen datter gheen vaghevyer is; ter contrarsten/sp
is meer tot ons voordeel; want den H. Joannes seght
daer by/dat wy van de sonden/ die wy noch hebben/
nae de stortinghe des Bloeds Christi, conneu gherep-
nigt worden door de belijdenisse der selber. Maer het
can gheschieden/ ende gheschiedt menighmael / dat
jemandt komt te sterben haestelijck / sonder belijde-
nisse ghedaen te hebben van eenighe mindere sonden:
Ergo 'can gheschieden / dat jemandt nae dit leven
gherepniight werde van eenighe sonden/(die om hare
lichtigheyt de eeuwighe doot niet en verdienen)
van de welke hy in dit leven/ by ghebreck van belij-
denisse, niet en is gherepniight gheweest.

Wat nu de andere Schrifuer plaet se aengaet/
Apo. 14. 13. dat de ghene die saligh in den Heere sterven, ru-
sten van hare wercken, siet den text noch eens/ ghy sult
daer vinden / dat sy rusten van haren arbeydt, te weten/
die sy in dit leven ghedaen / ende onderstaen hebben:
stelt nu eens u verstant hier te werck / ende besluyt
hier uyt in goede forme / datter gheen vaghevyer is.
Simmers' tzy dat ghy stelt wercken, oft arbeydt, ghy
sult eben veel op-doen.

Predikant.

De gheleerde in de Roomsche Kercke weten seer wel, dat
se voor haer vaghevyer gheen bewijs en connen voortbren-
ghen uyt Godts Woord.

Antwoorde.

Dit is sinners' opentlijck gheloghen: Want Bel-
larminus wordt gherekent onder de gheleerde vande
Roomsche Kercke, ende nochtans hy bewijst het vaghe-
vyer *Lib. 1. de Purgat. cap. 4. 5. 6. 7. 8.* met neghen verschey-
den Schrifuer-plaetsen. Franciscus Fevardentius Theo-
logant van Parijs / in *Theomachia Calvinistica Lib. de
Purgatorio*, bewijst het selve met vijf-en-sestigh Schrif-
tueren: en durft ghy noch segghen / dat de gheleerde in
de Roomsche Kercke wel weten datse voor haer vaghevyer
gheen

teghen het gheopendē Turckdom. 155
gheen bewijs en connen voortbrengchen uyt Godts Woordt?

Predikant.

De historie van den Jesuit *Coton*, is vermaert, en welbekent. Hy gaende, 100-men seydt, nae eene besetene vrouwe, *Adriana du Tresnes* ghenacmt, om uyt haer den duyvel uyt te drijven; hadde 72. vraghē, die hy voorghenomen hadde den duyvel voort te houden, aengheteckent op een papierken, 'twelck hy onvoorsichtigh in een gheleent boeck, leerende de verborghentheden van die grouwelijcke kunst, hadde laten ligghen, en in 'twelck het, nae dat het aen den eyghenaer was weder-ghegheven, is ghevonden, ende soo aende werelt ghemeyn ghemaect, op den wegh ontviel, onder die, wordt oock dese ghevonden: *Welcke de duydelijcke Schrifstuer-plaetse was om het vaghevyer te bewijfen.*

Antwoorde.

Wat meynt ghy dat wy dit bezhael moeten aen-
nemen als Evangelie? Ick twijffele seer aen de waer-
hepdt/om die swil dat nientghe/soodanighe praetjes
ghekomē sijn uyt den koker van uwe Predikan-
ten / die-men hebonden heeft balsch ende versiet te
sijn. Doch ghenomen het waer soo / dat *Coton* dit
heeft willen af-bzagghen; wat wilt ghy hiet npt be-
sluyten? dat *P. Coton* meynde dat wy gheen bewijfen
en hebben / om ons vaghevyer te bebestighen npt de
Schrifture? in der waerhepdt / ghy en siet niet booz-
der als uwen neuse langh is: want *Coton* meynde
den dubbel te bzagghen nae de duydelijckste Schrifstuer-
plaetse, is het nter soo? wel aen / de ghene / die nae de
duydelijckste wilt bzagghen/ghheeft hy niet opentlijck te
kennen/datter andere meer Schrifstuer-plaetsen sijn
die duydelijck legghen booz't vaghevyer? Seght ghy
dat sae? soo wist dan *P. Coton* wel / datter meer als
eene duydelijcke Schrifstuer-plaetse was / tot bebestinghe
van't vaghevyer. Seght ghy dat neen? soo en herstaet
ghy nter/wat superlativus gradus is: want die/by exem-
pel/ bzagghet nae den rijcksten koopman kan Antwer-
pen,

pen, die hout het daer voor/ datter meer andere rijke moeten wesen/ boven den welcken/ de ghene/ daer hy nae vzaeght/ uytsteckt in rijkdommen. Alsoo dan/ P. Coton vraghende na de duydelijckste Schriftuer-plaetse, om't vaghevyer te bewyisen/gaf te kennen/datter noch andere waren / die het vaghevyer duydelijck kosten bevestighen; dien volghens en sie ick niet/wat ghy uyt dit praetje besnyten wilt.

Predikant.

P. Coton wiste wel, ghelijck *Petrus à Soto* oprechtelijken bekent, *Leet 1. de Purgat* dat de Schriftuer-plaetsen, die van hare leeraers worden ghebruyckt, minder duydelijck, minder crachtigh zijn, en minder dienen om te bewyisen, en dat men der-halven die niet en moet ghebruycken, om het vaghevyer te bewyisen.

Antwoorde.

De ghene die minder rijk is/ als den rijksten/ en laet daerom niet rijk te zijn: alsoo oock de Schrif- tuer-plaetsen die minder duydelijck zijn voor het vaghevyer, als de duydelijckste, en laten daerom niet duydelijck te zijn.

Ten anderen, ghy hebt *Petrus à Soto* groot onghelijck ghedaen/ wanneer ghy sijne woorden maer ten deele hebt voorgehelt: want desen man redent aldus: Onse Partije, seyd hy/ komt ons Schrifturen af- vraghen/ tot bevestinghe van't vaghevyer, ende wanneer wy haer die voorzstellen / sy verdræpen de selve / te weten tot eenen anderen sin / en dan comen sy roepen / dat wy gheene Schrifstuer-plaetsen en hebben. Wat wonder/ de wijle sy de plaetsen/ die oprecht waren/ verdræpen/ ende door hare eyghensinnighe uytleggginghen verbalschen? sullen wy ons dan moeten houden aen haere verklaringhen / ende niet aen die van de Kercke/ de welcke den pilaer, ende vastigheydt der Waerheydt is, ende teghen de welcke de poorten der hellen niets en vermoghen?

Pre-

Predikant.

Joannes Fischerus *Art. 18. contra Luther.* bekent oock datmen niet can bybrenghen een eenighe Schrifture, die een ander soud' connen dwinghen, hy wilde oft hy wilde niet, om het vaghevyer te belijden.

Antwoorde.

Item noch eens gheloghen: want om niet te segghen / dat het moet wesen *Articulo 27.* ende niet *18.* (want in desen Artikel en heeft Fischerus niet een woort daer van) hoorz syne eyghen woorden: Maer dat hy beelsins het vaghevyer uyt Schrifture / soo sy van de oude Kercke verclaert wordt / hadde bewesen / nae dat hy ghesepdt hadde: Niemandt en can twijffelen, oft de waerheydt van't vaghevyer, wordt in de Schrifture vervat, en can daer uyt bewesen worden. Item: 'Ten is niet ghelooslijck dat het vaghevyer uyt Schrifture niet en can bewesin worden. Maer andere dierghelijcke spreken meer / stelt hy ten laetsten / teghen den hartneckighen Luther, die woorden / die ghy heel schandelijck hebt verkeert / ende verbalscht / de welcke lypden aldus: Alhoewel het misschien by de handt niet en is, een eenighe Schriftuer-plaetse by te brenghen, die eenen hartneckighen dwinghe, hy wil, oft niet, om't vaghevyer te belijden. Siet ghy hier uwe valschedt niet voor de oogh: ghy hebt berweghen dit woordken (misschien) ende in de plaetse van dit woordken (hartneckighen) hebt ghy ghestelt [een ander.] Ick segghe mede met Fischerus, ende wie en sal het niet segghen? dater niet een Schrifture is die eenen hartneckighen soud' connen dwinghen, om't vaghevyer te belijden; want schoon de Schrifturen claerder waren als't licht van den middagh / soo en salmen noyt soodanigh een mensch konnen dwinghen / die niet hartneckigheydt, oft de selve loochent / oft wederstaet / oft verkeert / oft verdraept naer sijn eyghen vernuft; in dier voeghen / dat men dit niet alleen segghen kan van het Vaghevyer, maer van alle

alle de andere stucken des Gheloofs. Ten is dan Fischerus niet/die seght/ dat het Vaghevyer uyt Schrif- ture niet kan bewesen worden / maer dit zijn de woorden van Luther, die hy booz uyt stelt / leest hen wel / en ghy sult u hier wederom oibertuyghen vanden van leughen. Stelt uwen byl op / ende ghy sult hy Fischerus vinden dese woorden: Uyt dese Schrifturen blijkt, datter een Vaghevyer is. Item: Uyt dele Schrifturen samen ghevoeght, en twijffelen wy niet, oft het gheloof des Vaghevyers can bevesticht worden aen een jeder mensch, die niet gantschelijck hartneckigh en is. Item: Aen een jeder blijkt datter een Vaghevyer is, midts hy niet gantsche- lijk hartneckigh en zy. Ende als ghy dit / en al het boozgaende sult ghelesen hebben in Fischero selve/ ende niet in Kemnitius, oft andere / gaet dan eens in uwe consciencie / ende seght: Ick hebbe den Heere gheson- dight, en maecke een booznemen van booztaen niet meer te lieghen.

Predikant.

Was den Cardinael Perron, de welcke sich betuyght te twijffelen, oft het een dadelijck, dan oft het maer een meta- phorisch, ende oneyghentlijck vyer was, met welcke woor- pen hy ghenoechsaem te kennen gheeft, dat hy gheen Vaghe- vyer en gheloofte, maer ick meyne niet, dat hy te Roomen soo soude hebben durven spreken.

Antwoorde.

Als ghy u wilde bemorpen met te schrijven teghen de Catholijcken / dan moest ghy immers te horen weren/wat sy ghelooben/dan en soudt ghy soo blin- de slaghen niet doen: weet dan/dat het hy ons gheen stuck van't gheloof is/datter waerachtigh vyer in't Vaghevyer is / ghelijck ghy sult konnen vinden hy Suarez Tom. 4. in 3. Part. disp. 26. Sect. 2. De sake, seyd hy / en behoort niet tot de gheloof-stucken. Soo leert oock Petrus Sotus Lect. 2. de iurgat. Daer hy seyd: Men disputeert hoedanigh dit vyer is, oft het materiael is, oft van welcke
hoc-

teghen het gheopende Turckdom. 159

hoedanigheydt : Van het welck *Augustinus* mede ghetwijffelt heeft, en heeft gheseydt, dat het moest ondersocht werden : Van vele wordt ghelooft, dat het een materiael vyer wesen sal, maer dit is alleen waerschijnlijk. Dit moest ghy te hozen wel ondersocht hebben/eerghy den *Cardinael du Perron*, beschuldighde van ongheloof rakende het Vaghevyer : want 'ten volghet gheen sing niet. Du Perron, heeft ghetwijffelt offer waerachtigh vyer is in't Vaghevyer, ergo hy heeft te kennen ghegheven, datter gheen Vaghevyer en is : want wat anders ist te twijffelen aen de maniere / die noch niet vast ghestelt is / ende wat anders te twijffelen aen de substantie self van de sake die moet ghelooft worden: de substantie is vast / wat de maniere aengaet / daer is niet veel aen ghelegghen / want soo ghelooben wy allegaer datter verrijssnisse des bleesch is / maer wte sal precies segghen op wat maniere de selve gheschieden sal ? soo ist mede van vele andere stucken: ondersoect dan op een ander tijdt beter / wat de *Catholijcken* ghelooben / eerghyse beschuldighet van ongheloobigheydt.

Predikant.

Den Bisschop *Castellanus*, seyde in sijn volle Lijck-oratie; die hy dede over de doot van *Franciscus* Coninck van Vranckrijk, dat den Coninck soo wel ghelooft hadde, dat hy recht nae den Hemel was toe-ghegaen, waer over als hem vande *Sorbone* te Parijs wierdt maeyte aenghedaen, soo seyde een ander, als voorsichtigher willende sijn, dat hy daer eens mocht aenghegaen sijn, om in't voor-by gaen een dronck alleen te doen, alsoo de Coninck van soo een vlogghe gheest al tijdt gheweest was, dat hy noyt op een plaetse en konde ver-toeven. *Thuanus lib. 3.*

Antwoorde.

Wat doet dit al te propooste ? hadt ghy *Thuanum* selver ghelesen / ghy soudt hebonden hebben / dat hy dit houdt booz een klucht / om de vanden / ende benijders van *Castellanus*, den mondt te stoppen/ende
upt

niet te lachen / de wijle sy ten onrechte desen Bisschop (den welken een weynigh te bozen Thuanus seght gheweest te sijn / een man uyt-stekende in manierlijckheydt, ende gheleertheydt) beschuldighden / als of hy niet en gheloofde datter een Vaghevyer is : Ick hebbe u te bozen ghesonden tot Suarez, en Sotus, twee groote Theologanten / nu mooght ghy eens by gaen by Camer-speelders, en Guychelaers, om te bozen wat sy u op dese klacht sullen antwoorzen.

Predikant.

Ioannes Fischerus, een Paepsch Bisschop in Enghelant *Contra Luth. Art. 18.* bekennt selve dat eenighen tijdt het Vaghevyer is onbekent gheweest, en dat dat de reden is, waerom de Aflaten gheen ghebruyck hebben ghehadt in de eerste Kercke: Want als men 't Vaghevyer wegh neemt, soo en zijnder gheen Aflaten, die met goet gheltd moeten ghekocht worden, van nooden.

Antwoorde.

Indien ghy soo kloeck waere in't argumenteren / als ghy zijt in het lieghen / uws ghelijck en quaemer niet niet.

'T is / voor eerst gheloghen / dat de Aflaten moeten ghekocht worden met gheltd.

Ten tweeden, is het gheheuselt / dat Fischerus seght dat de Aflaten gheen ghebruyck en hebben ghehadt in de eerste Kercke: ter contrarien hy seyd / dat hee ghebruyck der selver alderoudst is gheweest by die van Roomen, soo als men kan verstaen byt de Statien, die in de stede seer ghefrequenteert worden.

Predikant. Pag. 393.

Daerom heeft eenen Martelaer sijn leven moeten verliezen, om dat hy eens het Vaghevyer, des Paeps keuken hadde ghenoeemt: wantse goede sorghe draghen, dat dit vyer niet uyt ghebluscht, maer in sijn behoorlijke hitte ghehouden werde,

teghen het gheopende Turckdom. 161
werde, als wel wetende, dat soo langh haeren pot wel sal
koken, ende haer keuken rooken, als die vyer wel brandt.

Antwoorde.

Wat van dien schoonen Martelaer is / laet ick
daer / ick kan't qualijck ghelooben; maer ick en kan
niet bedencken waer ghy dese soo subtyle / ende bon-
dige argumenten mooght haelen; dat ghy soo wel
mocht staen op een schouw-plaetse / als ghy staet op
den Dzeck-stoel / ghy soudt beter uwen kost konnen
winen met ghychelen / als met predicken. Doch
't is u te vergheven / want ghy en hebt niet meer ver-
standt / dan Godt u ghegheven heeft: dit doet mi
leedt / dat ghy dat arm slecht volckse van Purmerlandt,
met soodanighe scherp-sinnigheden ver stelt / ende
berblindt: want wat de reste van Hollandt aengaet /
ick en twijffele niet / oft sy lachen u uyt.

Predikant.

Evenwel sluyten de Paus-ghesinde stil-swijghens het Va-
ghevyer uyt, alse volghende de voetstappen van de Oud-
Vaders, in haere Catechismen, ende andere boeckskens van
devotie, den menschen alleen vier uystersten in-scherpen, te
weten, de Doodt, Oordeel, de Helle, ende de hemelsche heet-
lijckheydt: Hier mede is het Vaghevyer uyt-ghemonstert,
want indien der maer vier uystersten des menschen zijn, ghe-
lijck sy met waerheydt leeren in alle haere Catechismen,
waer toe dient dan dat vijfde, te weten het Vaghevyer?

Antwoorde.

Ick moet u doch een braeghe voor-houden: Seght
mi dan: Hoe veel uystersten des menschen telt ghy-
lieden? telt ghy'er meer als vier? Soo ja? soo leert
ghy hier in teghen de waerheydt, want ghy seght / dat
wy met de waerheydt leeren datter maer vier uystersten
zijn. Soo neen? welke zijn die vier? Ghy seght:
De Doodt, het Oordeel, de Helle, ende de hemelsche Heer-
lijck

lijckheydt. Nu vraegh' ick voorders: Wat verstaet ghy dooz dit woordcken Oordeel? verstaet ghy daer dooz het ghemeyn Oordeel alleen / oft het besonder Oordeel alleen / 't welck verstandt gheschiedt naer de doodt / soo den H. Apostel segt t *Hebr. 9. 27.* Ghelijck het den menschen gheset is eenmael te sterven, ende daer naer het Oordeel: waer op inten Bijbel *Num. 74.* seght: Een oordeel van elck in 't bysonder verstandt nae de doodt, ende van allen in 't ghemeyn hier naemaels ten uystersten daghe. Ofte wel / verstaet ghyse alle beyde? Verstaet ghy het Algemeen Oordeel? waer blijft dan het Besonder? is dit mede gheen uysterste? Verstaet ghy het Besonder Oordeel alleen? waer blijft dan het Algemeen? moet dit dan niet ghestelt worden in het ghetal der uystersten? Verstaet ghyse alle beyden? soo zynder dan byf uystersten / te weten / de Doodt, het Besonder Oordeel, het Algemeen Oordeel, de Helle, ende den Hemel. Hoe seght ghy dan / dat wy met de waerheydt leeren datter maer vier uystersten zijn?

Ghy sult my segghen / Besonder, ende Algemeen Oordeel, moet ghenomen worden by maniere van een sake / om dat onder dit woordcken / Oordeel, soo wel begrepen wordt het Besonder als het Gemeen. Seer wel / maer noch en kan ick niet sien / hoe daer gheen vijf uystersten zijn; want 't is seker / dat het Besonder Oordeel verscheyden is van 't Algemeen. Doch laet ons nu nemen dat dese twee / onder dit woordcken / Oordeel, verstaen worden: Alsoo seggh' ick / dat onder dit woordcken / Hemel, oock kan verstaen worden / het Vaghevyer; want alhoewel de ziele die in 't Vaghevyer zijn / Godt noch niet en aenschouwen / soo is 't noch ang dat sy daer van soo seker zijn / ende haer soo voeghen naer den wille Godts / datmen segghen kan / dat sy staen booz den in-gangh des Hemels: oersulchs ghelyckmen kan jemandt / die vast booz de poorten van Antwerpen staet / wel magh segghen / dat hy t' Antwerpen is / hoewel hy daer noch niet binnen en is; alsoo maghmen / op eene seker maniere / segghen van de ziele in 't Vaghevyer, dat sy saligh zijn / ofis in den Hemel, inchoative, alhoewel sy noch niet binnen en zijn. Hier

Hier teghen en doet niet / dat sy noch in pijnen ende smerten zijn ; want indien wy uwe Martelaersboecken ghelooben / daer zijnder van uwe ghesintheydt gheweest / die levendigh staende in het vter / ende verbolghens lydende onberdrazghelycke tormenten / nochtans soo obergoten waeren van brynght in haer ghemoet / dat sy metter daedt in den hemel schenen te wesen ; dencht het selve van de zielen in't Vaghevyer.

Woch 't en is niet van noode hier toe te komen : Wy leeren dan met de waerheydt datter maer vier uitersten zijn : twee die aen alle menschen, niet een uytghenomen / moeten nootsakelijck overkomen / te weten de Doodt, ende het Oordeel ; twee die wesen sullen sonder beranderinghe / ende eeuwelijck daeren, te weten / de Helle, ende den Hemel : In dit gheraken kan het Vaghevyer niet ghestelt worden ; want 't en is noch eeuwigh, noch booz alle menschen, maer booz sommighe : Oversulckx / daerom en wordt het Vaghevyer van ons niet gantschelijck uytghemonstert / alhoewel het niet ghestelt en wordt in't ghetal der uitersten.

Predikant.

Hier by komt dat haere formulieren, om de stervende te troosten, redenen voor stellen teghen de doodt, ende desselvs smerten, maer alsoo niet teghen de tormenten des Vaghevyers.

Antwoorde.

Wat wilt ghy spreken van een sake die ghy noch en weet / noch en verstaet ? Indien ghy onder usschen ghesien hadt / hoe de Priesters de stervende menschen by-staen / ghy en soudt soo los niet ghepraet hebben : Weet dan / dat wy de stervende menschen / met het bedienen van 't H Sacrament des Atracs, met 't H. Oliessel, met verschepde ghebeden / met exempel / Schyfturen / ende beweegh-redenen / verstercken

ken teghen de aenstaende doot/ende haere smerten/
ghelijck het de reden oock uyt-wijst; jae/ dat wy de
selve niet en sullen verlaeren/ tot dat sy haren gheest
hebben ghegheven/ soo als een ghetrouw Herder
moet doen. Doch wat het Vaghevyer aengaet/ hier
en zijn gheene troost-redenen van noode (want nie-
mandt weet/ oft hy metter daedt in't Vaghevyer sal
gaen) maer verschepde middelen/ als van berouw,
van hope, van liefde, van gheloove, van verduldigheyt,
van Aflaeten, om te voldoen booz haere blecken/ eer
sy komen te sterben. Dese middelen worden haer
aenghedient van de Priesters/ niet goede vermae-
ninghen/ dat sy de smerten der sieckre sonden verdrin-
ghen tot voldoeninghe van haere straffen/ op dat
Godt de selve van haer niet en soude af-epfchen in't
Vaghevyer. Wat begheert ghy noch meer?

Predikant. 394.

Dat de Papisten het Vaghevyer een bulleback achten, al-
leen om het ghemeen volck vervaert te maken, blijkt, on-
der andere, oock hier uyt, dat in de *Lijck-oratie* over een ghe-
storven Cardinael, gheen ghewagh altoos ghemaect en
wordt des Vaghevyers, maer alleen der helle.

Antwoorde.

Ick houde dit wederom booz een grobe leughen/
tot alder-tijdt dat ghy wy breeder bescheedt gheeft/
ende den Xurhen aentwijst met Boeck, ende Capittel,
daer dit ghesepdt wordt. Ick gheloobe dat het er-
ghens eenen Du Moulin sal wesen/ ofte eenen Hospinia-
nus, twee groote lasteraers/ ende leughenaers.

Predikant.

Sy begheeren in de ghebeden voor de dooden, dat Godt
de zielen verlosse van de helsche pijnen. *Bellarmin. lib. 2. de
Purg. cap. 54*

Ant-

Antwoorde.

Stet hier ober de antwoorden van Bellarminus ende
wyst ons aen/ waer hy ghemist heeft.

HET III. CAPITTEL.

Van de Pelgrimagien.

Predikant. Pag. 452.

Op dat Mahomet in des te grooter achttinghe, ende eere, by
sijn aenhanghers, ende der selver toekomende gheslachte,
soude moghen zijn, ende blijven, soo heeft hyse belast
pelgrimagien te doen naer sijn graf.

Antwoorde.

It is waer: Ende de ceremonien die sy tot desen
eynde ghebruycken / ende van u door ghestelt wor-
den / zijn verschapden / ende wel bekent.

Voor eerst. Het graf van Mahomet is teghentwoor-
digh te Mecca, een stadt van t gheluckigh Arabien, be-
staende in ses duysent huysen / ende omringht met
hooghe steyle bergghen / in de plaetse van vesten. Tot
dit graf ende stadt / is sulck een gheloop van men-
schen / dat alle jaeren haer alleen vut Egypten daer nae
toe begheuen / twaelf oft vijstien duysent Pel-
grims / om daer te offeren / ende haeren dienst te
doen: Iae / Cleardus seght / dat alle jaeren vut alle
ghedeelten des wereldts derwaert souden gaen in
pelgrimagie / ses-mael hondert duysent menschen /
oft indien der soo veel niet en zijn / soo segghen de
Mahometanen, dat dit ghetal van de Enghelen / die de
Pelgrims verghefeschappen / soude verbult wor-
den. Dese Pelgrims / soo als Bernardinus Surius ver-
haelt in sijn vertreckenden Pelgrim *lib. i. cap. 53.* zijn vter
maenden op den wegh / ende lyden groote onghemack-
en /

macken/ ende ellendigheden/ dooz ghebrack van andere nootsakelijckheden/ want haeren wegh is tusschen dooze ende doozoghe berghen: Sontijds sterben sy niet dupsenden/ oft dooz de groote hitte/ ofc dooz de bytende koude. In't jaer 1643. op den wegh terwylen sy tusschen de gheberghen waeren/ iser soo groote sneeuw gheballen/ datter ghebleven zijn vierthien dupsent menschen/ ende viertrigh dupsent hemels: Mer teghenstaende haeren seker is soo groot/ om derwaerts te gaen/ dat sy niet en passen noch op onghemacken/ noch op perijckelen/ noch op de doodt; want sy meyuen dat haer meeste gheluck ende salighepdt hier in ghelegghen is/ dat sy eens in haer leven te Mecca gheweest zijn. Dele mans/ wanneer sy van daer ghekomen zijn/ en drincken noyt wijn meer: andere maecten haer blindt met gloepende platen/ meyuende datter niet weerdigh meer is booz haere ooghen/ als sy eens het graf van Mahomet hebben ghesien: eenen sekeren in de stadt Prolemais, wanneer hy de eerste keer daer gheweest hadde/ heeft sijn sincke handt doen af-kappen/ ende de tweede keer/ de rechte handt. Op den wegh dooden sy vele dupsende schapen/ eensdeels om dat sy gelooben/ dat de zieleu der schapen in den dagh des oordeels sullen saligh worden/ ende bidden booz de ghene diese ghedoodt/ ende ghe-eten hebben: eensdeels/ om dat sy meyuen/ dat den ram/ die Abraham in de plaetse van sijnen sone Isaac gedoodt heeft/ viertrigh jaeren in den hemel ghewepdt hadde/ ende van den Enghel Gabriel daer was ghebracht.

Ten tweeden: Op dat de menschen dese pelgrimage dies te ghewilligher souden aen-nemen/ soo hebben de Kaliphen haere Priesters versiert/ dat den tempel van Mecca van de Enghelen ghebouwt is/ ende dat Adam eerst daer toe gherest is/ ende dat Noë met sijn Arcke seuen-mael rondtom Mecca ghebaren is/ doch dat desen eyndelijck/ op dat hy van de wateren niet en soude verflonden worden/ in den sesden hemel op ghenomen is; maer dat naer de waterbloet/ Abraham een ander hups/ het eerste ghelijck/ gebouwt heeft/

heeft/

heeft/ om dat hem een schaduwē van't selve upt den hemel ghesonden was. Somintghe onder haer mepen dat dese Kercke ouder is dan de werelot. Sy is teghentwoordigh kostelijck ende prachtigh / van alle kanten / van buyten / ende van binnen blinckende van goudt ; dat en is niet wonder / want een segghelijck strijdt die te bereeren met de alderkostelijckste gheschencken van goudt / silber / peerlen / ende andere ghestreenten / die van eenen ontweerdeerlijcken prijs sijn : ende op dat niemant te naer aen de mueren soude moghen komen / soo zijne af-ghesloten met een seer net ende konstigh ghewoicht pser werck.

Ten derden , hebben sy ghesabelt / dat het graf van Mahomet , alhoewel van pser ghemaect / ende swaer van ghewicht / hingh in het midden des lochts / nergens aen vast ; waer toe andere gheboeght hebben / dat het hingh tusschen twee groote zepl-steenen / die ghelijckelijck trocken onder / ende boven. Christophorus Radzivilius , soo hy verhaelt in sijn Jerusalemsehe Pelgrimage Pag. 40. dese sake ondersocht hebbende / heeft achterhaelt / dat het boornoemde graf seer hoogh verheuen is / ende ondersteunt wordt van seer dunne pillaren / ende soo de plaetse engh ende dupster is / ende gheen ander licht heeft dan dat van de lampen / soo ghebeurt het dat de tombe / namelijk van verre / alleen ghesien wordt / ende niet de pillaren daer sy op steunt / oversulcksch schijnt sy te hanghen in de locht / sonder steunsel : maer die naerder komen / konnen datelijck haere steunsels ontdecken.

Ten vierden : Wengaende haere Ceremonien , sy kussen ende omhelsen eenen steen / den welcken sy den swarten steen noemen : desen steen / segghen sy / is eerst wit gheweest / sae witter dan sneeuw / ende sijnen glans soo groot als die van de Son / soo dat hy het gheheel landt van Mecca verlichte ; maer soude soo swart gheworden sijn / om de sonden der menschen. Men desen steen soude Abraham sijnen kemel ghebonden hebben / wanneer hy sijnen sone gingh op-offeren. Daer is noch een ander steen / die sy booz heyligh houden / in welcken sy segghen dat Abrahams

boetstappen ghedrukt staen: dese eeren ende kussen
sp beyde/ met grooten seker ende suchten.

Ten vijften: Van Mecca gaense naer den bergh Ara-
phet, segghende dat Adam upt 't Paradijs ghesaecht
zijnde/ in Indien ghekomen is / ende Eva ontrent Mec-
ca; ende soo sp malkanderen sochten / dat sp op den
boozsejden bergh Araphet malkanderen souden ghe-
bonden hebben. Men den boet van desen bergh leght
een groote blackte / daerse religieuselijck steentjes
soecken: als een-seghelijck dyp-en-festigh steentjes
in een sachstken vergadert heeft / soo gaense recht
naer Mina toe / dooz welcke plaetse Abraham reysde /
als hy synen sone soude slachten: daer zijn dyp pla-
zen af-staende van malkanderen / rondt om de
welcke groote hoope steenen ligghen: want de Pel-
grims aldaer upt religie dyp daghen verroevende /
werpen alle daghe aen een-seker pilaer seuen steen-
rens / t'elkens eenighe woorden ghebruyckende:
Dit is een ceremonie / segghen sp / die van Abraham
is ghebruyckt / als hem den dupbel te ghemoete
quam / doen hy reysde om synen sone te slachten. An-
dere willen segghen / dat sp soude af-komen van A-
dam, die te Mina, dooz dit werpen van steenen / den
dupbel soude verjaecht hebben.

Hier hebt ghy een kort verhael van de Ceremo-
nien/ende Pelgrimagien der Turcken/ ghetrocken
upt uwe eeghen schriften / ende andere: wat wilt
ghy nu hier van segghen?

Predikant. Pag. 466.

Ghelijck wy in de voorgaende stucken, d'over-een-komin-
ghe hebben aenghewesen van der *Paus ghesinden* Religie, met
die der *Mahometanen*; alsoo blijktse oock van selve in die
point van Bevaerden, ende Pelgrimagien, 't welck wy nu in
handen hebben; want oock die van de *Roomse Kercke* stel-
len uyt devotie in, pelgrimagien nae *Ierusalem*, oft nae *Ro-
men*, ofte nae *Compostella* tot *S. Iacob* in Spagnien, ofte nae *Lo-
retto* tot het beeldt van de *H. Maria*: ofte oock tot andere
Tempelen, Graven, Reliquien der Heylighen, ende Beelden;
die

die meer dan andere vermaect zijn, ende dat om ghenade, verghevinghe van sonde, hulpe, ende andere segheninghen te bekomen: 't welck immers net over-een-komt met het doep der *Mahometanen*.

Antwoorde.

Wp sullen beghinnen van Loretten, als wesende een van de vermaertste plaetsen der werelde onder de Catholijcken / ende schiet het hoozmaemste wit / op 't welck alle andere Secten haere benijnghe schichten van lasteringhen / ende leughens upt-schieten. Ick stelle dan vooz een kort begriyp van de historie ghetrocken upt Horatius Tursellinus, Petrus Roëstius, Albertus Leander, Hieronymus Angelita, Raphaël Riera, ende andere meer / namelijk upt verschepte Chronijcken, van verschepte steden.

Dat Galileën, een landtschap van Syrien, eertijdtz het gheboort-huys van de H. Maghet (in de welke sy oock van den Enghel Gabriel ghegroet is geweest) heeft ghehadt / ende in eere ghehouden / blijkt upt Nicephorus *lib. 8. cap. 30.* daer hy seght / dat Helena de moeder van Constantinus, ontrent het jaer Christi 300. het selve met een schoone Kercke verciert heeft: Ghekomen zijnde, sepdt hy / te Nazareth, het huys van de Enghelsche groetenisse, heeft aldaer eene seer lustighe Kercke ghebouwt. Van dien tijdt af is het in meerder eere geweest / niet alleen hy die van Asien, ende Afriken, maer oock van Europa; want de H. Hieronymus *Ep. 27. ad Euseb. ad.* gherupghet / dat de H. Paula, een van de edelste Christene Marronen van Roomen, onder andere heylighe plaetsen / ontrent het jaer Christi 380. besocht heeft Nazareth de voester-plaets des Heeren. Dit heeft vele eeuwen gheduerd / want soo Guilielmus Tyrius *lib. 1. de sacro bello*, gherupghet / ontrent het jaer Christi 700. wierdt dit huys / ende de Kercke van die van Europa besocht / niet teghenstaende dat Jerusalem van de Saracenen ghenomen was. Dit selve gherupghet oock den Eerw. Beda *de locis sanctis*. Doch soo de Turcken haer meester hadden ghemaect van 't H. Landt / ontrent het jaer

1050. soo hebben sy de Christenen beelsing nemen te verbolghen/ ende te plaghen: om welcke oorzake de Christene Pryncen / dooz het belept van Godofredus Hertogh van Loreynen, den oozlogh hebben aenghe- daen aen de Turcken, ende de stadt van Jerusalem in't jaer elf hondert wederom inghenomen: dan hebben de heplighe plaetsen / ende daer onder het gheboort- hups van de H. Maghet/ wederom haere oude ende ghewoonlycke eere ghehad; want Tancredus upt Normandien, Gouverneur van Galileen, heeft de boort- sepde Kercke van Nazareth met groote/ ende schoone gheschencken bereert/ ende in de selve ghestelt eenen Aertz-bisschoppelijcken Stoel / soo als men lesen kan by Guilielmus Tyrius *lib. 9.* Jae Jacobus Vitriacus in *descript. terra S. Patriarch* van Jerusalem, die ontrent de selve tijden gheleest heeft / ghetuyghet/ dat hy dics- wilz upt devotie naer Nazareth is gherepft/ ende in de Kercke / daer de H. Maria van den Enghel ghegroet is gheweest/ den Godts-dienst heeft ghedaen/namel- ijk op onse Lieve Vrouwe Boodtschap. Op die sel- ve tijden/ seght Tyrius *lib. 12.* ende *13.* als oock Paulus *Emilius lib 5* zijn inghestelt twee Ordens van ghee- stelijcke Soldaten / te weten/ van de Templarii, ende die van S. Joannes, de welke gheschickt werden/ om de Pelgrims/ die het H. Landt quamen besoecken/te ontfanghen/ ende beschermen. Dit heeft vele ober- zeesche volckeren aenghelockt / in dier voeghen dat het gheboort-hups van de H. Maghet eben gheperrt wierdt te Nazareth, van het graf Christi te Jerusalem. *Siet Emil. lib. 4.*

Maer Saladinus Coningh van Egypten, heeft dese ru- ste ghestoort/ wanneer hy Balduinum/den vijfden Co- ningh van Jerusalem, gheslaghen / ende ghebanghen / ende Jerusalem met andere omliggende steden ghe- bracht heeft onder sijn macht. Maer vele bechtens/ ende kampens/ is met eenen machtighen leggher nae Syrien overghescheyt Ludovicus Coningh van Vranck- rijck; doch is bedwonghen gheweest/ dooz de peste/ die sijn leggher bebanghen hadde / te rugghe te kee- ren: soo nochtans / dat hy de heplighe plaetsen te
bozen

dozen besocht heeft / ghelijck Judocus Clichtovæus ghesupghet *Serm de S. Ludovico*, onder andere Nazareth: ende wanneer hy het huys van de H. Maghet in de ooghe hadde / is floey van sijn peerd ghespronghen / ende heeft het huys / ende de H. Maghet ghegroet: van hier in de Kercke ghegaen zijnde te voet / heeft hy den Sone Godts / die daer ontlanghen was / samen met sijne H. Moeder ghe-eert. Den Feest-dagh van de Boodtschap Mariae was aenstaende / soo heeft den Coningh van / daerghs te dozen / ghevast te water ende te bzoode / ende sich ghekleedt met een haren kleedt: op den Feest-dagh selve / heeft hy gheboden datmen den Godts-dienst soude doen met volle solemnittept; onder den welken hy overgoten met tranen / ende vol van devotie / het H. Sacrament des Aftaers heeft ghenut.

Dyt dit altemael kunnen klaerlijck sien / in wat eere / ende groot-achtughe het gheboort-huys van de H. Maghet altydt gheweest zy / oock vele tijden daer naer / tot dat de Christenen gantschelijck upt Palestina, ende Syrien, door het in-nemen van de Stadt Ptolemis, ghejaecht zyn: ende alhoewel de Egyptenaren ende Turcken alles verwoesteden / soo hebben sy nochtans het graf des Heeren / ende andere heylighe plaetsen / daer onder oock het gheboort-huys van de H. Maghet ghespaert / ende in haer gheheel ghelaten. Het graf Christi wterdt doe ter tijdt van de uptheemische Christenen nu ende dan noch besocht / maer soo niet het gheboort-huys van de H. Maghet / ter oorsake van de wegghen / met de Barbaren beset / ende onbry: het welck oorsaeck is gheweest van een ongheroort / ende wonder mirakel; want dat selve huys is upt Syrien, door de handen der Engelen / overgheboert gheweest naer Europa, ende vooz' eerst ghestelt in Dalmatien, tusschen de twee steden Tersaex, ende Fiumi, op eenen bergh ghelegghen op de Adriatische zee: 't welck de naest-gheleghene ghemerckt hebende / ende siende een huys seldsaem van ouderdom / 't welck noyt te dozen daer was ghesien gheweest / binnen ghegaen zijnde / ende inwendelijck gheraecht
dooz

dooz besondere devotte des gheests/ hebben haer ne-
 der ghesmeten ter aerden/ ende Godt aenbeden/ ende
 de **H. Maghet** ghe-eert/ welker Beeldt sy daer bou-
 den dzaghende het kindken **JESUS** tusschen haer cr-
 men. Terstondt is de mare gheloopen tot de stadt
 Terfax, ende heeft vele bozghers/ onder andere vele
 siecken aenghelickt/ om 't selve te komen besoecken.
 Den **Bisschop** van die stadt was doe ter tijdt eenen
 sekeren **Alexander**, een hepligh man / ende lief aen
 Godt / ende de menschen: Desen lagh sieck / met
 wepnighe hope van ghesonthepot: als hy van die
 wonder/ dooz goede vrienden / wierdt onderricht/
 datelijck wierdt hy bevanghen met eene wonderlijc-
 ke begheerte/ om 't selve met eyghen ooghen te sien/
 maer en kost derwaerts niet ghedraghen worden
 sonder openbaer perijckel des lebens: waerom hy
 dooz vperighe ghebeden/ sijne toelucht heeft ghenom-
 men tot de alderheplighste **Maghet**: ontrent den
 midbernacht / tusschen waken ende slapen / is aen
 hem de **H. Maghet** verscheuen / ende heeft hem ghe-
 seydt/ dat hy goeden moedt soude hebben: Siet/ sey-
 de sy / ick ben hier om u te helpen / ende weet / dat
 dat huyx onlanghs ontdeckt / ende ghesien / 't selve
 is / daer ick ghebozen ende op-gheboedt ben; ende
 daer ick ghegroet wesende van den **Herz-Engel**
Gabriel, den **Sone** **Godts** hebbe outfanghen / hier is
 het **Woordt** vleesch gheworden, ende naer mijne doot/
 hebben de **Apostelen** dit tot een **Kercke** ghewijdt /
 ende aldaer den **Godts**-dienst ghedaen: Den **Au-**
taer/ die daer in staet / is van den **Apostel** **Petrus** selve
 ghewijdt: Het **Beeldt** van den ghekrupsten **Christus**
 is van de **Apostelen** daer ghestelt: **Mijn** **Beeldt** is
 ghemaect van den **Evangelist** **Lucas**: Nu / op dat
 ghy hier van gherupghe mooght wesen / soo wordt
 ghesondt. Hier mede is de **H. Maghet** verdwenen.
 Den **Bisschop** staet datelijck wel ghesondt op/ ende
 overgoten met een upterste blijdschap; soo den dagh
 begost te kricken / komt in 't publijck / ende gaende
 de heele stadt op ende neder/ verkondight het gesicht
 dat hy ghesien hadde: 't en was niet van noode dit
 met

niet vele woorden ende redenen te bevestighen/ aen-
ghesien dat de heele stad hem nu ghesont sagh / die
daeghs te bozen hadde ghelegghen sonder de minste
hope te hebben van sijne ghesontheydt. Hier op is
hy het huyjs gaen besoecken / ende heeft aldaer Godt
ende de H. Maghet ober het weldaet bedanckt. Van
dien tijdt af / soo de maere nu wijdt ende breekt haer
hadde upt-ghespreydt / is derwaerts eenen grooten
toelooft van menschen gheweest.

Op dien selven tijdt was Gouverneur van Croa-
tien, Dalmatien, ende Istrien Nicolaus Frangipanius, eenen
man niet alleen edel van afkomst / maer noch edel-
der dooz sijne deughden ende godtbruchtigheyt;
was oock samen Heere van de steden Tersack, ende
Fiumi. Desen is van ghelijcken derwaerts ghegaen/
ende heeft het huyjs met geschencken vereert: Maer
om dat het aen vele een vromde saeck scheen te we-
sen / ghelijck het oock was / heeft den boozsejden
Frangipanius goet ghebonden / datmen eenighe trefse-
lijke / ende gheloofweerdighe mannen soude seyn-
den naer Nazareth, om de sake naerder te ondersoec-
ken: vier zijnder ghekozen gheweest / daer onder den
Bisschop Alexander, de welke ghezejpt zijnde naer
Palestinen, ende de Barbaren omghekocht hebbende
met groot ghelde / hebben het graf Christi ghe-eert/
ende van daer met pas-poyt / ende sterck conboy ghe-
reyst naer Nazareth, in Galileen. Hier de sake wel on-
dersocht hebbende van de obergheblevene Chriсте-
nen / hebben upt haer verstaen / dat het gheboort-
huyjs van de H. Maghet / onlanghs van daer was
verboert / ende hebben haer de plaerse ghetheet
daer het ghestaen hadde / ende saemen de fondamen-
ten. Sp meren de selve af / ende bevinden de selve
breebde / ende lenghde van't huyjs / t welck stondt in
Dalmatien. Hier op keeren sp weder naer huyjs toe /
ende den Gouverneur Frangipanius van alleg onder-
richt hebbende / is terstondt eene publijcke Pro-
cessie inghestelt tot het huyjs / alwaer den Bisschop
Alexander, booz al het volck / heeft verkondicht 't ghe-
ne hy in Galileen ghesien / ende gheboort hadde / het
welck

welck met een wonderlijcke blydſchap van alle de
toehoorders is ontfanghen gheweest.

Doch deſe blydſchap en is niet langhdurigh ghe-
weest; want naer dyp jaeren/ ende ſeven maenden/
is het voozſepde huyſ/ wederom dooz den dienst der
Engheleu/ van Dalmatien. ober-gheboert naer Italien
in't jaer 1294. ¶ Is onghelooffelyck wat dooſſhepde
die van Dalmatien hier ober hebben bedreben / name-
lijck den Gouverneur Frangipanius, den welcken tot
ſynen/ ende der Gemeente troost ende eeuwige
ghedachteniſſe (als hy niet anders en liest) op de ſel-
ve plaetſe heeft doen bouwen eene magnifijcke
kercke/ die noch hedendaeghs daer te ſien is/ ende
van de Paters Minderbroeders beſozght wordt.

Het huyſ dan is neder-gheſet gheweest in Piceno,
in een ſeker boſch / toebehoozende aen eene Edele/
ende Godbzuchtighe Vrouw met naeme Laureta.
De Herberg / de welke by nachte waeckten ober
haer kinde / zijn dit ghewar gheworden dooz een
wonderlijck licht / dat gheheel het huyſ otar-
ghelde/ ende het ſelbe met vrees/ eerbiedinghe/ ende
devotte beſichtighit hebbende/ hebben de rjdinghe ge-
dzaghen aen die van de ſtadt Recanati, de welke met
eeuen onghelooffelycken toelooſ het ſelbe hebben
komen beſoecten. Maer van hier is het wederom
verboert gheweest op eenen bergh in't ſelbe landt /
ende ten leſten is het gheſtelt gheweest in die plaetſe/
daer het noch hedendaeghs ſtaet. Wypen twiſſel/
alle die veranderlinghen en zijn om gheen ander ooz-
ſake gheſchiedt/ dan om dat het mirakel dieſe te ken-
baerder/ ende openbaerder ſou wesen.

Daer-en-tuſſchen die van Piceno, daer het huyſ
neder-gheſet was/ hebben goedt ghavonden/ghelijck
oock die van Dalmatien hadden ghedaen/ de ſake op't
nauwſte t'onderſoecten. Sy hebben dan af-gebre-
dighte ſeſtinen treffelijcke ende voozſichtighe man-
nen/ eerſt naer Dalmatien toe / van daer naer Galileen,
de welke ober zepfende de Adriatiſche zee / hebben
aen-voorzghelept aen de ſtadt Terſax, ende te kennen
ghegheben de oozſake van haere komſte: De in-
woonders

woonders der selver stadt / hebben haer de blecke ghethoont / daer het huyg hadde ghestaen / de welcke sy in haere lenghde / ende breedde af-ghemeten heb- bende / hebben bebonden / dat sy pzeis de selve lengh- de / ende breedde hadde / met het huyg dat sy in haer landt hadden ghesien / ende ghemeten: daer-en-bo- ven dat den tijdt ober-een quam / op den welcken het apt Dalmatien verboert was / ende neder-gheset in Pi- ceno. Van hier zyn sy ghezeylt boozby Corcyra, Cre- ta, ende Cyprus, ende gheluckelijck aenghekomen in Palestina, ende conbop gekocht hebbende van de Turcken, met groot gheldt / zyn daer mede gherepft naer Galileen, naer dat sy het graf Christi te Jerusalem hadden besocht. Als sy te Nazareth waeren gheko- men / hebben sy ghevzaeght naer het gheboort-huyg van de H. Maghet: De Chyistenen / die daer waren overghebleven meer met den naem / dan metter daedt / hebben haer ghesepdt eensdeels 't ghene sy van haere ouders verstaen hadden / eensdeels met haere ooghen ghesien / ende hebben haer ghethoont de blecke / saemen met de fondamenten / daer het booznoemde huyg hadde ghestaen: sy hebben de sel- ve af-ghemeten / ende bebonden / dat alles pertinent ober-een quam / met het huyg dat sy hadden in Ita- lien. Hier op wederom ghekeert zijnde naer haer Vaderlandt / hebben de gheheele sake aen de Magi- straten aenghedient / ende die van de stadt Recanati hebben hier van eene publijcke Acte ghemaect / stel- lende daer by de naemen van de scythen Legaten / ende ghetuyghenissen: welcke Acte tot onse tijden toe is bewaert gheweest. Dit is alles gheschiedt in 't jaer 1296.

De hemelsche lichten / die naderhandt ober dit selve huyg menighmael zyn verschenen / namelijk alle jaeren op den Gheboort-dagh van de H. Ma- ghet / de welcke van de bozghers van de stadt Reca- nati, met grooten toeloop op de besten / jaerlijckx wierden ghesien / hebben het selve noch vermaer- der ghemaect / als oock verschapde / ende won- derlijcke mirakelen / die daer zyn gheschiedt.

¶

En moeten wy hoozen wat Partije hier teghen heeft.

Predikant.

Dese soete fabel, oft liever onbeschaemde leughen, is breeder van *Hospinianus* verhaelt, ende behoorlijk wederlegt.

Antwoorde.

Hier is wederom het bedeken van den Kouckouck/ dat is/ de treffelijckste ghetuyghen der werelt/ jae heele steden/ ende der selver onde Chrouijcken/ vooz leughenaers/ upt te schelden/ ende fabel dichters/ inder voeghen datter niet waerschichtig is/ dan 't gheue van Partije selbe verhaelt wordt/ want die heeft een besouder privilegie van noyt te lieghen. Doch laet ons sien/ oft dit privilegie doock vast gaet/ ende authentiek is. *Hospinianus* eerijdtg Predikant van de stadt Zurich in Switserlandt, die hier van u wordt geciteret/ sal ons daer van een staeltje gheben/ boven de staeltjens/ die ghy selbe hier bozen/ in materie van de waerhepdt te segghen/ ghegheben hebt.

Hospinianus, de origine Peregrin. Pag. 394.

Den Autheur van dese tytnemende, ende seer onbeschaemde leughenen, is enen Priester gheweest, die voor dry hondert jaeren, Pastoor was in 't dorp van *Loretten*: want dat ghetuyghet hy selve, alsoo sprekende: *Twee goede mannen van dit dorp, hebben an my Pastoor van de voorsejde Kercke, dese dinghen gheseydt.*

Antwoorde.

Als desen goeden man wilt ons obertuyghen van leughen/ dan lieght hy self dat hy swart wordt; want hier hebt ghy de eerste leughen, te weten/ dat dese heele voozghemelde Historie ghesondeert soude zyn

zjn

Zijn op het gherupghenisse van eenen Pastoor van Loretten: Dat dit valsch is blijck hier npt

Ten eersten: Want eer het hups te Lofe ten opt ghesien was/ ofte ghestaen hadde / heeft die gherupgher den Bisschop van de Stadt Tersack in Dalmatien, in t naeme Alexander, aen den welcken H. Magget selve dit gheopenbaert hadde / ende op dat men niet en soude segghen/ dat desen Bisschop dit verdricht hadde / soo is hy / daer i p nu noch lagh ghedesporeert van de Medecynen / op eenen hot ghesondt gheworden / het welck de gheheele Stadt van Tersack heeft konnen gherupghen / om dat sy hem 'sander daeghs hebben wel ghesondt sien wandelen langhs de stracren/ dien sy wel wisten/ daeghs te bozen/ ghelegghen te hebben met de doot op de lippen. Soo is dan de gheheele Stadt van Tersack gherupghe gheweest / eer den Pastoor van Loretten misschien wist / datter soo een hups in de werelddt was.

Ten tweeden. Dit hebben die mannen gherupgher/ de welke van den Gouverneur van Dalmatien Nicolaus Frangipanius, zijn af-gheveerdigher gheweest naer Nazareth in Galileen, om de vleckende ende fundamenten/ daer het hups hadde ghestaen/ af te meten.

Behalven dese/ zijn hier van gherupghen / de oude Chronicken op't selve jaer gheschreven / van de steden Tersack, ende Fiumi, op welckers grondt het hups eerst heeft ghestaen. Item de oude Chronicken van de Stadt Recanati, met de publycke Acte van den Magistraet aldaer / die tot onse tynen toe is bewaert gheweest. Item de Chronicken van Loretten &c.

Item Paulus Rinaldus, den welcken gherupgher/ dat hy synen Groot-bader dickwils heeft hoorzen segghen/ dat hy met syn eyghen ooghen ghesien hadde wanneer het hups over de zee wierdt ghezagghen / ende ghestelt in den bosch van Recanati Desgelijcksoock Franciscus Prior, seght van synen Groot-bader ghehoort te hebben / die doe 120 sacren oudt was / dat hy dit selve dickwils besocht hadde / wanneer het stondt in den bosch / ende daer naer/

Het gheopent Christendom
als het verhoert was op den berg.

Doorder zijn hier van ghetuyghen gheweest die van Piceno, naemelijck die van de Stadt Recanati, de welke seshen van haere treffelijckste / ende ghe-
loofweerdighste mannen hebben ghesonden naer Galiléen, de welke alles hebonden hebben / ghe-
lijck de Ghedeputeerde van Dalmatien hadden hebou-
den / te weten / dat het huys 't welck nu stont op
haeren bodem / de selve lenghde / ende breedde had-
de / met de blecke / ende fondamenten / die aen haer
te Nazareth van de obergheblebene Christenen wierdt
gherhoort.

Dese bebestinghen / ende ghetuyghenissen zijn
der gheweest / eer het boornoemde huys opt te Lo-
retten ghestaen hadde: hoe kan het dan waer zijn /
dat den Authenc van dese Historie soude gheweest
zijn / den Pastoor van Loretten ?

By dese ghetuyghenissen (om dit mirakel meer
te bevestighen) zijn naderhandt by gekomen die van
de Pausen / beghinnende van dat jaer op het welck
't selve huys is verhoert gheweest / te weten 1291. de
welcke hier van authentijcke brieven hebben opt-
ghegeven / als zijn gheweest Nicolaus, Benedictus
XII. Urbanus VI. Martinus V. Eugenius IV. Callixtus III.
Pius II. Xistus IV. Paulus II. Julius II. ende andere.

Doch / wat wil ick hier veel proberen / schoon
onse Partije dit mirakel niet haer eyghen ooghen
ghesien hadde / sy en soude aen haer eyghen ooghen
niet willen ghelooven. Ick keere dan wederom tot
Hospinianus:

Hospinianus.

'Tis een fabel, dat de Apostelen ghesien hebben, dat in de
voorseyde camer vele Goddelijcke mysterien gheschiedt wa-
ren: want Lucas heeft op het neerstichste gheschreven de
handelinghen der Apostelen, haere sermoonen, bedienin-
ghen der Sacramenten, vluchten, reysen, mirakelen, kerc-
kers, vervolghinghen, en dierghelijcke meer, maer hy en
heeft noyt, oock niet met een enckel woort ghewach ghe-
maeckt

reghen het gheopende Turckdom. 179
maeckt van die camer, of van eenighe mysterien, de welcke in
de selve gheschiedt zijn.

Anwoorde.

Dit is de tweede leughen: want alhoewel den H. Lucas, van dit hups / ofte kamer gheen ghewach en maeckt in de Handelinghe der Apostelen, soo ist noch rang dat hy van de selve spreekt in sijn Euangelie Cap. 1. daer hy seght dat den Enghel Gabriel van Godt ghesonden is gheweest naer een stadt in Galileen, ghe-noemt Nuzareth, tot de Maeght Maria. Ick en gheloo- be niet dat Hospinianus soud' durben segghen / dat den Enghel dese Maeght gebonden heeft op de straet / ofte op de merckt / of op het veldt / maer in haer hups ende in haer camer: want den H. Lucas seght dat hy tot haer inghekomen is. Dit is het selve hups dat nu te Loretten staet / ghelyck boven van my / met onweder- leggelijcke ghetupghen bewesen is. Soo maecht dan den H. Lucas ghewach van dit hups.

Wat de Mysterien aengaet / die in dat hups gheschiet zijn / verhaelt mede den H. Lucas.

Het eerste, dat de Ghesant Godts derwaerts is af- ghebeerdicht gheweest upt den hemel.

Het tweede. Dat hy de H. Maget aldaer van Godts weghe ghegroet heeft.

Het derde, dat den Sone Godts daer is ontfangen gheweest door de kracht des alderhooghsten / in't lichaem van de selve H. Maghet. Siet ghy wel dat den H. Lucas de mysterien verhaelt die daer gheschiedt zijn?

Soo en ist dan gheen fabel / dat de Apostelen ghe- sien hebben dat in dat hups vele Goddelijcke myste- rien gheschiedt waeren: want wat meerder my- sterie isst opt gheweest dan de mensch-woordinghe Christi?

Derhalven ist onwaerachtigh / dat den H. Lucas van die camer gheen ghewach heeft ghemaecht / of van eenighe Mysterien / die in de selve gheschiedt zijn.

Ten anderen, ghenomen den H. Lucas en hadder niet van vermaent / ghelyck hy metter daet niet en doet / in de Handelinghen der Apostelen : Hier uyt en volght niet dat dese Historie van Loretten, ende van't gheboort-huyjs vande H. Maghet niet en bestaet: want wat de Historie aengaet / hoe kost den H. Lucas daer van ghewach maecken / de wyle sy twaelf-hondert jaeren naer syne doot is gheschiedt? Wat het huyjs selve aengaet / alhoewel het eene merckelycke sake is / soo ist nochtang datter andere merckelycke dinghen ten tijde der Apostelen omgegaen zyn / die nochtang vanden H. Lucas ver sweghen worden : Wat isser merckelycker / dan dat den H. Paulus tot den derden hemel is op-ghetoghen gheweest? hier van en heeft den H. Lucas niet een enckel woort. 'Tis oock merckelyck dat den H. Petrus, ende Paulus onder malkanderen ghetwist hebben / Lucas en weet niet van te spreken.

Wat kander merckelycker zyn / dan de Martellen van de Apostelen / de welcke Lucas (volghens de calculatie van't Martelaers boeck van Partije ghedrukt in't Jaer 1657.) allegaer oberleest heeft / behalven den H. Joannes: is het daerom een fabel / dat Petrus is ghekrupst gheweest / ende Paulus onthooft / ende Bartholomæus ghevilt / ende Jacobus de minder / doot-gheslaghen met stocken / ende Thomas doot-loopen met lanrien &c. Laten dese merckelycke dingen / daerom niet waerachtigh te zyn / hoewel sy vanden H. Lucas, oock selfs niet met een enckel woort worden aengeraecht? soo laet het oock niet waerachtigh te zyn / dat de Apostelen ghesien hebben / dat in het gheboort-huyjs van de H. Maghet vele Goddelijcke mysterien gheschiedt waeren / schoon het den H. Lucas niet en verhaert / in de Handelinghen der Apostelen.

Behalven dit / soo wordense in de scholen uyt-gelachen als onwetende menschen / de welcke argumenteren / à negatione, dat is / dit / of dat / en staet hier / of daer niet gheschreben / ergo 'tis een fabel: dat en volght niet / soo als ick nu uyt verscheyden merckelycke stukken bethaont hebbe.

Hof.

Hospinianus.

'Tis valsch dat de Apostelen met ghemeyne toestemminghe ghestelt hebben, dat sy die camer in eene Kercke souden veranderen, ter eere, ende ghedachtenisse van *Maria*: want waer leestmen in 't nieuwe Testament, dat de Apostelen hebben Kercken ghebouwt, ofte andere gheboden te bouwen, ende dat noch ter eere, ende ghedachtenisse van *Maria*, ofte andere Heylighen, jac oock ter eeren Godts, of *Christi* selve?

Antwoorde.

Dit sullen wy rekenen dooz den derden misslagh/ dat in 't nieuwen Testament niet en staet/ dat de Apostelen/ Kercken hebben ghebouwt: wat verstaet ghy dan dooz die woorden Pauli 1. Cor. 11. 21. daer hy de quade Christenen aansprecket/ende vraeght: Versmaect ghy-lieden de Kercke Godts?

Ghy sult my segghen / dat ghy daer dooz verstaet/ het volck dat in de Kercke is/ ofte de ghemeente / ende niet de plaetse selve. Wy sullen u daer naer hooren segghen / dat ghy niet en past op 't segghen bande oudt-baders.

Maer ick hebbe liever de verklaringhe van dese Schryftuer-plaetse te haelen by de Oudt-baders/ dan by u: want dupsent-mael min moeruen op u passen/om dat de Oudt-baders de Schryftuer by wat beter hebben verstaen/ als ghy.

Voor eerst dan / den H. Chrysostomus verstaet hier dooz de Kercke self / daer het volck wordt vergaerdert.

Alsoo doet oock Theophylactus, segghende: Ghy doet injurie aen de plaetse: alsoo seght oock Occumenius: Hy doet injurie aen de heylighe plaetse.

Ten tweeden, oock den H. Augustinus *Quaest. 57. super Levitic.* daer hy seght: Den Apostel seydt: *Versmaect ghy de Kercke Godts*: dat is, het huys der ghebeden, (merckt dat hy seght / het huys, dat is/ de plaetse selve) en dit is nu

de daghelijcksche maniere van spreken, dat hy gheseydt wort tot de Ghe-meynthe te vluchten, die sijn toevluchte neemt tot de plaetse selve, en tot de mueren, in de welcke de Ghe-meynthe vervadt wordt.

Op dese mannen gaetmen byn wat vaster/ dan op u/ en uwz ghelijcke samen ghenomen; ende oock den H. Apostel gheeft ghenoech te kennen / dat hy hier spreekt niet van't volck, maer van de plaetse selve, wanneer hy vraecht: Hebt ghy dan gheene huysen om daer te eten, ende drincken? of versmaedt ghy-lieden de Kercke Godts? hier stelt hy de huysen, teghen de Kercke, niet anders willende segghen/dan/'ten is niet van noode/dat ghy in de Kercke komt eten/en drincken/ gh'hebt uwe huysen daer ghy dat doen kont.

Terstont daer naer/ spreekt hy in't besonder oock van de vergaderinghe, segghende: beschæemt ghy de ghe-ne die niet en hebben? inder boeghen dat Paulus niet alleen hier wilt segghen / dat de vergaedinghe, dooz de moettwilligheyt van sommighe Christenen/ wiert ontsticht / ende vererghert/ maer oock de plaetse selve, daer de vergaderinghe gheschiedde / onteert wiert; welke plaetse hy noemt / de Kercke Godts: Cis dan ontwaerachtigh dat de Apostelen gheene Kercken en hebben gebouwt/ dat is / plaetsen / die toeghe-egghent waeren aen Godt/aenghesien dat sy die noemden/ Kercken Godts, ende seyden / dat de selve kosten out-eert worden / vervolghens / dat sy die hielden booz heplighe plaetsen / om dat sy ter eere Godtz waeren ghesticht / ofte (het welck al een dinghen is) toeghe-egghent aen Godt.

Doch/ ghenomen / daer en wiert in't heel nieuwt Testament gheene mentte ghemaect van soodantghe Kercken / is het daerom valsch / dat de Apostelen soodantghe Kercken ghehadt hebben: dit is wederom een argument/ à negatione, 'twelck gheensints en deught.

Derhalven Indien de Apostelen sulcke Kercken niet ghehadt hebben / hoe hebben dan alle de Bisschoppen des werelds / soo banden Oosten / als banden Westen de selve aengheprezen/ ghesocht/ gebouwt/ ofte

ofte doen bouwen? hoe hebben die vanden Westen ghedooght dat Constantinus den Keeser/ die kostelijcke Kercke soud' bouwen binnen Roomen ter eeren van de **H.** Apostelen Petrus, ende Paulus? hoe en hebben die vanden Oosten niet teghen-ghesproken den Keeser Theodosius, waanneer hy binnen Constantinopelen, een Kercke heeft ghesticht ter eeren van den **H.** Joannes den Dooper, soo als Sozomenus seght *lib. 7. c. 24.* Wat sal ick segghen van den **H.** Ambrosius, die ggewach maect van eene Kercke ter eere van de **H.** Fausta, die t'zijnen tijde was binnen Milanen? Wat vanden **H.** Augustinus, die meermael mentie maect van de Kercke vanden **H.** Felix te Nola? de Schriften van de **H.** oude Teraers sijn vol van dese materie. Den **H.** Cyrillus *Catech. 16* spreekt van eene Kercke / ghesticht binnen Jerusalem, ter eere van de **H.** Apostelen. Den **H.** Athanasius *Ep. ad solit. vit agent.* spreekt van eene Kercke t'zijnen tijde toeghe-eyghent aen den **H.** Quirinus. Den **H.** Gregorius Nazianzenus *Orat. 1. in Iulian.* Seght dat Gallus, en Julianus op haere kosten hebben doen bouwen een Kercke voor den **H.** Martelaer Mamas: den **H.** Gregorius Nyssenus *Orat. in Theod.* beschrijft de Kercke / die t'zijnen tijde toeghe-eyghent was aen den Martelaer Theodorus. Sozomenus *lib. 6 cap. 18.* Maect ggewach van eene Kercke opgherecht binnen Edessa, ter eere vanden **H.** Thomas. Evagrius spreekt *lib. 2. cap. 3.* van de Kercke van de **H.** Euphemia, ende *lib. 3 cap. 8.* van de Kercke van de **H.** Thecla. Nicephorus *lib. 13. cap. 27.* van de Kercke vanden **H.** Basiliscus. Victor Uticensis *lib. 1 de Persecut. Wandal.* seght dat t'zijnen tijde by die van Carthagen twee schoone Kercken waeren ter eere van den **H.** Cyprianus. Den **H.** Gregorius Magnus *lib. 2. Dialog. cap. 8.* Maect mentie van twee Kercken / de eene toeghe-eyghent aen den **H.** Martinus, de andere aen den **H.** Joannes. Het boeck der **D.**ausen / weet te spreken van ober duysent jaren van verscheyden Kercken gesticht ter eere van de **H.** Maghet.

By den **H.** Basilius *Orat. in Gord.* sult ghy binden de Kercke vanden **H.** Martelaer Gordius. Ende in *Psal. 114.* sult ghy hem hoozen segghen aen sijne toe-hooz-

derg: Ghy zijt ghekomen in de Kercke de welcke toeghe-
eyghent is aen de Martelaren.

By Chrysoftomus *Hom. 28. ad Popul.* sult ghy hooren
segghen / dat de besetenen, ende siecken, en kreupelen,
t'zijnen tijde quaemen, tot de bidt-plaetsen, ende Kercken der
Martelaren.

By Theodoretus *Serm. 6. de Provid.* sult ghy vinden
dese woorden: De tempels, ende Autaren der Afgoden sijn
ter aerden gheworpen, ende men heeft Kercken der Marte-
laerenghesticht. inde steden, op de dorpen, op de velden, ende
in de uytterste palen der landen.

In *Serm. 8. de martyrib.* De materie vande tempels
der Afgoden, is ghesuyvert door het op-bouwen van de Kerc-
ken, ende Autaren der Martelaren.

Hoort nu den H. Joannes Damascenus *lib. 4. Orthod. Fidei*
Cap. 16. Wy stichten Kercken, seyd t'hy / aen Godt, in den
name der Martelaren ende offeren ghiften, ende vieren hare
ghedachtenisse.

Doeght hier by den H. Hieronymus *lib. contra Vigilant.*
daer by seght dat alle de Bisschoppen des werelds
ghinghen in de Kercken der Martelaren / ende Sa-
crificien deden op de Autaren daer hare Reliquien
begraben laghen.

Wat sal t'ek segghen vanden H. Gaudentius? desen
Ondt-vader *Tract. de Dedicat. Eccles* seght: Wy hebben
eene Kercke toeghe-eyghent aen de verdiensten vande veer-
tigh heylighe Martelaren, die in Armenien sijn ghedoodt
gheweest.

Wat sal t'ek seggen vanden H. Paulinus, die de Kercke
vanden H. Felix te Nola, beschrijft / verheft / ende de
mirakelen verhaelt / die daer by sijn Reliquien ghe-
sien werden?

Met niet minder wel-sprekentheid beschrijft den
H. Prudentius, de Kercke vande heylighe Martelerse
Eulalia, die t'zijnen tijde was binnen de Stadt van
Emerita,

Den H. Venantius Fortunatus *lib. 3. de vita S. Martini,*
seght dat t'zijnen tijde te Tours was een Kercke ghe-
sticht ter eere van den H. Martinus, te Parijs een Kercke
vanden H. Medardus, in Italien, eene vanden H. Valenti-

aus:

nus: te Ravenne, eene van den H. Vitalis, als oock van den H. Apollinaris, vande twee broeders / Paulus, ende Joannes.

Daer naer / beschrijft hy de Kercken die toeghe-
eyghent waeren / aen den H. Vincentius, aen den H.
Stephanus, aen den H. Nazarius, aen den H. Bibianus, en-
de andere meer, verhaelt oock de mirakelen / die hy
haere graven / ende Reliquien gheschiedden.

Dit heb ick wat breeder willen op-halen / op dat
al de werelt soud' sien / wat ghebozen de heele oude
Christene Kercke / soo vanden Westen / als van den
Oosten / ghehadt heeft / aengaende het stichten / en-
de bouwen der Kercken / ter eeren van de Heyl-
ghen.

Ik vzaegh' ick : ofte alle dese oude Leeraers /
heylighe / ende treffelijcke Bisschoppen / hebben wel
gheweten / dat sy hier in qualijck deden / reghen
Schrijfture / ende de instellinghe der Apostelen / ofte /
sy en hebben't niet gheweten? hebben sy't gheweten?
soo sijnse niet alleen bedrieghers / ende verleyders
gheweest / maer oock goddeloose menschen : hebben
sy't niet gheweten? soo sijnse dan bottericken ghe-
weest / die noch Schrijfture en verstonden / noch de in-
stellinghen der Apostelen en wisten : Wat wilt ghy
van beyde? dat het bedrieghers / ofte verleyders
gheweest sijn? ofte wel dat het bottericken geweest
sijn?

Hospinianus.

Gregorius heeft vele dinghen gheschreven, bedroghen
zijnde door duyvelsche verblindighen. Op't segghen van
Eusebius, Albanasius, Nazianzenus, Chrysostomus, Ambrosius,
Augustinus, Gaudentius, en moetmen niet veel passen, om
dat die gheleest hebben naer dat dese ghewoonte (van het
wijen / als oock stichten der Kercken) aenveert, ende
gheapprobeert was.

Antwoorde.

Moetmen op dese soo oude / ende treffelijke Leer-
 raren / ende Herders bande rechtstantighe Kercke
 niet passen? soo moet dit wesen / ofte om dat sy ver-
 leyders zijn gheweest / ofte bottericken die niet en wis-
 sten / wat teghen / of booz de Schysure was: want
 ghenomen / die ghewoonte was 'thaeren tijde alree-
 de aenbeert / ende gheapprobeert / ick vzaeghe / of sy
 kosten sien dat sy streecht teghen de Schysure / ende
 instellinghe der Apostelen / ofte niet? seght ghy dat
 ja? soo sijn het verleyders, ende goddeloose menschen
 gheweest / die moet-willighlyck eene ghewoonte
 hebben ghepresen / ende selve ghepleeght / die sy wis-
 sten te stryden teghen Schysure / ende de instellinghe
 der Apostelen. Seght ghy dat sy't niet en wisten?
 soo sijnse dan bottericken gheweest / die niet en wisten
 wat teghen Schysure was / of niet: Wat sal ick
 dan segghen van de Ghereformeerde, die soo vele eeu-
 wen ghekomen zijn nae de tijden vande Apostelen?
 heeft de Goddelijke boozsichtigheyt aen sijne Ker-
 ke / soo mentighe eeuwen / de wijsheydt / ende ver-
 standt vande Schysure ontrocken / ende alle hare
 treffelijke Leeraren / soo vanden Oosten / als van-
 den Westen verblindt / om die te bewaeren / ende de
 ooghen te openen aen eenen hoop wulpsche / meyn-
 eedighe / ende verloochende Priesters / soo als de eer-
 ste stichters vande Ghereformeerde Kercke gheweest
 zijn / ende sy selve niet ontkennen en kan? wie sal
 dat ghelooven? sullen wy van onse booz-onders van-
 derhten / beerhten / ende meer eeuwen / ende
 daer onder de meeste verstanden moeten houden
 booz goddeloose / ofte bottericken? ende wulp-
 sche meyn-eedighe / verloochende Priesters / houden
 booz heplighen / ende Propheten? Ick segghe dan /
 (om niet te stryden / teghen alle reden) dat het bou-
 wen der Kercken ter eere vande Martelaeren / ende
 de H. Maghet eene instellinghe is van de Apostelen /
 hoewel dit in Schysure niet en stont / om dat de
 oude

oude recht-sinnighe Kercke andersindig dit niet en soude ghepleeght hebben / ende gheprezen / ende om dat sy beter kost weten / wat de Apostelen hadden gedaen / dan Hospinianus, en sijns ghelycke / die soo vele eenwen daer naer sijn ghekomen / ende de Schyssture niet en verstaen.

Hospinianus.

'Tis valsch dat de Apostelen niet alleen ghestelt hebben, dat de camer vande H. Maghet soude wesen tot eene Kercke, maer dat sy oock de selve hebben willen wijen, en heylighen: want wie heeft oyt, voor desen, jedt sulckx ghehoort, ofte ghelesen van de Apostelen?

Antwoorde.

Ich hebbe u nu tot tweemaal toe gheseydt / dat dit argument niet en deught: Dit, of dat en wordt nergens ghelesen: ergo 'tis valsch: want daer zijn met duysenden ober-leveringhen schier in alle steden / ofte landen der wereldt / die nergens beschreuen en staen / daerom nochtans niet en laeten waerachtigh te sijn.

Hospinianus.

'Tis seer ydel dat naer de wij-inghe, den H. Lucas met sijn handt gheschildert soude hebben het beeldt vande H. Maria, en dat ghestelt in de voor-seyde camer, en dat 'tselve nu te Loretten bewaert wordt.

Antwoorde.

Booz semandt die hartneckelijck wilt teghen-strijden / is dat ydel / maer booz semandt die wilt reden ghebruycken / ende de eerweerdighe oudthepdt niet houden booz leughenachtigh / booz die is dit seer bestandigh: want ich en kan niet sien waerom het ongelooflijck wesen soub' / dat den H. Lucas een beeldt
van

van de H. Maghet soude gheschildert hebben / aenghesien dat wy verscheyden gheruygghen hebben / die dit ons hebben naeghelaeten in hare Schryften.

Ten eersten : Theodorus Lector, in *Collectaneis lib. 1.* heeft ober elf hondert jaeren gheschreven dat de Keyserinne *Eudocia* van Jerusalem, aen *Pulcheria* ghesonden heeft het beeldt vande Moeder *Christi*, het welck den Apostel *Lucas* hadde gheschildert.

Ten tweeden, Germanus Patriarch van Constantinopelen, ober duysent jaeren in *Actis S. Stephani*: Wy weten, seydt hy / dat van den Euangelist *Lucas*, een beeldt gheschildert is vande H. Maghet, ende Moeder Goits, dat van *Ierusalem* is ghesonden gheweest.

Ten derden, ober neghen hondert jaeren heeft *Simeon Metaphrastes* mentie ghemaect van een beeldt van de H. Maghet, twelck den H. *Lucas* gheschildert heeft. in *vita S. Luca.*

Ten vierden, ober acht-hondert jaeren / *Theophanes Cerameus* in *M. SS. Homil. de Resist. imagin.* maect van dit beeldt oock ghewach.

Ten vijfden, Het oudt Grietxsch *Menæum* op den 18. van October seght / dat den H. *Lucas* twee beelden van de H. Maghet gheschildert heeft.

Ten selden, den Grietxschen Historie-schryver *Glycas* Pag 4. spreekt hier van aldus: *Germanus* bracht te voorschijn het beeldt, twelck men schrijft van den H. *Lucas* gheschildert te sijn, het welck oock van *Theophilus* is naer *Roomes* ghesonden gheweest.

Ten sevensten, *Nicephorus Gregoras*, ende *Nicetas Choniatas* in *Annalibus*, verhaelen hier van meer omstandigheden / te weten 1. dat den Keyser *Andronicus* de Jonghe, sich booz dat beeldt heeft nedergheworpen / ende ghebeoden / dat de H. Maghet hem niet en wilde verlaeten / maer beschermen teghen sijne vanden / ende dat hy teghen de selve victorie ghebochten heeft, derhalven dat hy de H. Maghet booz dat beeldt heeft komen bedancken.

2. Dat den Keyser *Constantinus Despota*, eenen sekeren *Syrgianus*, niet en heeft in ghenaeede willen ontfanghen / booz al eer hy te bozen / by dat selve

selve

selve beeldt / synen eedt hadde ghedaen.

3. Dat den Keyser Joannes Comnenus, nae dat hy die van Pannonien hadde geslagen / dat beeldt om geboert heeft in triumph / op eenen kostelijcken / ende wel toegerusten waghien.

4. Dat Constantinus Palæologus, victoztens weder-ghekeert zijnde upt de Campaigne / binnen Constantinopelen, hoor dat beeldt heeft syn dancksegghinghe ghedaen / ende 'tselbe omghedraeghen wesende dooz de stadt / is hy / met synen edeldom / ende ghemeynte / te boet van achter ghevolght.

5. Dat den Keyser Isaacus Angelus, dat selve beeldt heeft op de besten doen stellen als een bol-werck / teghen eenen sekere Branas, die Constantinopelen belegherde / ende dat den selven Branas de belegheringhe heeft moeten op-breken. Siet *Choniat. lib. 1. de gestis Isaaci.*

Ten is dan soo onghelooftijck niet / ghelijck Hospinianus hier hoor-gheeft / dat den H. Lucas een beeldt vande H. Maghet soude gheschildert hebben / ende dat ghestelt in haer Gheboort-huyse te Nazareth, niet alleen om dat alle de hoor-seyde ghetuyghen schryben / dat hy metter daet de H. Maghet heeft uptghebeeldt / maer oock om dat het Griecysche Menæum ghewach maectt van twee verscheyden soodanighe beelden.

Hospinianus.

Den H. Lucas wordt van Paulo gheseydt *Colos. 4. v. 4.* een Medecijn-meester gheweest te zijn, ende niet eenen schilder.

Antwoorde.

Wie hoorde sijn leven soo redenen? Paulus segge dat Lucas een Medecijn is gheweest: ergo hy segge dat hy gheen schilder ghetoest zy? als of het niet samen en stonde / erbaren te zijn in de wetenschap der Medecijne / ende samen inde konste van Schilderen:

deren: Jae dat de Apostelen haer niet alleen en be-
moeyden met het Woordt Godts te prediken / maer
oock met eenigh handt-werck te doen / ofte weten-
schap te oeffenen blyckt uyt *Actor. 18. v. 3.* daer ghe-
sepdt wordt / dat Paulus was eenen Tent maecker,
over-sulckx / indien den H. Paulus, die van sijn selven
gheruyght / dat hy sorghe hadde van alle de Kercken
/ tusschen dese sorggen / en lasten / noch tijdt heeft
ghebonden om Tenten te maecken / waerom en
soude den H. Lucas gheen tijdt ghehadt hebben om
te schilderen?

Hospinianus.

'Tis godloos oock selve te dencken, hoe veel meer te
schrijven, oft segghen, dat den H. Lucas een beeldt soude
gheschildert hebben, om ghe-eert te werden, teghen het
klaer ghebodt Godts: *Ghy en sult u gheen beeldt maecken, &c.*

Antwoorde.

Dit is wederom een leughen / dat het strijdt te-
ghen het ghebodt Godts / enckelijck beelden te maecken,
ofte beelden der heylighen te eeren; want dat en
heeft Godt nergheus ghesepdt.

Niet het eerste: want onse Partije selve / maect
beelden / jae stelt die publckelijck in haere Kercken /
soo als op den Breck-stoel van Amsterdam kan ghesien
worden / ende nochtans / sy en laet haer niet
boozstaen / dat sy sondicht teghen het ghebodt Godts /
soo en is het dan volghens haere eyghen opinte / ende
practijcke / niet verboden enckelijcke beelden te
maecken / verholghens en heeft den H. Lucas teghen
het ghebodt Godts niet ghesondicht / wanneer hy
een beeldt vande H. Maghet ghemaect heeft. Godt
een heeft oock niet verboden / beelden der Heylighen
te eeren / maer alleen / silvere, ende goudene Goden:
Exodi 20. v. 23. wat is dit anders als beelden van Afgoden,
om die te eeren / ende Godt van sijn eyghen
eere

eere te berooben; maer onse beelden/ alhoewel van silver/ of goudt/ en sijn gheene Goden, noch beelden van Afgoden, noch door de eere der selver / en worde Godt niet berooft van sijn eyghen eere: ergo den H. Lucas en heeft hier mede niet ghesondicht teghen het ghebodt Gods / wanneer hy het beelde vande H. Maghet in haer gheboort-huys ghestelt heeft / om ghe-eert te worden.

Hospinianus.

'Ten is niet ghelooflijk, dat de opperste Priesteren, Schrift-gheleerden, en Phariseen, by de Joden souden verdraghen hebben, dat de Discipelen Christi te Nazareth een Kercke souden hebben, en daer in de beelden souden dienen, ende aenbidden.

Antwoorde.

Niemandt en seght / dat de Apostelen dit huys tot ren Kercke ghewijdt / ende ghehouden hebben in't openbaer / soo dat het de opperste Priesters kosten gewaer worden: waerom en kosten sy dat niet doen in het heymelijck? sy hebben wel binnen Jerusalem, een volle Concilie ghehouden/ bestaende upt verscheden onderlingen/ende eene menichte, soo daer staet Act. 15. Seght ghy dat de Schrift-gheleerden hier van niet gheweten en hebben? seer wel; ghelijck van de Apostelen dit booz-sepde Concilie hebben ghehouden in't heymelijck / soo kosten sy oock eene Kercke hebben/ ende oock daer de beelden eeren: wat is hier onge-looflijk / ten sy aen soodantige menschen / die alles afmeten / niet met de reden / maer met haere passien / ende alles booz sabels houden / het ghene haer tegenstrijdt?

Hospinianus.

'Tis eene onbeschaemde leughen, dat de Apostelen in dese camer, of Kercke, den Goddelijcken dienst souden ghe-

ghedaen hebben, de wijle het seker is, door de ghétuyghenisse der *Papisten*, dat de Ghetijden, en Misse, soo sy heden ghecelebreert werdt, langh nae de tijden der Apostelen ghevonden, en inghestelt is.

Antwoorde.

Dit is noch de onbeschaeinste leughen van al / behalven het bedroggh dat hy er tusschen boept om de eenvoudighe ghemeynte te blindt hocken; het bedroggh is hier in ghelegghen / dat hy eerst spreekt van de Misse in't ghemeyn / daer na van de Misse, soo sy heden ghecelebreert wordt / dat is van eenighe uytwendighe ceremonien / die hier niet ter sake en doen / alsoo hier de questie is van de substantie der Misse. Ick segghe dan dat het gheloghen is / dat eenighe *Papisten* souden bekennen / dat de Misse lanck nae de tijden der Apostelen ghevonden / en inghestelt is: hoe souden sy dat konnen segghen / aenghestien dat wy noch in handen hebben de Liturgien, oft Missen (want 'tghene wy Missen noemen / wordt by de *Grieken* Liturgie ghenoomt) van den H. *Jacobus*, *Petrus*, &c. Siet mijn *Tractaet* van de Misse, daer sult ghy volle bescheede hebben.

Hospinianus.

Hieronymus en maect oock selve gheen mentie hier van, in dien brief, die hy gheschreven heeft aen *Eustochium*, daer by nochtans seer pertinent beschrijft de pelgrimagien van *Paula*, in't H. landt.

Antwoorde.

Iem noch eens gheloghen / want *Hieronymus* seght wel uytduckelijck in dien boozsepden brief / dat *Paula* ghekommen is te *Nazareth* de voester plaetse ons Heeren, en schoon hy daer niet by en boeght / dat sy die hups heeft besocht / nochtans soo *Paula* meest alle de H. plaetsen besocht heeft / en daer hare devotie ghehouden

houden

teghen het gheopende Turckdom. 193

houden/ soo is't wel te dencken/ dat sy dese Kercke/
ende huys / te Nazareth wesende / niet en is dooz-by
ghegaen/ ten sy dat de haestighejdt in't reysen haer
dit beledt heeft/ want Hieronymus seght/ dat sy alsdan
seer haestig was / ende Nazareth niet blijft dooz loo-
pen heeft.

Hospinianus.

Nicephorus en maectter oock gheen ghewach van.

Antwoorde.

Desen goeden man / maectt pur een ambacht van
t lieghen; hoorst oft Nicephorus hier van gheen ghe-
wach maectt. Helena, seydt hy lib 8. cap. 30. is ghekomen
te Nazareth, ende heeft daer ghevonden het huys; daer den
Enghel de H Maghet ghegroet heeft, ende heeft daer een
schoone Kercke ghebouwt. Is dit gheen ghewach ma-
ken van dese camer oft Kercke?

Hospinianus.

Niet een oock van de andere Historie-schrijvers, die nae
Nicephorum ghevolght zijn, en weten daer van te spreken.

Antwoorde.

Dit is de leste leughen / ende alsoo gheraecht den
kerf van Hospinianus allenghskens hol. Nicephorus
dan heeft gheleest ontrent het jaer Christi 1305. Daer
hem is ghevolght in't jaer 1321. Marinus Sanutus Tor-
sellus, dese lib 3. parte 14. cap. 7. de Secretis Fidelium crucis,
seght / dat hy de plaetse ghesien heeft / daer den En-
ghel aen de H. Maghet de hoodtschap ghebrachte
heeft / ende dat daer eene Cappelle gehouwt was.
Merckt wel / dat hy seght / dat hy de plaetse ghesien
heeft / ende niet het huys / om dat het op die tijden
verboert was.

Maer desen is ghevolght in't jaer 1590. Christianus

¶

Adricho-

Adrichomius de welke in *Theatro terra sancta* pag. 141. aldus spreekt : Om de mysterien , die in de stad *Nazareth* zijn gheschiedt , hebben de Apostelen , nae de Hemelvaert *Christi*, het huys vande H. Maghet *Maria* , daer sy vanden Enghel ghegroet was, ende den Sa'ighmaker ontfanghen hadde, tot een heyligh ghebruyck toe. ghe. eyghent, en hebben altemet den Godts. dienst daer ghedaen , naederhandt isser een schoone Kercke ter eere vande H. Maghet ghebouwt gheweest.

¶ 'Tis dan ontwaerachtigh / dat niet een van de Historie-schryvers / die nae *Nicephorum* zijn ghevolght / en weten te spreken van dese *Camet* / oft Kercke.

¶ Doch wy hebben den Calvijnist *Hospinianum*, meer als ghenoech hoozen lieghen. Du moeten wy oock in't kort eens hoozen swetsen in dese materie / een *Lutheraen* ; desen is eenen sekeren *Berneggerus* , in sijn boeck 't welck hy noemt : *Idolum Lauretanum* , dat is / den Af-godt van *Loretten*, daer hy veelsins swetsst bupren propoost ; ghelijck seer wel aenghevesen is van onsen *Petrus Roestius* in *Apologia pro domo Lauretana* ; wy sullen alleenlijck upthippen / 't ghene dese reghenwoordighe materie raecht.

Berneggerus.

Indien de Enghelen het huys van *Nazareth* hebben vervoert , om dat de inwoonders af-gheweken waren van het Christen gheloof; hoe hebben sy dan laten staen het graf, ende de kribbe des Heeren, ende den bergh van *Calvarien* ?

Antwoorde.

¶ Op de selve maniere sal ick vraghen : Aenghesien dat *Elias* met eenen vperighen waghen verchoert is gheweest / waerom oock niet *Elifeus*, oft eenighe andere *Propheeten* ? aenghesien dat *Godt* in't iegher van den *Coningh Sennacherib* hondert vijf en tachtentigh duysent menschen ghedoodt heeft op eenen nacht / hoer den dienst van de Enghelen / waerom en heeft hy

he

teghen het gheopende Turckdom. 195
hy dat selve mirakel oock niet ghedaen ten tijde van
Moyſes, Joſue, ofte Gedcon?

Berneggerus.

Men weet den naem niet, noch het vaderlandt, noch het
leven, noch de conditie, noch de autoriteyt van den ghenen,
die de eerste ghetuyghe is gheweest van dese gheschiedenisse,
oversulcks en is hy niet gheloof-weerdigh, jae is een versiert
persoon.

Antwoorde.

De eerste / die ghetuyghenisse hebben ghegheben
bande gheboozte Christi, *Luc. 2. 18.* zijn herders ghe-
weest/welckers namen/vaderlandt/ende authoriteyt
men niet en weet / volght hier upt/dat dese persoo-
nen oft niet gheloof-weerdigh en zijn / oft versiert
zijn? Verhalven/dese historie en is niet ghesondeert
op een ghetuyghe alleen/maer op vele/welckers na-
men/ampten / ende vaderlandt wel bekent zijn / soo
hoben betwefen is.

Berneggerus.

Een ghetuyghe, die op eenen droom steunt, en moet niet
gheloof worden, de eerste ghetuyghe van dese gheschiedenisse
steunt op eenen droom, soo en moet hy dan niet gheloof
worden.

Antwoorde.

De eerste boozstellinghe is valsch / want Joseph den
Patriarch / en Daniel, ende Joseph den Doester-vader
Christi, steunden op droomen / ende nochtans so moe-
sten gheloof worden. Seght ghy dat dit goddelijcke
droomen waren: 'tselbe/segge ick/van dese/ soo als
men naederhandt heeft konnen sien/ende op onse tij-
den noch siet/upt de wonderlijcke effecten / ende mi-
rakelen die-der ghevolght zijn. Siet hier van Horat.
Turckell. ende andere.

Berneggerus.

Die eeuwē, op de welcke het huys soude vervoert zijn, was vol van Revelatien, die het meeste deel, ja ick durve segghen, allegaer vande Priesters versiert zijn, om hare valsche leerin-ghen in te voeren.

Antwoorde.

Wie hoorde sijn leven soo rebenē? sijn daerom de openbaringhen te misachten en upt te lachen/om dat sy op eenighe eeuwē sijn menighbuldigh gheweest? de eeuwē van Jacob, Joseph, Samuel, David, Abraham, van de Propheeten/ ende Apostelen/ staken upt in openbaringhen / waren die daerom versiert om valsche leeringhen in te voeren?

Boven dien 'tis gheloghen dat alle de Revelatien van de Priesters sijn versiert gheweest. Oft wel / in dien Berneggerus maer van sommighe en spreekt / soo zijnder van sommighe maer / onder die stellen wy niet recht / de Revelatie die aen den Bisschop vande Stadt Terfac, Alexander gheschiedt is van het huys van Loretten, om dat men t'sedert dien tijdt / soo vele upnemende mirakelen heeft sien gheschieden / waer van de teekenen / tot eeuwigher ghedachtenisse opghehanghen / noch heden kunnen ghesien worden. Oft by soo verre Berneggerus beslijpt / dat alle Revelatien valsch sijn / om dat men misachten bevonden heeft / datter sommighe soodanighe waren / soo rhoont hy dat hy self de grout reghelen niet en weet van de Philosophie, onder welke een is / dat men noyt en magh upt eene besondere voorstellinghe / trecken een alghemeyne / want andersing men soude alsoo kunnen rebenē: Sommighe borghers van Antwerpen, sijn coopliden, ergo alle de borghers van Antwerpen sijn coopliden, oft sommighe inwoonders van Brussel sijn edelmans, ergo, alle de inwoonders van Brussel sijn edelmans, het welck / soo als een kindt docht kan sien / niet en volghet.

Ber.

Berneggerus.

De twee andere ghetuyghen van dese gheschiedenisse zijn twee boeren gheweest, te weten, *Franciscus Prior*, ende *Paulus Rinalducus*, de welcke over dit stuck niet wettelijck en zijn ghehoort gheweest: en daerom en zijn sy niet gheloof-weerdigh.

Antwoorde.

Dese man beghint de voetstappen in te gaen van *Hospinianus*, ende te rhoonen dat hy oock het ambacht van lieghen wel kan.

Voor eerst dan / 'tis gheloghen / dat die twee boeznoemde ghetuyghen zijn boeren gheweest / want soo seght *Tursellinus lib 1. cap. 28.* Dese twee zijn borghers van de stadt *Recanati* gheweest, goede mannen, en bekent door hare ghetrouwigheydt.

Ten tweeden, 'tis gheloghen / dat sy niet wettelijck en zijn ghehoort gheweest: want soo segt den selven *Tursellinus Ibid.* Dat sy haren eedt hier over hebben ghedaen voor den wettighen Magistraet, soo den Secretaris van de selve stadt *Recanati* met name *Hieronymus Angelica*, in sijn Historie van *Loretten* ghetuyghet.

Berneggerus.

'T is valsche dat de fundamenten, vande welcke dit huys soude afgherueckt zijn nae duysent twee hondert jaren, noch in haer gheheel souden gheweest zijn; de reden is, om dat oock de sterckste huysen, op den tijdt van soo vele eeuwen, vervallen, soo datter niet over en blijft, ghelijck heden niet eenen voetstap overghebleven is van den tempel van *Ierusalem*, veel meer dan moesten vergaen zijn de fundamenten, van soo een arm, ende slecht huysken.

Antwoorde.

Wat kinderpraetjens zijn dit: 'tis bykans bier
 3
 dug

dupsent jaren gheleden / dat den toren van Babel ghesicht wierdt / ende nachtaus alle de ghene die Turckien hebben dooz-repft/ gherupghen/ dat nu noch ter tijdt / een stuck van een mijle in de ronde / daer van overghebleven is / siet Trigautium, mandello in sijn repse / ende andere meer. Binnen Roomen siet ghy noch dat wonderlijck werck vande Romeynen, dat sy Amphitheatrum noemden/ ghy siet daer het werck van Adrianus den Keeser / die al over de dupsent en segh hondert jaren daer hebben ghestaen. De statuwte van sout / in de welcke de hupszontne van Loth is berkeert gheweest / stant noch ten tijde van Tertullianus, jae over dyp hondert jaren ten tijde van Borchar-dus, jae over 73. jaren ten tijde van Adrichomius: rekent de jaren hoe langh sy ghestaen heeft / ghy sult binden dyp dupsent/acht hondert/ en acht en vijftigh jaren; wat isser nu stercker om dueren / oft eene statue van sout/oft fundamenten van steen?

Tghene ghy seght van den tempel van Jerusalem, daer van hebben wy de klare boozsegghinghe Christi, datter niet eenen steen boven den anderen moest blijven staen/tot straffe der stijf-halstige Joden. Dit leste dan en doet niet ter sake/ ende het eerste en probeert niet.

Berneggerus.

Josephus lib.1 de bello Iudaico, ende Dio in vita Trajani segghen, dat niet alleen de gheheele stad van Ierusalem, maer oock het gheheel landt van Iudeen, door de Keyseren Vespasianus ende Trajanus verwoest is gheweest, hoe is't dan gelooflijck, dat een kleyn huys, oft sijn fundamenten souden overghebleven zijn, naer 100 eene alghemeyne verwoestinghe?

Antwoorde.

Datter noch menighe plaetsen/naer soo eene verwoestinghe/ zijn overghebleven/gherupghen ons de ghene/die naderhandt/het landt hebben besocht.

Hoozt

Hoozt voor eerst den H Hieronymus in *Epitaphio Paula*, daer hy in't besonder hoozset de plaetsen die de H. Paula besichticht/ ende ghe-eert heeft : Sy heeft ghesien, sepdit hy / het huys vanden Roomschen bevelhebber *Cornelius*, nu verandert in eene Kercke, en het huys van den Diaken *Philippus*, met de camers van sijre vier dochters Prophetessen. Van hier ghereyft zijnde naer *Emaus*, heeft het huys van *Cleophas*, tot eene Kercke ghewijdt. In-ghegaen zijnde tot het graf des Heeren, kuste sy den steen vande verrijsenisse. Haer wierdt gethoont eenen pilaer met het bloedt des Heeren besproeyt, daer hy aen ghebonden is gheweest, ende ghegheesselt. Van hier is sy ghegaen naer het graf van *Rachel*, ende hier naer is sy ghegaen in't graf van *Lazarus*, ende heeft het huys ghesien van *Martha* ende *Maria*, &c. Alle dese dinghen / ende noch meer waren noch overghebleven/ schter dyp hondert jaren nae de verwoestinghe.

Ten tweeden. *Adrichomius in Theatro terra sancta*, Pag. 51. ghetuyghet/dat den rycken-boom/onder den welken Abraham de Enghelen hadde gherracteert / ende ghebedient / noch gherhoont wierdt ten tijde van *Constantius* den jonghen. De eet-sale daer Christus het H. Sacrament inghestelt heeft/ was noch ten tijde van *Helena*, de welke/ de selve besloten heeft met eene Kercke; welke plaetse de Turcken in sulck eene eere houden / dat sy in de selve niet en gaen ten zy blootgvoets. Pag 150. Het huys vanden rycken wyck/ met hooghe mueren omcinghelt / wordt noch gherhoont aen de pelgrims. Pag 153. als oock het huys van *Simon* de Pharise, die Christum ter tafel ghenoodt heeft. Overghelijcke dinghen meer heeft *Adrichomius*, *Bernardus*, *Surius*, ende andere.

Hier uyt blijkt dat Judéen soo niet verwoest is gheweest/ oft daer zijn vele merckelijcke / ende ghedenckwierdighe stucken overghebleven / waerom het oock niet en volghet / dat het gheboort-huys van de H. Maghet / ende sijn fundamenten / niet en sou den blijven staen hebben.

Berneggerus.

Indien dit huys eerst ghestaen heeft in *Dalmatien*, ende daer naer in den bosch van *Laureta*, en dan op den bergh van twee broeders, hoe en zijn op die plaetsen gheene teekenen ghebleven, ghelijck de fundamenten van't selve huys, tot een teecken waren ghebleven in *Galileen*?

Antwoorde.

Wie heeft desen mon wijs ghemaect / datter op die plaetsen / van waer het huys is verboert gheweest / gheene teekenen ghebleven zijn? want

Ten eersten. Wat *Dalmatien* aengaet / daer hebt ghy tot een teecken die kercke / de welke op rdyv hondert jaren op die plaetse is ghebouwt gheweest / daer dit huys hadde ghestaen / van den Gouverneur van *Dalmatien*, *Nicolaus Frangipanius*, de welke daer oock in zene schoone *Tombe* begraven licht; met dit gheschrift in eenen ouden marmeren steen: Hier is de plaetse, daer eertijds gheweest is het huys van de *H Maghet te Loreten*, de welke nu gheviert wordt in de ghedeeltea van *Recanati*.

Ten tweeden. Aengaende den bosch in den welken het is neder-gheselt gheweest / naer o'eerste verboeringhe / die heeft noch ghestaen tot het jaer 1587. ende het teecken dat hier overghebleven was / is / dat de vleecke daer het huys hadde ghestaen altydt met schoon gras / ende bloemen bekleedt was / daer alle de plaetsen rondt som vol waren van bzaemen / ende droozen; als *Hieronymus Angelita Pensionaris* van de Stadt *Recanati* sijne *Hystorie* schreef / soo wierdt dit wonder noch ghetooont / ende ghesien / daer benesens oock de streken van de mueren / daer het huys hadde ghestaen. *Raphael Riera*, een seer treffelijck / ende gheloof-weerdigh man / ghetuyght / dat hy menighmael / ende dese vleecke / ende die streken met groote blydtschap des herten / ghesien heeft. Doch soo het bosch over weynighe jaren uytgekapt / ende daer

daer

daer van ploegh-landt ghemacckt is / van eenen
 boert die van de sake niet en wiste / soo is samen doock
 die blecke vergaen : 'twelck Raphael Riera verstaen
 hebbende / heeft de selve plaetse tot eentwigh ghe-
 dachtenisse / in hare mueren van vyf oft sex boeten
 hoogh doen stellen / ende wordt hedens daeghs van
 vele menschen upt deborre besocht. Onsen Turcellinus,
 die de plaetse selve ghesien heeft / seght *lib. 1. cap. 9. hist. Lauret.*
 dat sy ghelegghen is dupsent passen van Lore-
 ten, ende soo vele doock van de zee tusschen den bergh
 Ursus, ende de riviere Musio, ende wordt ghenoeit
 Banderola, 'twelck in't Italiaens te segghen is / een
 kleyn vendel ; waer sel snelick heeft de plaetse desen
 naem ghekegghen van een vendel / het welck eerijts
 stack op een vande hooghste boomen / tot een teecken
 van dit h. huys / booz de aankomende pelgrims / ende
 de boozby zeplende schippers.

Hiermede is Berneggerus voldaan / die teekenen
 epschte vande plaetsen daer het huys te bozen ghe-
 staen heeft. Sal dan hier af-schepden / wanneer ick
 een mirakel / oft twee / tot meerder bevestinghe van
 dese materie / sal boorzgheselt hebben.

Ten eersten. In't jaer 1552. was den Turckschen
 Bassa, met name Corcutus, tot der doot toe sieck bli-
 ven Constantinopelen, dooz een verbozghen apostume /
 die hy hadde op de borst / hem diende een Christene
 slabe / een goet / ende godtbruchtigh man / de welke
 komende by synen meester / heeft hem verhaelt de
 wonderheden / de welke daghelijck te Loreten ghe-
 schieden. Hy heeft hem soo verre ghebracht / dat hy
 samen met syn slabe de h. Maghet aen-roepen heeft /
 ende de apostume is openghebroken / ende den Bassa
 ghenesen. Hi rop heeft hy de slabe / tot danck-segghin-
 ghe / datelijck met hzeben / ende ghiften nae Loreten
 ghesonden ; de ghiften waren / eene dwale seer koste-
 lijk ghewerckt / groote wasse keerssen / een groote
 somme gheldts / ende eenen hoogh met eenen pyl-ko-
 ker : het beorhy vande hzeben was dit : Ick Corcutus
 Bassa (op dat ick aen mijne verbintenisse niet en ontbreke,
 ende een ghedenck-teecken late aen de naerkomelighen) sal

verhalen wat my ghebeurt is. Ons was in de borst ghewassen een groot aposteume, ende buyten twijffel was de doot aenstaende, wanneer, ick van de Medeciynen verlaten zijnde, mijnen knecht by my is ghekomen, ende gheseydt: Ick sal de Moeder Godts bidden dat sy u wil ghenesen: Ende op sijne knien ghevallen zijnde, heeft van my vereyscht dat ick sijne woorden sou achtervolghen: ick hebbe de *H. Maria* van *Lovetten* aengheroepen, ende dry daghen daer naer, ben ick volmaecktelijck ghenesen gheweest: tot een teecken van dien, hebb' ick dit onderteekent, ende dese ghiften ghesonden.

Ten tweeden: **Op den rechten kant van de Capelle wordt noch hedensdaeghs een tafereel gesien/ met dit volghende verhael:** Ick *Petrus Terrenati* Capiteyn van eene Compagnie Peerde-ruyters onder den Hertogh van *Castro*, teysende met mijne Compagnie van *Piceno*, naer het dorp *Varro*, soo wy den 21. April in't jaer 1543. ghekomen waren tot den vloet *Velinus*, ben ick met twee andere soldaten, *Tiberius de Graviscis*, ende *Antonius Cortona*, mijn peerdt gaen waten in de voorseyde riviere, ende ghekomen zijnde in eene enghde, ben ick met peerdt met al, van boven neder ghevallen in eene diepte van ontrent hondert cubitus hoogh; doch aengheroepen hebbende de *H. Maghet* van *Lovetten*, ben ick, sonder eenighen hinder, oft wonde ghestelt op een klippe: daerom hebb' ick mijne belofte volbracht in de teghenwoordigheydt van twee Capiteynen, die dit mirakel met haer eyghen ooghen hadden ghesien, te weten, *Chiancius Vrbeveta-nus*, ende *Raimundus*, met de gheheele Compagnie Ruyters, die tot dit spectakel waren ghekomen.

Die meer van dese materie wil weten/ moet lesen Horatium Tursellinum in Histor. Laurei. Ick home wederom tot onsen Predikant.

Predikant, Pag. 466.

Die van de Roomsche Kercke stellen uyt devotie pelgrimagien, ende reysen in nae *Ierusalem*, ofte nae *Roomen*, ofte soock tot andere tempelen, graven, Reliquien der Heylighen, 't welck immers net over-een-komt met het doen der Mahometanen.

Ant.

Antwoorde.

De vraghe is / oft Mahomet den inventeur is van soodantghe pelgrimagien / verbolghens / dat wy het van hem souden af-gheleent hebben / oft wel / ter contrarsten / dat het Mahomet af-gheleent heeft van de oude Chyistenen ?

Ghy bekenet selve dat Mahomet eerst in de werelddt soude gekomen zyn ontrent het jaer Christi 600. dan waeren de pelgrimagien onder de Chyistenen al langh in vogue ghewerst : want wat aengaet de pelgrimagien naer Jerusalem, ghy weet selve wel / dat Eusebius Cæsareensis dyp hondert jaeren te vozen *lib. 3. de vita Constant. cap. 41.* ende Socrates *lib. 1. cap. 13.* ende Sozomenus *lib. 2. cap. 1.* ende Theodoretus *lib. 1. cap. 18.* ende Severus Sulpicius *lib. 2. sub medium*, ende Paulinus *Ep. 11. ad Severum*, ende Ambrosius *Orat. de obitu Theodosii*, twee hondert jaeren vooz Mahomet, hooghlyck hebben gepzefsen de Keyserinne Helena, moeder van Constantinus den Grooten / om dat sy in pelgrimactie was gegaen naer Jerusalem, ende aldaer vele Kercken / op verscheyde heylighe plaetsen / hadde ghebouwt.

Ghy moest oock weten / dat Eusebius *lib. 6. cap. 9.* dyp hondert jaeren te vozen ghepzesen hadde den Bischop Alexander, om dat hy uyt kracht van belofte, ende om de heylighe plaetsen te besoecken / was gherepft naer Jerusalem.

⁊ selve hadde twee hondert vijftigh jaeren te vozen verhaelt den H. Amphiloehius *in vita Basilii*, van de HH. Basilius ende Eubulus : ende den H. Gregorius Nyssenus, van den Montek Olympius, *Ep. ad Olymp.*

Wat seght ghy van den H. Hieronymus, den welcken *Prefat. lib. 7. in Ezech.* seght / datter nauwelijckx eene ure / sae eenen ooghenblick was / op de welke de Chyistenen van Jerusalem niet te ghemoete en gingen / aen de Broeders die van alle gewesten in pelgrimactie quamen naer 't H. Landt ? Item *Epist. 17. cap. 6.* dat het langh waer te doorloopen alle de eeuwen / van de Hemelbaert des Heeren tot sijnen tijde toe /

toe / wat Biffchoppen / ende Martelaeren / ende mannen in de Kerckelycke leere wel fprekende / waren ghekomen te Jerufalem, meynende dat fy min Gods-dienftigheyt hadden / mindere wetenfchap / ende mindere deughden / eer fy Chriflum op die plaetsen aenbeden hadden / van de welcke het Evangelie eerft hadde beginnen fich te vertoonen van't Crups af. Van de pelgrimagten die Paula, ende Ruflicus met fyn hupfrouwe gedaen hebben naer 't felve Landt / kondt ghy den boorzeyden Oudt-bader lefen *Epift. 27.* ende *Epift. 46.*

Wat seght ghy van den H. Augustinus *lib. 22. de Civ. cap. 8.* daer hy seght / dat eenen fekeren Hesperius de felve pelgrimagie heeft ghedaen / ende van daer mede-ghebracht heylighe aerde ?

Dit altemael is immers fteif twee hondert faeren gheweest booz de tyden van Mahomet.

Doeght hier hy Palladium *Hift. Lauf. cap. 8.* den welcken seght / dat Ruffinus, ende Melania, de Biffchoppen / Moncken / ende Maeghden ontfugghen / die het H. Landt quamen befoecken / om te volbringhen haere beloften.

Item Theodoretus *Hift. Relig. cap. 9.* die ghewagh maeckt van eenen fekeren Petrus, die derwaerts is ghereyft.

Ten leften Sozomenus *lib. 7. cap. 46.* die 't felve verhaelt van de liepferinne Eudoxia, hupfrouwe van Theodofius.

Al dit is ghepleeght gheweest hondert ende vyftigh faeren eer Mahomet opt ghebozen was.

Wat seght ghy nu ? hebben de Chriftenen de pelgrimagten van Mahomet af-gheleent / oft wel Mahomet van de Chriftenen? Heeft hy 't van de Chriftenen / soo hier blyckt booz de ooghe / soo en moet ghy niet segghen / dat wy dies-aengande ghelijck zijn aen Mahomet, maer aen de oude rechtfinnighe Chriftenen / oberfulckx dat wy hier in noch behouden het oude Chriftendom.

Raekende de pelgrimagten naer Roomen, daer van hebben wy verfehede gheruygheniffen by den
H. Joan.

H. Joannes Chrysoftomus:

Eerst *Homil. 66. ad Popul.* daer hy seyd/ dat vele Con-
ninghen in pelgrimage ghegaen zijn/ om te besoecken
den de graben van de **H.** Apostelen Petrus, ende
Paulus.

Ten tweeden *Homil. 32. in Ep. ad Rom.* wenscht hy t'om-
helsen het graf van den H. Paulus, ende syn affchen te
sien.

Desghelijck oock den H. Augustinus *Epist. 42. ad Ma-
daurenses.* seght/ dat den keysar met af-gelepedde croo-
ne gingh bidden booz het graf van den H. Petrus.

Den H. Paulinus *Epist. 13. ad Sever.* seght dat hy/ met
andere/ upt kracht van haere beloften/ naar Roomen
in pelgrimage ghegaen zijn / om te besoecken de
graben der Apostelen.

Palladius *Hist. Laus. cap. 113.* seght het selve van eenen
sekeren Philoromus.

Sidonius Apollinaris, heeft oock dese pelgrimage
aenbeert/ soo als hy ghetuyghet *lib. 1. Epist. 5.*

Boozders / raeckende de pelgrimage van de
Christenen ghedaen tot de graben / ende Reliquien
van andere Heylighen / daer van zijn alle schriften
van de Oudt-baderen vol.

Epiphanius beschrijft *in vita Ezech.* de pelgrimage de
welcke t'synen tijde ghedaen wierden tot het graf
van den **H.** Propheet Ezechiel.

Den H. Augustinus *Ep. 137.* ende den H. Paulinus *Natali 3.
de S. Felice*, beschrijven den grooten toeloop van alle
ghewesten/ tot het graf/ ende reliquien van den H. Fe-
lix te Nola.

Den H. Prudentius *Hymno 11. de S. Hyppolito* beschrijft
vele omstandigheden van de pelgrimage tot het
graf van den H. Hyppolitus.

Alsoo wasser grooten toeloop tot het graf van den
H. Thomas tot Edessa, ghelijck Socrates verhaelt *lib. 4.
cap. 14.* Item tot de graben van de **H.** Propheten Ab-
dias, ende Elisæus, ende van den H. Joannes Bapt. ghe-
lijck Hieronymus ghetuyghet *in cap. 1. Abdia.* Item / tot
het graf van den H. Cyprianus te Carthagen, soo als Se-
verus Sulpicius verhaelt *Dialogo 1. cap. 1.* Item / tot het
graf

graf van den H. Marcus tot Alexandrien, soo als Palladius seght *Histor. Laus. cap. 11.*

Verhalben dit / ghetuyghen seer vele Oudt-vaders / dat siecken / ende besetene menschen haren toeblycht plachten te nemen tot de graben / ende reliquien der Martelaren.

Den H. Justinus *Quaest. 28.* seght / dat de Reliquien der Martelaren t'synen tijde / dat is / ober vijftien hondert jaeren / de kracht hadden om de menschen te verlossen van de lasten des duyvels, ende van ongheneselijke siekten.

Den H. Ephrem *Encom. in omnes Martyres*, seght / dat t'synen tijde / dat is / ober de hierthien hondert jaeren / by de graben der Martelaren / de siecken wierden ghenesen, ende de duyvelen uyt-ghejaecht.

Den H. Gregorius Nazianzenus *Orat. 3.* ghetuyghet / dat by Reliquien van de HH. Petrus, Paulus, Jacobus, Stephanus, Lucas, Andreas, ende Thecla, de duyvelen wierden verjaecht, ende de siekten ghenesen.

Den H. Gregorius Nyssenus *Orat. de S. Theodoro*, behalben dat hy verhaelt dat de Christenen / als mieren / in pelgrinagie quamen tot het graf van den H. Martelaer Theodorus, soo seght hy oock dat by het selve graf de duyvelen wierden verdreven, ende dat het ghemozden was / ghelijck als eenen medecijn winckel voor verscheyde siekten.

Den H. Joannes Chrysostramus *Hom. 66. ad Popul.* seght dat dooz de asschen / ende beenderen der Heplighen / de duyvelen wierden verscheurt, ende haere macht onderdruckt : ende *Serm. de virtut. & vitiis*, dat de asschen der Martelaren de boose gheesten uyt-ghejaecht heeft.

Den H. Hieronymus *lib. contra Vigil.* seght dat de duyvelen byschten / ende ghepuynght wierden dooz de graben der Martelaren.

Den H. Augustinus *lib. 22, de Civ. cap. 8.* verhaelt twee gheschiedenissen van't uyt-jaghen der duyvelen by de Reliquien van de HH. Gervasius, Protasius, ende Stephanus.

Wat seght ghy hier van? moet ghy niet bekennen dat de pelgrinagien tot de graben der Heplighen /
ende

ende het besoecken van haere Reliquien / vier / dry / twee hondert jaeren vooz de tijden van Mahomet, is ghepleeght gheweest van de Christenen / ende ghepresen van de rechtsinnighe Leeraers? Waetom en verghelijckt ghy ons dan niet liever by de oude Christenen / dan by de Mahometanen?

Predikant. Pag. 471.

Ons belanghende, wy verwerpen alle soo *Mahometaensche*, als *Paepsche* bevaerden, ende pelgrimagen.

Antwoorde.

Wat wonder? seght my eens wat stuck dat ghy keden van de oude Christelijcke Religie / oft in't geheel / oft ten deele niet verworpen en hebt?

Ten eersten, utwen Calvijn *lib. 2. Instit. cap. 2. § 4.* bekent dat het de ghemeeene leere is gheweest schier van alle de Oudt-vaders / dat den mensche eenen vryen wille heeft: nochtans by heeft dese oude Christelijcke leere verworpen / ende ghyleden met hem.

Ten tweeden, bekent Calvijn *lib. 2. cap. 3. §. 10.* dat het eene leerlinghe is gheweest vele eeuwen, oock ten tijde Chrysofomi, dat is / ober 1400. jaeren / dat de genade Godts / ofte sijne inwendighe beroeringhen in 't hert van den mensch / den selven niet en dwinghen / maer wel kunnen wederstaen worden: niet teghenstaende by heeft dese oude leere verworpen / ende ghyleden met hem.

Ten derden, bekent hy *lib. 2. cap. 4. §. 3.* dat de oude Leeraers, ende oock somtijds Augustinus, gheleert hebben / dat de sonden gheschieden / niet dooz de macht Godts / maer alleenlijck dooz sijne toe-laetinghe. Eventwel heeft Calvijn dese oude leere verstooren / ende ghyleden met hem.

Ten vierden, bekent hy *lib. 2. cap. 5. §. 19.* dat het bynaer aen alle Schrybers ghemeen is / onder de ghelijckenisse van eenen reysenden man / te leeren / dat den mensche niet en is soo dooz de roovertje des duyvels

beis ghekrenckt / dat hy niet en heeft wat behouderis van het goet / dat hy eerst hadde. Dies niet teghenstaende / soo seght hy klaer uit / dat de Vaders, sonder twijffel, dit hebben ghedicht buyten het rechte ghevoelen van de woorden des Heeren. Soo heeft hy dan mede dit oudt Christelyck gheboelen van by naer alle de Vaders, verworpen / ende ghprieden met hem.

Ten vijften, bekenet hy *lib. 2. cap. 16. §. 9.* dat de leere van de daedelycke nederdalinghe Christi tot de zielen der Vaders / groote Autheuren heeft (ende ick segghe dat het heeft alle de Oudt. vaders soo Grieksche / als Latynsche / van Coccius hoor ghestelt in Thesuro) soo houdt eventwel Calvijn, dese oude / ende algemeene leere van alle tyden / voor een fabel, ende ghprieden met hem.

Ten selden, bekenet hy *lib. 3. cap. 4. §. 7.* dat de Oorzichte is een alder oudste ghebruyck: nochtans heeft hy dit ghebruyck af-geschast / ende ghprieden met hem.

Ten sevensten, seght hy *lib. 3. cap. 4. §. 38.* dat hy naer alle de Vaders / weickers boecken in't openbaer zyn / van de voldoeninghe hebben ghesproken: maer hy seght / dat sy in desen deele ghefaelt, ofte veel te scherp, ende hardt hebben ghesproken: Soo heeft hy dan oock dit oudt / ende algemeen Christelyck gheboelen verfoent / ende ghprieden met hem.

Ten achtsten, bekenet hy *lib. 3. cap. 5. §. 10.* dat het ghevoelen van't Vaghevyer heeft van oude tijden aen, in de ghemeente gheweest: Item / dat over duysent dry hondert jaeren is een ghebruyck, ende ghewoonte gheworden, dat men soude voor de dooden ghebeden doen: want alhoewel hy dit voor stelt als eene teghen-worpinghe van de Catholycken / soo stemt hy eventwel dit oudt ghebruyck / ende leeringhe toe / niet laochenende / maer segghende: Door wat Woordt Godts, door wat openbaringhe, ende door wat exempel is dit gheschiedt? Soo bekenet hy dan dat het gheschiedt is. Item: Sels de oude die ghebeden voor de dooden deden, saghen dat sy hier in noch bevel Godts, noch behoerlyck exempel hadden: waerom hebben sy dan jet sulcks bestaen te doen? Ick segghe dat sy

fy

sy daer in menschen gheweest zijn, ende datmen daerom niet en moet naer-volghen dat sy ghedaen hebben. Hier bekennt hy immerg openlijck/dat de oude bestaen hebben vooz de dooden te bidden/ ende alhoewel sy sulckg ghedaen hebben, datmen se eventwel niet en moet naer volgen/ sae bestrafft Augustinum selbe / ende sijne heylighe moeder Monica, over de selbe leeringhe: Over sulckg berwerpt hy hier wederom eene alder-oudtste Chy- stelijcke leere/ ende ghylieden met hem.

Ten neghensten, seght hy *lib. 3. cap. 15. §. 2.* Ick bekenne dat de oude Schrijvers der ghemeynthe, dit woordt (Verdien- ste) ghebruyckt hebben: maer hy seght / dat sy het sel- ve mis-bzuyckt hebben / vervolghens heeft de oude leere van de verdienstighe wercken verbloecht/ ende ghylieden met hem.

Ten thienden, bekennt hy *lib. 6. cap. 23. §. 6.* dat de oude Leeraers ghemeynlijck, de leere van sijne predestinatie bestrijden: eventwel houdt hy sijne nleuwe leere / met berwerpinghe van de oude ghemeene, ende ghy- lieden met hem.

Ten elfsten, seght hy *lib. 4. cap. 6. §. 16.* Ick en versake niet dat de oude Schrijvers alomme der Roomscher Ghemeynthe groote eere toe-schrijven, ende eerweerdighlijck daer van spreken: Wat ghylieden houdt van dit gheboelen / blijktt upt uwe/ ende uwg ghelijcken scheldinghen / ende lasteringhen / die ghy upt-bzaecht in alle boec- ken / ende op alle Preeck-stoelen / teghen de Room- sche Kercke.

Ten twaelfsten, seght hy *lib. 4. cap. 12. §. 19.* dat de ou- de Leeraers het vasten ghepzen hebben/ ende onder de booznaemste deughden verheben / ende dat op die tijden het viertigh-daeghsche vasten over al hadde plaet- se ghecreghen: niet teghenstaende berwerpt hy dese leeringhe/ ende algemeen oudt ghebzuyckt / als on- matigh, ende superstitieus, soo doet ghylieden met hem.

Ten derthienden, *lib. 4. cap. 13. §. 24.* bekennt hy / dat dese uytlegginghe (over het houwelijck eens Bis- schops *1. Timoth. 2. 3.*) oudt is/ te weten/ datmen niet en moet dien tot eenen Bisschop bekliesen / die sijn
 ② tweede

tweede wijs ghehadt heeft: Evenwel verwerpt hy dese oude leere/ als valsch; ghylieden met hem.

Ten vierthienden, bekent hy *lib. 4. cap. 15. § 7.* dat de oude Leerers onderscheydt maecten tusschen den doop van Joannes, ende den doop der Apostelen: Niet teghenstaende Calvijn houdt contrarie / ende ghylieden met hem.

Ten vijfthienden, bekent hy *lib. 4. cap. 15. §. 10.* dat over langhen tijdt (men soude konnen bewyzen van alle reuwen) gheleert is gheweest/ dat wy door den doop onthonden / ende verlost worden van de erf-sonde: Nochtans hy houdt die oude Christelycke leere voor valsch, ende ghylieden met hem.

Ten sesthienden, bekent Calvijn *lib. 4. cap. 17 § 39.* dat het eene ghewoonte van de oude Kercke gheweest is/ het H. Sacrament des Autaers, ofte soo hy spreekt / het broodt des Nachtmals wegh te legghen/ ende te bewaeren: Evenwel hy verwerpt dat/ ende ghylieden met hem.

Ten seventhienden, seyd hy *lib. 4. cap. 17. §. 43.* Ick weet wel hoe oudt het ghebruyck des Chrisma, ende der inblasinghe zy: Nochtans dese twee oude Christelycke ghebruycken heeft hy verbloect/ ende ghylieden met hem.

Ten achthienden, bekent hy *lib. 4. cap. 18. §. 11.* dat het Nachtmal van de oude Kercke uyt-gaf/ ick en weet niet wat ghedaente/ verhaelinghe/ ofte vernieuwinghe van de offerhande Christi: Dies niet teghenstaende heeft hy dit verworpen/ ende ghylieden met hem.

Wat ick hier/ naer al dit/ moest op-haelen alle de andere stucken / die ghylieden met Calvijn hebt verworpen / ende nochtans van de oude Christelycke Kercke zyn voor goet gehouden / ende ghezeven gheweest (alhoewel wy hier van de bekentenisse van Calvijn niet en hebben) het sonde aen de heele wereldt blycken / dat ghylieden schier alle de stucken van de Christelycke / oude / ende Apostolycke Religie/ oft in't gheheel, oft ten deele, soo ick boven seyde/ verworpen hebt. Wat wonder dan / dat ghylieden oock onder andere verwerpt het alder-oudste ghebruyck

bruyck

byzuyck van Bevaerden, ende Pelgrimagien? Maer dit seggh' ick alleen tot een beslypt / dat alle uws ghesinde / moeten blinder als blindt zyn / indten sy npt de voozgaende achtien stucken, die Calvijn openlijck bekent de leere / ofte ghebyzuyck gheweest te zyn van de oude Christene Kercke / ende nochtans de selbe verwerpt / als ongherijmt / valsch &c. Indien sy / seggh' ick / niet en sien / dat haere heele Religie niet en kan denghen / aenghesien dat sy in soo menighe / ende oock ghewichtighe stucken / af-ghebreken is van de leere / ghebyzuyck / ende gheboelen der Ouden / die ghylieden self vooz Catholijcke / ende rechtsinnighe houden moet ; ofte soo niet / soo moet ghy dan openlijck segghen / datter noyt recht sinnighe Kercke Christi, is in de werelct gheweest.

Predikant.

Wy weten dat Godt sijne hulpe, ghenade, ende gaven aen gheen plaetse in de werelct heeft verbonden, ende dat het strijdt teghen de alghemeyne ghenade, ende staet der Kercke des nieuwen Testaments, ghelijck blijkt uyt 't ghene Christus seght Ioan 4. 21. 22. 23. vergheleken met de woorden des Apostels Pauli, 1. Timoth. 2. 1. 2.

Antwoorde.

Dese Schryftuer-plaetsen heeft de oude rechtsinnighe Kercke / ende haere Leeraers / soo wel ghesesfen / ende veel beter verstaen als ghylieden / ende nochtans / soo wy boven ghesien hebben / de oude Christenen / soo van den Oosten / als van den Westen / hebben Bevaerden, ende Pelgrimagien ghedaen oock npt debotte / ja / npt kracht van beloften ; ende haere Leeraers hebben de selbe / niet alleen gheapprebeert in haere schryften / maer oock metter daede ghepleeght : Soo en moeten dan die vooznoemde Schryftuer-plaetsen soo niet verstaen worden / ghelijck ghylieden de selbe verstaet ; ofte wel / segge openlijck / dat den h. Gheest de heele oude rechtsinnighe

nighe Kercke / ende haere Leeraers verlaeten heeft /
ende dat hy alleen / naer soo vele hondert jaeren / is
ten lesten komen rusten op Calvijn, ende sijne nieuw-
ghet: sozmeerde Discipelen.

Predikant.

Hier van en is gheen bevel, noch exempel in de schriften.

Antwoorde.

Bevel en is niet van noode / want set kan prijs-
baer / ende godtbzuchtigh zijn sonder bevel; 'ten zy
dat ghy wilt segghen / dat het in de nieuwe Wet prijs-
baerder zy / den Sabbath-dagh te houden met de Joden,
als den Sondagh met de oude Christenen. Wat de exem-
pelen raecht / die sult ghy vinden in mijn Tractaet van
de Pelgrimagien.

Predikant.

De waere godtsaligheydt, ende devotie, wordt door dat
reylen ende rotsen meerder vermindert, dan vermeerdert.
Siet *Epist. Greg. Nysseni de eunib. Ierosolym.*

Antwoorde.

Ten eersten, Bellarminus in *Catalogo Scriptor.* seght dat
dien brief van Nyssenus, onder sijne schriften te vo-
ren niet ghehouden en wierdt; vervolghens is het
te dencken / dat dit het werck niet en is van dien
Oude vader.

Ten tweeden: Ghenomen het waer sijn schrift; ick
segghen / dat hy aldaer (soo een-jeder kan naer-sien)
niet en berispt de pelgrimagie naer Jerusalem in alle
persoonen / maer alleen in de Monicken / ende
Godt toe-gheheplighde Vrouwen / de welke haer
verrocken hadden upt het ghewoel der menschen /
ende op ghestoren in een Clooster / oft Celle: want
alhoewel de pelgrimagie goet is / nochtans en
komt

komt

komt niet wel van soodanighe personen / ghelijck
als de vrouwen zijn / die niet stichtelijck sonder gesel-
schap konnen reysen. Item / de Monicken / die in
de Cloosters wierden gheoeffent in stil-swyghen /
ghebeden / ende vasten : alsoo heeft Jonas *lib. 3.* he-
antwoordt de scheldinghen van Claudius teghen den
Abt Theodemirus : want Claudius hadde gheseydt aen
den Abt / die de pelgrimagien gheprezen hadde :
Waerom houdt ghy uwe Monicken in het Clooster, ende en
seyndtse niet allegader naer Roomen ? Jonas antwoordt in
de plaetse van den Abt : Om dat de pelgrimacie wel
goedt is, maer en betaemt niet aen Monicken ; ghelijck oock
het houwelijck goedt is , maer en betaemt niet aen de ghene
die professie van onthoudinghe doen. Van ghelycken
oock den H. Hieronymus, die soo veel gheschreven heeft
tot lof van de pelgrimagien, ghelijck men kan sien upt
sijnen bryef tot Eustochium, ende andere meer / en wilt
nochtans niet dat den Monick Paulinus in pelgrima-
cie soud' gaen / om dat de ruste / ende stil-swyghen
meer betaemden aenijnen staet / ende booznemen :
alwaer oock den H. Hieronymus seer wel vermacent
heeft / dat den H. Antonius, die enen Monick was /
noyt tot de heylighe plaetsen ghereyst is : maer dat
Hilarion, die in Paestinen woonde / niet meer als eens
is derwaerts ghegaen / om dat hy niet en soude schij-
nen te verachten de heyligheyt der plaetsen / die aen
hem soo naer waeren ghelegghen. Soo doet oock den
H. Gregorius Nyssenus, sprekende alleen tot sommighe
die de eenigheydt, booz haer leven / hadden verkozen /
ghelijck blijkt upt dese sijne woorden : Daer zijnder
sommighe, die voor haer een heymelijck, ende eenigh leven
hebben verkoren, die dit voor een deel der godtvruchtig-
heydt houden, de plaetsen van Hierusalem ghesien te heb-
ben &c. Siet ghy wel dat hy hier niet alle persoo-
nen aen-spreekt / maer alleen de ghene / die haer
tot een eenigh leven hadden begheben ? want ander-
sins / hoe is't ghelooffelijck / dat Nyssenus heeft wil-
len berispen een sake / die hy wel wist ghedaen te
zijn van den H. Alexander Martelaer /ijnen Pa-
trioot ? ende niet onwetende was / dat het sel-

Het gheopent Christendom
 ve aen-gheprezen wierdt van alle de Leeraren sijns
 tijds?

Laet ons nu sijnen heelen brief / met korte woorden oncliten.

Voor eerst dan / probeert hy / dat de pelgrimagie een werck is niet noodich tot de volmaeckheydt / of saligheydt.

De Munniken waeren van contrarie gheboelen / ende dit behoort Gregorius een verdraeyde opinie te zyn / ende wy met hem.

Ten tweeden, hy stelt de perijckelen voor / die daer sijn op den wegh / ende soo hy namelijck van handelt van de vrouwen die aen Godt waren toegeheplicht / soo seyd hy / dat aen gheen personen meer moeten gheschouwt worden de perijckelen van bekozinghen / namelijck als sy souden moeten reysen in gheselschap van mans / dan aen dese.

Ten derden: Hy seght wel dat Godt ober al is / ende dat ober al Kercken / Altaren / ende H. Sacramenten te binden zyn / maer dit wordt alieen gheseyt / om aen de Munniken te toonen dat het niet nootdakeelijck en was tot de saligheydt in pelgrimagie te gaen nae Jerusalem, soo als wy mede noch segghen. Dus verre Gregorius.

Predikant.

Augustinus seght *Sem. 3. de Martyribus*: De Heere heeft niet gheseydt reyst naer het Oosten, en soeckt gherechtigheydt; vaert naer het Westen om quijtscheldinghe te bekomen. Vergheeft uwen vyandt, ende u sal vergeven worden.

Antwoorde.

Dit derde sermoon van de Martelaren, en hebbe ick onder de Schriften Augustini niet konnen vinden: Doch ghreuen noodt / de wijle bijcht / dat Augustinus, niet anders wilt segghen / dan / dat het niet nootdakeelijck is verre te reysen / om vergiffenisse te krijgen;

ghen;

teghen het gheopende Turckdom. 215
ghen; dat segghen wy mede / hier wyt nochtans en
volght niet / dat de Pelgrimagien of bevaerden niet
goet sijn.

Pre dikant.

Chrysoftomus seght oock *Hom. 1. in Epist. ad Philemonem* :
Om verghevinghe onser sonden te verkrijghen, en is niet van
nooden ghelt te gheven ofte tot verre plaetsen ter bede-
vaert te reysen.

Antwoorde.

Hier sie ick wederom / ofte uwe ontwaentheydt /
ofte uwe boogheydt: waerom hebt ghy de woorden
van desen Oudt-vader verkort / ende geraeybzaecht ?
soo spreekt hy dan : Om verghiffenisse onser sonden te
verrijghen, en is niet van noode ghelt te gheven, noch ject
anders sulckx te doen : den goeden wille is ghenoeghsaem :
T'en is niet van noode in verre ghewesten reysende over te
gaen, noch tot verre gheleghen natien, noch arbeydt te on-
derstaen, maer alleenlijck te willen.

Voor eerst, met wat stoutigheydt hebt ghy / Chry-
softomus doen spreken van bedevaerden, daer hy hier
niet eens op-ghedacht heeft : wat meent ghy dan /
dat Peregrinari in't Latijn / niet anders te segghen en
is / als in bedevaert gaen ? leest Calepinum, die sal u con-
trarie leeren : ofte indien ghy Griecx verstaet ('tge-
ne ick niet en meene) leest Chrysoftomum in sijn eygen
taele / daer sult ghy vinden: *ἀποδησία σιταδου*, vraeght
van de Professoren van Leyden, of dit niet anders
en betreect als in bedevaert gaen, indien sy u seggen
dat neen; gaet / ende siet Lexicon Roberti Stephani, die
sal u seggen / dat *ἀποδησία*, is te segghen / een vrent landt,
ende *σιταδου*, is enckelijck te seggen / reysen : wat komt
ghy ons dan raesen dat Chrysoftomus, hier soude spre-
ken van bevaerden ?

Ten anderen, ghenomen hy sprack daer van : Hoor
gy niet dat hy seght / dat het niet nootzakelijck en is in
pelgrimagie te gaen / om verghiffenisse te krijghen
van

van sijne sonden? wie heeft daer opt aen ghetwijfelt?

Eyndelijck, al dat Chrysoftomus seght / en is anders niet / dan datmen gheen groore maeyte / noch arbeide doen moet om bergheiffenisse vande sonde te krijghen: volght hier uyt dat hy de bevaerden berispt / ofte berfoeyt?

Hi ist de pijnne weert de groote Blaef-haeck Hospinianus te hoozen vallen van de pelgrimagien.

Voor eerst, seyd hy / *de origin peregrinat. cap. 29.* dat den eersten oorspronck vande pelgrimagien naer Jerusalem, ende het heyligh Landt, is begaen ten tijde Constantini den Grooten.

Antwoorde, dit is de eerste leughen: want Hieronymus *Ep. 17.* Seght dat dese devotte begoft heeft van de Hemelvaert Christi, dat is / oyz hondert jaeren vooz de tijden van Constantinus.

Ten tweeden seght Hospinianus, dat Helena de Moeder van Constantinus, dese pelgrimacie aenghenomen heeft / beweeght zijnde door eenen superstitieusen, en wijfachtighen jever.

Antwoorde, dit is de tweede leughen: want Eusebius *lib. 3. de vita Constant. cap. 41.* die op / of onrrent de selve tijden gheleest heeft / seght dat Helena dit gedaen heeft / uyt een Godtvruchtigh ghemoedt, ende affectie tot Godt: ende hy prijstse over al / om haere Godsalighepdt. *Socrates lib. 1. cap. 13.* seght dat sy de repse aenghenomen heeft vermaent zijnde van Godt in haren slaep. *Theodoretus lib. 1. cap. 18.* seght dat sy daerom van alle Godtvruchtighe menschen is gheprezen gheweest. *Ambrosius orat. de virtut. Theodosij.* dat sy het huys heeft ghesocht door het ingheven vanden H. Gheest; wat komt ons dan Hospinianus hier wijs maecken / teghen dese klare ghetuyghenissen / dat sy eenen superstitieusen jever heeft ghehad?

Ten derden, seght Hospinianus, dat Helena hier in ghesondicht heeft, dat sy meer gheloof vanden Heere, heeft schijnen te gheven, aen het cruyts, naghels, ende het graf, als aen den H. Gheest, ende de Apostolische schriften.

Antwoorde: Dit is de derde leughen: want niemant

teghen het gheopende Turckdom. 217
mandt van de oude Kerckelijcke Historie-schryber
en seght dit.

Ten vierden, om te toonen/ dat Bellarminus qualijck
ghesepde heeft/ dat Hieronymus aen Paulinus ontraden
hadde/ dat hy naer Jerusalem niet en soud' gaen / om
dat hy een Munnick was / soo seght hier op Hospi-
nianus : soo heeft dan *Hieronymus* qualijck ghedaen , dat hy
Marcellam eene vrouwe toeghe-eyghent aen Godt, ende *Rusti-
cus* een Munnick heeft verweckt om de pelgrimagie nae *Jeru-
salem* t'aenveerden.

Antwoorde , hier sijn wederom d'p leughens met
eenen slag.

De eerste, dat Hieronymus *Marcellam* soude verweckt
hebben : dat is Hieronymus niet gheweest / maer *Paula*,
ende *Eustochium*, die doen in *Bethlehem* haer tot een
Clooster hadden begheben.

De tweede leughen is / dat *Marcella* alsdan een Gode
toeghe-heplichde vrouwe was : want daerom schre-
ven *Paula* ende *Eustochium* aen *Marcella* dat sy nae *Jeru-
salem* komen soude/niet alleen om de heplige plaetsen
te besoecken/maer oock/om haer aldaer in een Cloo-
ster te begheben/ ende aen Godt toe te heplighen; soo
en was sy'et dan noch niet.

De derde leughen is / dat *Rusticus* die van Hieronymus
wozdt verweckt *Epist. 46.* om nae *Jerusalem* te gaen/een
Munnick soude gheweest hebben / ter contrariten / hy
was ghetrouwt met een seker vrouw-persoon ghe-
naemt *Artemia* : Nu in den bytes / die Hieronymus aen
eenen anderen *Rusticus* heeft gheschreven / die een
Munnick was / daer en vermaent hy niet een enkel
wozdt van nae *Jerusalem* te reysen.

Ten vijfden, valt *Hospinianus* op den bytes vanden *H.*
Gregorius Nyssenus, daer wy hoven van ghewach ghe-
maeckt hebben / ende seght : In dien brief ghebruyekt
den voorseyden *Gregorius Nyssenus* veele stercke, ende bestan-
dighe redenen, teghen de pelgrimagien naer het heyligh
Landt.

Antwoorde. Laet ons die hoozen.

Hospinianus.

De eerste is : Die naer *Ierusalem* reyft uyt devotie om het ghebodt des Heeren , doet wel , ende een goedt werck : maer van soodaenighe Pelgrimagien , en is gheen ghebodt Godts : Ergo.

Antwoorde.

Om niet te spreken van desen Syllogismus , die niet meer op sijn koten en staet / als eenen kreupelen : Ick segghe niet Nyssenus datter geen ghebodt Godts en is / om in pelgrimagie te gaen naer *Ierusalem*, niet teghenstaende / segghe ick niet de **Ondt-vaders** boven van my verhaelt / dat soodanighe pelgrimagien / prijsbaer / goedt / ende Godtzuchtigh zijn / andersints en waer het bieren van den Sondagh, in de plaetse vanden Sabboch-dagh by de Christenen niet prijsbaer: want dien dagh in't besouder nergheus gheboden wort: dat ick waer in de plaetse vande Ghereformeerde, ick soude dien mede afschaffen / met die achthien stucken, die wy boven uyt Calvijn hebben ghehoort.

Hospinianus.

Daer de Heere , om 't rijke der hemelen te bekomen, noemt de *Ghebenedijde*, daer en reket hy onder de goede wercken niet de pelgrimagie naer *Ierusalem*: Daer hy de acht saligheden verkondicht heeft , en maeckt hy gheen ghewach van dit werck : wat noodt dan een sake te doen , de welke ons noch saligh maeckt , noch nut is tot den Hemel.

Antwoorde.

Onder de wercken die Christus sal hoortstellen aen de Ghebenedijde sijns Vaders , als oock onder de acht saligheden, en reket hy / noch het Gheloof, noch de Hope, noch de Liesde, noch het nutten sijns lichaems , noch het hooren van predicatien , noch het lesen van de Schrifture ,
noch

teghen het gheopende Turckdom. 219

noch het vieren vanden Sondagh, noch den doop, &c. **Wat** noodt dan dit al te plegghen / ofte ghebruycken? **Wat** dunckt u / is dit niet een schoon argument? ofte laten alle dese booz-gaende dinghen nu dt te wesen tot de salighepdt / ofte godtbruchtigh / om dat sy niet en staen onder de acht saligheden, ofte onder de wercken die Christus sal booz-houden aen de ghebenedijde? **soo** en is dan het singhen der Psalmen, het bekeeren, der onghe-loovighen, &c. gheen goetd werck: want dese niet en staen noch onder de acht saligheden, &c. **Studeert** eens hter wel op / D. Predikans, en helpt ulwen Hospinianus npt de bzodde.

Hospinianus.

Al het ghene dat hindert, en schadelijck is, en mach niet ghevolght werden, maer de pelgrimagien hinderen, ende sijn schadelijck namelijk aen vrouwen: ergo.

Antwoorde.

Dat de pelgrimagien schaedelijck sijn aen ALLE vrouwen / ofte persoonen / dat en seght Gregorius niet; sy sijn schaedelijck aen sommighe vrouwen / tot de welke hy daer spzeect / dat is / de ghene die nu een eenich leven hebben verkozen / dat is waer: maer hter npt en mach niemandt besluyten dat sy schaedelijck sijn aen alle menschen; andersintz soude dit besluyt oock goetd wesen: 'Tis schadelijck aen eenen siecken rouwe vruchten te eten: ergo 'tis schadelijck aen alle menschen, wie'en siet niet / dat dit niet en volght?

Hospinianus.

'Tis sottigheyt in verre gheleghen landen te soecken, 'tghene wy 'thuys hebben: maer wy hebben Christum t'huys, soo en ist niet van noode hem te soecken in verre landen.

Ant-

Antwoorde.

Was Godt ten tijde van Jacob niet ober al te binden / eben ghelijck als hy nu is? hoe seggt dan Jacob *Genes. 28.* dat Bethel het huys Godts was, de poorte des Hemels, ende dat Godt op die plaetse besonderlijck woonde? Wat hadde Bethel meer / als andere plaetsen? niet / als dat Godt / ofte sijnen Enghel / daer aen Jacob verscheenen was / waer dooz Jacob, niet alleen met eenen heplighen schizick wttert bevanghen / maer oock met eene besondere devotie om daer op te rechten eenen steen / die hy heylighde dooz het salben met olte / soo als den Dordrechtschen Bijbel bekennt *Num. 30.* Wel aen / ghemerckt dat Godt woort ghesepdt besonderlijck te woonen te Bethel, om dat hy daer eens verscheenen was dooz eenen clepuen tijde / ende dat de ghebeden / ende Godts-diensten der menschen / (soo den voornoemden Bijbel bemerckt *Num. 29.*) van daer / als dooz eene poorte tot den Hemel op clommen: waerom en maghen het selve niet segghen van Jerusalem, ende andere om-liggende plaetse / de welcke den Sone Godts / niet eene korte wijle tijds / maer dyp-entertigh jaeren lanck heeft betreden / ende dooz-wandelt met sijne heplighe voeten / ende sich selven daer soo menschmael verthoont aen de menschen? waerom / segghe ick / en moghen wy eben niet segghen als Jacob, dat hy ter oorzaecke van sijne langhduerighe openbaeringhe / daer besonderlijck woont / alhoetwel wy hem oock t'hups hebben / ende oversulckx / dat / in die lauden / daer hy het werck onser salighepdt upt-gheboert heeft / onse ghebeden / als dooz eene poorte / climmen in den hemel: Ick laete staen hoe het aensien vande voorzepde plaetsen / doet ghedencken / ende het ghedencken eene besondere devotie / ende liefde verweckt tot den ghenen / die op die plaetsen namelijck / sijne heele liefde tot ons upt-ghestoort heeft.

Hospi-

Hospinianus.

'Tis eene dwalinghe te meynen, dat de Heere noch lichaemelijck in *Palestinen* is, ende dat den H. Gheest daer over-vloedigh is, ende tot ons niet en kan over-comen.

Antwoorde.

Dit is boozwaer eene seer groote/ende grobe dwalinghe / ende om dieswil dat sommighe ten tijde van Nyssen in dese dwalinghe staken / daerom pooght hy / soodanighe menschen van't heyligh Landt af te keeren / op dat hy dese dwalinghe soude upt-roepen : Maer wie van de Catholijcken / heeft opt sulckx gemeynt ?

Hospinianus.

Indien ghy wilt gissen uyt 't ghene men siet seght *Gregorius*, Godt sal meer teghenwoordigh sijn in *Cappadocien*, dan op andere plaetsen.

Antwoorde.

Wat reden? die heeft Hospinianus wel sijntens berwegghen : want Nyssen seght / datter in *Cappadocien* menighe Autaren waren / sae schier ontallijcke Autaren waren / de gheheele werelbt deur / die soo niet te binden en waeren te Jerusalem : Hospinianus heeft hem wel ghewacht van te segghen / dat ten tijde Nysseni de werelbt vol Autaren was : want met recht souden hem de Broeders ghebraght hebben / waerom en hebben wy mede soo vele Autaren niet / nae de wijse der oude Christenen : 'tghene dan *Gregorius* hier seght en is anders niet / als dat den Godts-dienst meer upt-wendighe behulpselen hadde in *Cappadocien* om publtelijck ghepleeght te worden / om datter veel meer Autaren waeren / dan te Jerusalem ; maer hier upt en volghet niet / dat het berispelijck is in pel-

Hospinianus.

Indien te *Jerusalem*, ende andere plaetsen daer ontrent, meer Goddelijcke gratien waeren, als elders, de sonden van de inwoonders en souden soo menichvuldigh niet sijn; maer daer en is niet eenen slag van onreynicheyt die daer niet en regneert; ergo.

Antwoorde.

'Ten is niet van noode dat de gratte Godts ghehlyck als vast / ende aen die plaetsen ghehecht zy; 'tis ghenoech datse Godt by tijdt / ende ghelegghentheid daer overbloedigher uytstoot over de ghene / die dooz het uyt-wendigh aenschouwen der plaetsen / ende ghedencken der Mysterien die aldaer uyt-ghelwerckt sijn / tot meerder devotie / ende leedt-wesen verweckt worden / dan elders.

Hospinianus.

Gregorius voldoet aen eene op-worpinghe, ende gheeft te kennen de oorsaecken, waerom hy selfs naer *Jerusalem* is ghereyst, te weten, niet uyt devotie, maer om andere affairen.

Antwoorde.

Hier uyt blijkt / dat hy alleenlyck spreeckt tot de Munniken: want soo desen Gregorius Nyssenus selve een Munnick was gheweest / eer hy Bisschop wiert; als hy aen de Munniken ontraedde hā in pelgrimgagte te gaen na *Jerusalem*, so kosten hem darellyck vraghen: Hoe zyt ghy dan selve ghegaen naer *Jerusalem*, daer ghy mede een Munnick waert? Hier op antwoorde Nyssenus: 'tis een heel ander ghelegghentheid / want den waghē daer ick op sat / was ons als een Kerck,

Kerck, ende Clooster: want wy songhen allegaer samen, ende wy vasteden aen den Heere, den gheheelen wech door.

Merghens en seght Gregorius, dat hy derwaertz niet en is ghegaen upt devotie: dat heester Hospinianus hy ghelapt; ten sy dat hy alsoo wilt argumenteren: Gregorius seght dat hy derwaert is ghereyft om besondere affairen: ergo hy loochent dat hy dit ghedaen heeft upt eenighe devotie: maer hoe dit volght/ en kan ick niet sien.

Du gaet hem Hospinianus in postuer stellen om te wederlegghen de antwoorzen van Bellarminus.

Hospinianus.

Voor eerst, seght *Bellarminus*, dat desen brief misschien van *Nyssenus* niet en is.

Antwoorde.

Bellarminus heeft seer wel gheseydt / ende niet sonder reden: want ten 1. desen brief en waert te bozen onder sijne schriften niet ghebonden. 2. Men weet niet wie hem upt het Griecx heeft ober-gheset in't Latijn. 3. Hoe kost *Nyssenus* berispen / 'tghene van alle de Leeraers van synen tijde gheprezen wierdt? 4. De redenen die in desen brief worden voorgestelt/ sijn veel te slecht / vooz soo eenen scherpsinnighen Leeraer als *Nyssenus* gheweest is; want soo ick nu betoesen hebbe / daer en is nauwelijckx / een reden die sluyt.

Hospinianus.

Dit is de ghewoonte der *Iesuiten*, als haer jedt wort voorgeworpen uyt de Vaders, dat sy niet beantwoorden en konnen, te segghen, dat, dat schrift, ofte die plaetse, een bastaert schrift is.

Ant.

Antwoorde.

Dat dit sijn geboelen is/ blijkt uyt het boozgaensde: want wy hebben metter daet/ op de redenen vanden ghemeynden Nyssenius gheantwoort: Ten anderen Hospinianus seght dat het een schyft van Nyssenius is/ sonder eenighe pzeube/ wy loochenen dat/ ende brenghen redenen by waerom het niet en is; eerst moeten dese redenen te niere ghedaen worden; en dan bewijsen booz-ghestelt/ dat het een waerachtigh schyft van Nyssenius is; gheen van beyde heeft Hospinianus ghedaen; soo blijven wy met groot recht daer by/ dat het een bastaert-schyft is.

Derhaluen: ghy lieden selve zijt alder-meest plichtich/ in't ghene ghy de Jesuiten beschuldicht; die lust heeft/ magh dit sien in de Catholijcke Waerheydt, ende Memorie-boeck van D. Petrus Cabeljau.

Hospinianus.

Bellarminus, seght op de tweede redenen van Nyssenius, dat hy alleen daer mede probeert, dat de pelgrimagien niet noodighen sijn, tot de volmaecktheyt, of saligheydt.

Antwoorde.

Is het niet soo? blijkt dit niet uyt sijne woorden?

Hospinianus.

Soo weder-spreeckt dan Nyssenius aen Bellarmino, de wijle Bellarminus seght *colum. 2 231. dat de pelgrimagien strecken tot de eere Godts, de Godt vruchtigheydt vermeederen, ende dat het een werck is van penitentie, ende voldoeninghen. Maer dese dinghen sijn noodigh tot onse saligheydt. Noch meer, Bellarminus seght Tom. 2. Col. 1507. dat de penitentie eenen wegh is tot de rechtveerdighmakinghe, ende Colum. 1515. wilt hy bewijsen, dat door de dry deelen der penitentie, te weten, het berouw, biechte,*

biechte, ende voldoeninghe bekomen wordt verghiffenisse der sonden. Thomas ghetuyght oock, dat alle de sonden door de penitentie in dit leven kunnen uyt-gedaen worden. Indien dan de pelgrimagien, soo Nyffenus seydt, niet toebehooren tot de volmaecktheydt, noch tot de saligheydt, soo sal dan de leeringhe van Bellarminus, ende der Paus-ghesinden valsch sijn, die contrarie staende houdt.

Antwoorde.

Ick en weet niet wat desen goeden man al praet: Leert Nyffenus niet / dat de pelgrimagien niet noodtsakelijck en sijn tot de volmaecktheydt / of saligheyt: dat leert Bellarminus mede / ende alle de Paus-ghesinden; waer is dan hier strijdt tusschen Bellarminus, de Paus-ghesinden, ende den ghemeynden Nyffenus? Bellarminus seght dat se strecken tot de eere Godts, de Godtvruchtigheydt vermeerderen, &c. dit en heeft Nyffenus nergheens gheloochent / ten sy aengaende soodanige persoonen die haer begheben hadden tot een heymelijck / ende eenigh leven; van dese / segghen wy mede / dat sy beter doen niet te blijven daer sy sijn / uyt-ghesondert als de ghehoorzaemheyt haer anders ghebiedt: Waer is dan den tegen-strijdt? of meent ghy misseken dat ter niet kan strecken tot de eere Godts, ofte de Godtvruchtigheydt vermeerderen, &c. ten sy het ghene nootsakelijck is tot de saligheyt? dat staet u toe te bewyssen.

Hospinianus.

Bellarminus seght, dat desen brief van Nyffenus alleen siet op de Munniken, ende vrouwen die toegheheylicht waeren aen Godt. Ick bekenne dat desen brief gheschreven is tot eenen sekeren vriendt, die Nyffenus was te raede ghekomen, raeckende de pelgrimagien der Munniken, ende Gode toegheheylichde vrouwen: Maer de redenen die hy ghebruyckt, en sien niet alleen op haer, maer op alle menschen in't ghemeyn.

Antwoorde.

De redenen hebben wy boven ghehoort / ende en kan niet sien dat sy passen op andere menschen / als op Munniken / ende Gode toegheheylighe vrouwen: want eer hy sijne redenen booz-stelt / om te thoonen dat hy alleen van die spreekt / soo segdt hy: De ghene die sich begheven heeft om een eenigh leven te leyden nae Godt, moet hem wachten van jedt te doen, dat hinderen kan: maer wat is hier dat hinderen kan? te weten, aen Mans, ende vrouwen is het selve voor-nemen van heylighlijck, ende eerlijck te leven: de eerlijckheyt, ende suyperheyt van een Philosophisch leven (hier dooz verstaen de Gyetsche / soo men deurgaens kan sien by Chrysoftomus, het Munnickx leven) is besonder, ende moet volbracht worden in eenigheyt, ende niet ghemenghelt met uytwendighe bekommernissen, &c. Op dit fondament / gaet hy dan sijne redenen bouwen / niet in't ghemeen booz alle menschen / maer siende alleen op de ghene / die hy in dese booz-reden heeft aen-ghesproken / dat is Munniken, ende vrouwen die haer tot een heymelijck, ofte Philosophisch leven hadden vertrocken.

Hospinianus.

Bellarminus seght, dat te Jerusalem niets en is dat elders niet ghevonden kan worden, wel verstaende, van wesentlijcke, ende noodtsaeckelijcke dinghen vande Religie: Soo moeten wy dan te vreden zijn met de selve, ende op een ander niet soecken 'rghene noodigh is tot Religie en saligheyt.

Antwoorde.

'Tschijnt dat desen man sifft: Bellarminus seght / dat wy te Jerusalem niet gaen soecken 'rghene noodigh zo tot de selighe of saligheyt: want de wijle wy dit by ons hebben / soo segghen wy oock dat wy dit op een ander niet moeten gaen soecken.

Hospianus

Hospinianus.

Wær toe dienen dan dese Pelgrimagien?

Antwoorde.

Bellarminus seght / datter jedt is te *Ierusalem*, door het welck de godvruchtigheydt gheholpen wordt, het welck elders niet ghevonden en wordt, namelijk het graf des Heeren, ende andere plaetsen die den Heere betreden heeft, ende daer hy wõdere wercken ghedaen heeft.

Hospinianus.

Ghenomen, de devotie der ghener die nae *Ierusalem* gaen, wierdt hier door gheholpen, nochtans de sonden die daer hēdens-daeghs gheschieden, oft beletten de selve, oft doen-se gantschelijck uyt.

Antwoorde.

Contrarie is waer; den seker der goede Catholicken wordt dies te meer ontsteken / hoe se groutelijck ker stucken sien gheschieden / op die plaetsen / daer den soue Godt het werck haerder saligheydt heeft volbracht / ende en kunnen sonder tranen niet aensien / dat haren Saltghmaker in dat landt soo veracht wordt / in't welck hy voer desen uytghestort heeft alle sijne hemelsche gaben / en goddelijcke leerdinghen.

Hospinianus.

Wy hebben t'huys de heylighe Schrifture, den Hemel, de sterren, de aerde, ende groote weldaden, die Godt ons daghelijcks doet, dese kunnen onse devotien vermeerderen, soo dat het niet noodigh en is, soo verre reysen t'aenverden, om dese oorfake alleen.

Antwoorde.

Wy hebben nu menighmael ghesepdt/ dat wy dit mede booz niet noodigh en houden ; segghen nochtans/ende blijven daer by/ dat het daerom niet goet laet te wesen/en prijsbaer.

Hospinianus.

Het landt, dat heden wordt heyligh ghenoeemt, is in voortijden seer uyt-nemende gheweest boven de andere, &c. dat bekennen wy: maer nu is het heel anders, want daer en salmen niet anders sien, als teekenen van vermaledijdinghe ter oorfake van de hartneckigheydt der Joden.

Antwoorde.

Is dit niet ghenoech om een Christelyck ghemoet te verstercken/ ende Godt te bedancken / dat hy aenghenomen is / ende gheseghent in de plaetse van de verstootene Joden ?

Oerhalven / wat vermaledijdinghe kanmen sien in het graf des Heeren / aenghesien dat het in't midden van de rasernijen/ ende wreedheden der Turcken, in sijn gheheel blijft/de heele werelt dooz vermaert/ ende besocht van alle ghestewen ?

Hospinianus.

Laet ons dit toestemmen dat *Christus* in dit lande is gheweest, het selve met sijne voeten betreden heeft, dat men daer siet de plaetse van sijne gheboorte, de plaetse daer hy aen't Cruys heeft ghehanghen, ende oock sijn graf : wat baet het derwarts te reysen ? wat doet het tot onse saligheyt ? oft wat devotic can het verwecken dit met sijne ooghen te sien?

Antwoorde.

Dit hebben wy nu dickwils beantwoozdt. Nu moeten

teghen het gheopende Turckdom. 229
moeten wy wederom onsen Predikant hooren
praten.

Predikant. Pag. 469.

Hierom is't dat de *Roomfche Pausen* laten Aflaten, ende In-
dulgentien verkondighen, ende Jubel-jaren in-stellen, om de
layden tot een Religieuſe pelgrimagie en reyſe nae *Roomen* te
locken.

Antwoorde.

Ick dat niet wel ghedaen/ dat de Pausen alle mid-
delen ſoecken / namelijck oock Jubel-jaren, die wel
geſoudeert zijn in het Woordt Godts/ om eene devo-
tie/ende godtzuchtigheyt in de Chriſtenen te hant-
haben / die op alle tijden/van de Chriſtene Kercke/
ſoo wy boven uyt de Oudtvaders gherhoont heb-
ben/ is in't ghebruyck gheweest/te weten/her beſoec-
ken van de Kercken/ende graven der Martelaren

Predikant.

'Tis gheweest den Paus *Bonifacius*, den achtſten van dien
naem (die een recht monſter van een menſche was, en van
den welke men was ghewoon te ſegghen, *hy is ingheſlopen als
een vos, hy heeft gheregeert als een Leeuw, en is gheſtorven als een
hondt*) die in den jare 1295. teerſte Jubel-jaer heeft inghe-
ſtelt.

Antwoorde.

Om niet te ſpreken bande goetheydt / oft quaedts-
heydt van deſen Paus/ (want dat is hier verre buy-
ten propooſt.) Ick ſie wel / dat ghy hier wederom
ſult leughens met hoopen gaen gieten : want 'tis
ontwaerachtigh dat *Bonifacius VIII.* het eerſte Jubel-
jaer ingheſtelt heeft in't 1295. Siet ulwen *Hospinianus*,
en daer kenebens *Ciaconium*, die ſullen u contrarie
leeren.

P 3

Pre-

Predikant.

Dit Jubeljaer is Anno 1300. ghehouden met sulcke ongelooflijke menichte van menschen, dat men door Roomen, schoon se is een groote stad, nauwelijcks konde gaen, volghens het ghetuyghenisse van *Platina*, in het leven van dien opghemelten *Bonifacius*.

Antwoorde.

Was dat niet eene frayne sake / dat men op dat jaer noch den selven seker der Christenen sach / in het bereeren vande graben der Martelaren / die men in de oudste Christenen hadde sien uptschijnen / ten tijde van Epiphanius, Prudentius, Paulinus, Hieronymus, Augustinus, &c. Ten tijde Epiphaniij, als de Christenen van alle ghewesten met sulck eene menighe quamen besoecken het graf vanden H. Propheet Ezechiël, dat de Chaldeeuwen, daer desen Propheet begraven lach / inde wapenen quamen / om haer te ontfanghen / ende wederom upt te gheleypden / van vreesse dat sy eens souden overweldigh worden / ende dat de Christenen niet 'tlichaem vanden Propheet souden doorgaen / soo den selven Epiphanius verhaelt *in vita Ezechielis*. Ten tijde Paulini, als de Christenen met sulck eenen toeloop quamen naer Roomen tot het graf vande H. Apostelen / dat de straten vande stad / ende schier de weggen op't landt te kleyn waren ; soo Paulinus seght *Natali 3*. Ten tijde Hieronymi, als de Christenen in het berboeren vande Reliquien vanden H. Samuel, soo hoops-ghewijs quamen / ende soo dicht op malckanderen / dat sy van d'eene stad tot de andere / ghelijck als bye-swermen aen malckanderen cleefden, soo als Hieronymus ghetuyghet *lib. aduers. vigilant.* Ten tijde Augustini, alffer eenen afsghijfelijcken toeloop van volck was / wanneer de Reliquien van den H. Stephanus werden berboert ; soo Augustinus seght *lib. 22. de Civit. Dei. cap. 8*. Ten tijde Chrylostomi, als de heele zee / soo desen Oudt-vader spreect / bedeckt was met schepen /

schepen /

teghen het gheopende Turckdom. 237

schepen/ende met lichten/ende de heele stadt van An-
tiochien stont ober rynde / wanneer het lichaem van
den **B.** Bisschop Ignatius derwaerts oen wterdt ghe-
voert.

Waer blijft den seker van onse Ghereformeerde
broeders? oft soo ghy dit hoor gheen seker en houdt/
spot dan eerst met de Christenen van de oude recht-
sinnighe wercke / eer ghy berispt den toeloop der
Christenen nae Roomen in't jaer 1300.

Predikant.

Bonifacius ghebodt dat het voort om de hondert jaren
soude ghehouden worden, en die in dat hondertste jaer te
Roomen den tempel *Petri*, en *Pauli* besochte, dien heeft hy niet
alleen een volle, ende een volcomender, maer oock een alder-
volcomenste verghevinghe der sonden ghegheven.

Antwoorde.

Bonifacius heeft seer wel ghedaen/want hy en is den
eersten niet ghetweest / die dese verghevinghe inghe-
stelt heeft/maer heeft hier in ghevolght de voetstap-
pen vande Oude : leest utwen *Hospinianus*, daer sult
ghy het vinden/ in de Bulle van *Bonifacius*, die aldus
beghint : 'Tis het ghetrouw verhael van de Oude, datter
groote verghevinghen, ende Afsaten vergunt zijn aen alle de
ghene, die comen tot de Kercke vanden Prince der Apostelen
binnen Roomen. Alsoo heeft oock het *Bullarium* van
Laertius Cherubinus Tom. I. pag. 145.

Predikant.

Doch *Krantzius lib 4. Saxon. cap. 26.* riep niet sonder reden
uyt : Och oft het was gheschiedt alleen uyt gods saligheydt!

Antwoorde.

Dit uptroepen van *Krantzius* en doeter niet toe/
'ten zy dat hy ons redenen ghebe van sijn uptroepen.

Ghy seght dat hy dit niet sonder reden ghedaen heeft / wy segghen jae / soo langh als wy van hem gheene redenen hoozen.

Predikant.

Clemens den VI. van dien naem, overdenckende, hoe dick de beurs van *Bonifacius* door dit bedrogh gheworden was, heeft dese Aflaets merckt van het honderste tot op het vijftigste ghebracht, &c.

Antwoorde.

Dit en zijn niet alleen kinder-pzaetseng / maer Calvinische lasteringhen; want 'ren is noch bedrogh, noch merckt, noch beurs, die de Pausen hier toe beweeght hebben / oft seght eerst / oft ghy het selte ghevoelen hebt van de oude Christenen van ober vierthien hondert jaren / en spzeect dan van de volgende tijden.

Predikant.

Over desen grooten toevloedt van superstitieuse menschen te *Roomen*, en behoeft sich niemandt niet te verwonderen, want hy hadde in sijne Bulle den Enghelen belast, dat-se de sielen van die ghene, welcke onder wegh peregrinerende nae *Roomen*, stierven, aenstonts bevrijdt van de straffen des Vaghevyers, souden overbrenghen in den hemel. Soo hebben de Paus-ghesinden die wat sedigher wille wesen, ghepooght dese Bulle te verduyfteren, jae oock te loochenen dat-se oyt in de wereldt gheweest is, ghelijck *Gretserus*, die teghen *Plessens* schrijvende, alle de onse heeft uytghedaeght, dat-se de gantsche Bulle te voorschijn souden brenghe.

Antwoorde.

Gretserus heeft seer wel ghedaen / ende ick doe mede alsoo / ende segghe / datter niet eenen onder u l. en is / die soodantighe Bulle kan vooz den dagh brenghe.

Pre-

Predikant. Pag. 470.

Dit is onlanghs ghedaen van den hoogh-gheleerden *Ioannes Hoorenbeeck*, tot schande, ende schaemte der *Paus-ghesinden*, ende insonderheydt van dien opswetser, ende opgeblasen *Jesuyt Gretserus*.

Antwoorde.

Gretserus kenne ick uyt sijne schriften/ in de welcke ick bemercke/ dat hy soo dapper/ ende bondigh ghezwerst heeft/ dat hy menighe van uwe op-gheblasene Predikanten in grondt ghezwerst heeft / ende doen bersten: Maer wie dat Hoornbeeck is/ en weet ick niet; indien hy soo hoogh-gheleert is/ ghelijck ghy seght/ hy moet licht van gheloof zijn/ dat hy soo een versterde Bulle, die nergheus te binden is / sich heeft laeten in de handt steken: Immerx watter van zy/ ofte niet/ ick segghe noch eens met Gretserus, dat ghy die gheheele gantsche Bulle, met alle haere omstandigheden soudt vooz den dagh brengen.

Daer en-boven/ utwen Hospinianus heeft eene Bulle van Clemens VI. aengaende het Jubel-jaer vooz-gesteld/ in de welcke niet een enckel woordt en staet/ dat Clemens aen de Enghelen set soude gheboden hebben. Seght ghy/ dit staet in een ander Bulle; die sult ghy in plenâ forma, ende niet met stucken / vooz den dagh brengen / ofte ick segghe noch eens dat ghy ghelogen hebt.

Predikant.

Doch om dat de Jubel-jaeren niet rasch ghenoech om en quamen, om dat een-jeghelijk gheneghen was een veegh te haelen uyt die pan, soo heeft *Vrbanus* den VI. besloten, datse om de dry-en-dertigh jaeren ghehouden soude worden, *Sixtus* IV. op vijf-en-twintigh jaeren: Ende wie weet wat noch naer desen, van dese Harpyen, ende in-slockers van der menschen goet ende bloede, sal gheschieden.

Antwoorde.

Dat weet ick wel / dat ghy eenen grooten laste-
raer zijt: ende ludten ghy ter scholen hadt ghelegghen
by den H. Apostel Paulus. hy soude u gheleert hebben
Actor. 23. 5. datmen de Oversten des volcks niet en moet
vloecken: ghelijck hy selve oock niet en wilde doen
aen den Oppersten Priester der Joden / die nochtans
naer de volle verkonninghe / ende bevestighe des
Christelijcken Gheloofs / niet meer oppersten Prie-
ster was ten opsichte Pauli, als de Pausen van Roo-
men zijn in uw' opsicht: ende soo utwen Bijbel be-
merckt *Num. 6.* Paulus en wilde aen de omstaender
oock niet eenen schijn gheben van schelden.

Predikant. Pag. 521.

Onder de Kerckelijcke perfoonen by de *Mahometanen*, zijn-
der die het volck samen roepen tot bidden, singen de *HH. Lof-*
sanghen, ende liederen, predicken, doch en hebben gheen
sorghe oft bekommeringhe om gheleerder, ende gheoeffen-
der te worden; sy achten het ghenoech te wesen, indien se
den *Alkoran* kunnen lesen, ende verklaren naer de letter; alse
haer *Musaphum*, oft *Breviarium* kunnen lesen, dan achtense
haer gheleert ende bequaem ghenoech. Even ghelijck oock
de *Paepsche Priesters*, die Godt dancken alse haer *Mis-boeck*,
ende *Brevier*, ghelijck sy het noemen, kunnen lesen, ende een
weynigh singhen.

Antwoorde.

Als ghy echtelijck wilt wesen / wat dat wy booz
Priesters hebben / gaet naer de *Academie van Ley-*
den, ende vraeght eens van den eersten die ghy sult
in't ghemoet komen / hoe *D. Petrus Cabeljau*, in't jaer
1655. ghebaeren is met den heer *Christianus Vermeu-*
len: Gaet dan oock eens naer *Stompwijk*, daer den
boorzeyden Priester *Pastoor* is gheweest / om boorz-
der ondersoek te doen: Leest daer op het *Oprecht*
relaes

relacs van 't ghene voorghevallen is op den 2. Junij deses loopende jaers 1655. &c. door Petrus Broucklant; ende spzeecht my dan eens aen: Ick en wil u op oft pag niet meer als een staeltse vooz stellen / op dat ghy soudt sien / dat ghy gheloghen hebt / wanneer ghy spzeecht van de Paepsche Priesters in 't ghemeen.

Predikant.

Matehans Paris seght, datse eertijds in *Enghelandt* soo ongheleert zijn gheweest, dat die voor een mirakel, ende wonder ghehouden wierden, die maer tamelijck Latijn konden spreken.

Antwoorde.

Hoe zyt ghy dus verzeplt? Ick meynde dat ghy van onse tijden wilde spreken / ende op eenen bot zyt ghy verblogghen erghens tot onse vooz-ouders van ober twee oft dyp hondert jaeren: indien ons haere onwetentheydt raecte / soo souden de Gherefozmeerde Predikanten machtigh bot ende plomp moeten wesen; want vele van haere voozsaten / in welckers schoenen sy haere voeten hebben ghesteken / waeren backers / schoenlappers / kleermakers &c. die niet alleen niet ghestudeert hadden / maer van de welke men sond' moghen vzaeghen / oft sy oock kosten lesen. Onder andere zijn vermaert twee Predikanten van Valencijn in den jaere 1562. met naeme Philips Maillard, ende Simon Faycau, twee ongheleerde ende slechte ambachts-leden. Siet Haræum: Paulus Methnem eenen baker / is onder de eerste Predikanten in Schotlandt ghetweest anno 1560. Siet Chron. Mudzard. Meester Cornelis, Predikant by Rijssel ende elders / eenen sloot-maker / anno 1568. Siet Meerbeeck, den welcken oock gherupghet op 't selbe jaer / dat de Predikanten doozgaens Cleermakers ende Schoenlappers waeren / onder andere noemt hy'er twee / Juliaen, ende Jan.

HET IV. CAPITTEL.

Van sekere tijden ende manieren van
bidden.

Predikant, Pag. 421. &c.

DE *Mahometanen* doen haere ghebeden by stonden, ende tijden des daeghs; aen dese uren zijn sy soo precijs verbonden, dat niemant die sonder sonde magh overtreden.

Antwoorde.

Dat de Turcken niet alleen op haere maniere seer deboot zijn / maer oock overbloedigh in superstieuse ceremonien wanneer sy bidden / ghetuyght booz eest / Bernardinus Surius, in synen Vertreckenden Pelgrim *lib. I. cap. 50.* daer hy soo spreekt: Sy bidden vijfmael over daeghs, te weten, des morghens, 's middaeghs, ten twee uren naer den noen maeltijt, ter sonnen ondergange, ende dry uren in den avont: nimmermeer achterlatende het morghens, het middaeghs, ende het avonts-ghebedt. Hier van kan ick goede ghetuyghenisse gheven, want ick hebse dickwils sien bidden, niet alleen in de Mosquiten, maer oock op de straten, in de weggen, hoven, bosschen, berghen, ende andere ghemeyne plaetsen, ende daer sy sich vinden. Want soo wanneer het tijdt is van het ghebedt, treden sy van haer peerden, oft laten haer werck soo langh blijven, ende begheven haer tot het ghebedt, maer met drollighe ceremonien: Sy spreiden eest voor al op de aerde eenen doeck, ofte tapijt, ende by faute van desen, eenen neus-doeck, ofte Tourban, op den welcken sy drymaels achter den anderen op hunne knien, ende aengesicht vallen al biddende, ende de aerde kussende, heffen hunne ooghen met de handen naer den hemel; dit herdoen sy dickwils: In den eersten val segghen sy: *O alder-schoonsten Godt!* In den tweeden; *O seer glorieusen Godt!* In den derden: *O barmhertighen Godt!* Op het eynde-
ken

ken van hun ghebedt, trecken sich met beyde handen by den baert, keerende het hooft nae de rechte sijde, ende segghende: *Ick groete u*: soo groeten sy haeren goeden Enghel, op dat hy haer soude bermhertigh zijn: maer op dat den duyvel haer niet quellen en soude, keeren dan het hooft nae de slincke sijde, sprekende de selve woorden. Tot noch toe *Surius*.

Dit selve wordt van andere Schrybers noch op eene andere wijze verhaelt: Sy segghen / dat de Mahometanen haer eerste ghebedt zijn ghetwoun te doen naer den opgangh der sonne / ende niet booz / om dat sy niet en souden schijnen de selve niet te mogen aenbiddē: dit ghebedt doen sy met twee neyginghen / ende soo veel nedertwerpinghen van haer lichaem ter aerden. Haer tweede ghebedt doense ontrent den middagh / met ihen nedertwerpinghen / ende uytsprekingshe van vijf heymelijcke ghebeden. Het derde naer middagh / 't welck gheschiedt met acht nedertwerpinghen / ende vier stille ghebedekens. Het vierde ontrent den ondergangh van de sonne / 't welck heeft vijf nedertwerpinghen / ende dyp heymelijcke ghebeden. Het vyfde / ende laetste ghebedt wordt van haer ghedaen ontrent den middernacht / 't welck langher als de boozgaende is / hebbende vyfthien nedertwerpinghen / ende acht heymelijcke ghebeden. Men dese uren zijn sy soo pzeijg verbonden / dat niemant die sonder sonde magh overtreden / sae haren Leeraer Ben Sidi Aali seght / dat indien iemandt in de zee was ghewozpen / ende wiste de tijden des ghebedts aen te staen / indien hy konde / was ghehouden de selve te doen.

Predikant. Pag. 425.

In dit stuck zijn de *Roomse* aen de *Mahometanen* ghelijck, want sy hebben haere groote, ende kleyne Ghetijden, die sy ons, 't ghene hier wel moet worden aenghemerckt, pooghen te bevestighen met het exempel der *Turcken*.

Ant-

Antwoorde.

Wat de Mahometanen aengaet/ uytghesondert eensghe omstandigheden/ oft ceremonien, die wy nu ghehoort hebben / doen seer wel dat sy onderhouden eensghe sekere ende gheselbe tijden van bidden: want dit en komt niet alleen ober-een met de H. Schrifture; maer oock met de ghewoonte van de gheheele oude Christene Kercke, die dit langh booz de tijden van Mahomet heeft ghepleeght.

Maekende de Schrifture / wy hebben een klaer exempel in den H. Propheet David, op verscheyde plaetsen van sijne Psalmen:

Eerst, *Psal. 5. 4.* ende *Psal. 62. 7.* daer hy seght: 'Smorghens vroegh sal ick bidden.

Ten tweeden, *Psal. 118. 55. 62. 164.* In den nacht ben ick den Heere ghedachtigh gheweest: In den middernacht stont ick op om aen den Heere te belijden; Seven-mael daeghs hebb' ick den Heere ghelooft.

Ten derden, *Psal. 54. 18.* 'Savonds, 'smorghens, ende 'smiddaeghs sal ick bidden.

Hier op seght den Dordrechtchen Bijbel *Num. 33.* Dit waeren de ghewoonlijcke tijden van bidden.

Wesghelijck hebben wy het exempel van den H. Propheet Daniel, van den welcken gheseydt wordt *Daniel 6. 10.* Op dry stonden des daeghs booghde sijne knien, ende aenbadt.

Welcke dese tijden waeren/seght den Dordrechtchen Bijbel *Num. 29.* te weten: Des morghens eer hy eenighe saken by der handt nam: Des middaeghs, doe hy in quam om te eten: Ende des avonts eer hy te bedde ghingh: Ende liever woude *Daniel* sterven, dan desen sijnen ghewoonlijcken Godts-dienst nae-laten.

Gae wy hebben hier van oock het exempel van de Apostelen selve:

Ten eersten, van Petrus, van den welcken *Act. 10. 9.* gheseydt wordt / dat hy in de opperste kamer des huys is gheklommen om te bidden ontrent ten ses uren, dat is / ontrent den middaggh.

Hier

teghen het gheopende Turckdom. 239

Hier op seght den Dordrechtschen Bijbel *Num. 10.* dat dit een ordinaris ure is van bidden, by de Joden.

Ten tweeden, *Act. 3. 1.* woꝛdt ghesepdt/ dat *Petrus*, ende *Ioannes* zija op-gheklommen tot den tempel, ontrent ten neghen uren des ghebedts, dat is/ ten dry uren naer mid-
dagh.

Van dien tijdt af/ volghens 't exempel der *Apostelen*/ vnder althijt in de *Christene Kercken sekere* / ende ghestelde tijden ghewest/ op de welke de *Christene* baden / soo als de *Oudt-vaders* van alle eeu-
wen / soo *Grieksche*/ als *Latynsche*/ ons in haere schriften hebben achter-ghelaten.

Onder de *Grieken*/ den *H. Clemens Alexandrinus*, o-
ber vierthien hondert jaeren / seght *lib. 7. Stromat.* dat t'sijnen tijde de ghewoonte was van te bidden / ten dry, ten ses, ende ten neghen uren.

Den *H. Athanasius lib. 1. de Virginit. seu Medit.* ober der-
thien hondert jaeren: Nae den dry uren, sepdt hy/ sult ghy uwe vergaderinghen sluyten, want op die ure is 't *Cruys* gheplant ghe weest: Ten ses uren, sult ghy eyndighen uwe ghebeden met lof-sanghen, versuchtinghen, ende smeeckinghen; want op die ure heeft den *Sone Godts* ghehanghen aen 't *Cruys*: Ten neghen uren, sult ghy wederom zija in lof-sanghen, ende danck-segginghen: in den middernacht, sult ghy oock uwen Heere, ende Godt met lof-sanghen ver-
eeren.

Den *H. Basilius Interrog. 137. in Regulis*, bevestigt dese ghewoonte met het exempel van den *H. Propheet David*, ende van de *Apostelen*.

Den *H. Joannes Chrysofomus Hom. 59. ad Popul.* sprekende van de *Religieusen* van sijnen tijdt/ sepdt: Sy bidden ten dry, ses, neghen uren, ende 's avonts, ende deylen den dagh in vier deelen, om Godt met lof-sanghen t'aenbid-
den.

Het selve getuyght van de *Eremyten in Egypten* *Joannes Cassianus lib. 2. Instit. cap. 2.*

Onder de *Latynsche Vaders*/ den ouden *Tertullianus*, ober vierthien hondert jaeren / do *Iejunius cap. 10.* bevestigt dese selve ghewoonte van sijnen tijde met het exempel van de *Apostelen*/ ende van *Daniel*.

Den

Den H. Cyprianus, op den selven tijdt, *de Orat. Dominica*, gheeft verschepde redenen / waerom dese ghestelde tijden van bidden moeten onderhouden worden.

Den H. Hieronymus *in cap. 6. Daniel.* Daer zijn, seyd hy / dry tijden, op de welcke men sijne knien moet booghen voor Godt. Hier door verstaet de Kerckelijcke overleveringhe, de derde, sesde, ende neghende ure: Ten dry uren is den H. Gheest ghedaelt over de Apostelen: Ten ses uren is Petrus op gheklommen tot het ghebedt: Ten neghen uren is Petrus, ende Ioannes nae den tempel ghegaen.

Van dese ghewoonte maect oock ghewagh den H. Augustinus *Serm. 55. de temp.*

Wat isser nu op de Roomsche Kercke te segghen / om dat sy dese oude / Apostolijcke / ende loffelijcke ghewoonte bekent? Seght ghy dat sy hier in ghelijck is aen de Mahometanen? Ick segghe / dat sy hierom niet te ergher is / want dese ghewoonte was al vijf hondert jaeren / eer Mahomet opt in de werelddt was / vast ghestelt onder de Christenen; ende van dese heeft de Roomsche Kercke die af-gheleent / ende niet van de Mahometanen; vervolghens en is hier niet ongherijmt.

Predikant, Pag. 425.

De Ghetijden in de Roomsche Kercke moeten precijs, noch vroegher, noch later, waer ghenomen worden, ende dat wel op de swaerste straffe, ende Godts hooghste indignatie.

Antwoorde.

Indien ghy Bonacinam gheleest hadt / ende de Xureuren die hy booz hem citeert *Tract. de Horis Canonicis disp. 1. q. 3. punct. 3.* die soude u contrarie gheleert hebben: Doch laet ons hooren wat bescheedt ghy ons gheeft van 't ghene ghy hier seght.

Predikant.

Rovenius verhaelt uyt Petrus Damianus van den H. Bisschop
Seve-

Severinus, dat hy nae sijne doot gheopenbaert heeft, dat hy eenighen tijdt in't Vaghevyet, alleen daerom ghestraft is, om dat hy in't Hof des Keyfers, wat besigher zijnde over dagh met affairen des Rijcks, des morghens ghewoonlijck was sijne Ghetijden wat eer te beghinnen.

Antwoorde.

Om dat het Petrus Damianus, soo een treffelick ende gheloofweerdigh man verhaelt / daerom gheloofelick / dat die waerlijck gheschiedt zo: maer 't is een seer slecht / ende arm bescheedt / dat ghy dit voerstelt om te thoonen / dat de ghene die haere Ghetijden broegher / oft laeter lesen / de swaerste straffe, ende hooghste indignatie Godts verdienen, jae ghy stoot hier mede u epgghen segghen om berre; want indien den Bisshop Severinus, om dat hy sulcks ghedaen hadde / alleen in't Daghebyer is gestraft gheweest / soo blycke dan / dat de ghene die haere Ghetijden broegher / oft laeter op segghen / niet de swaerste straffe / noch de hooghste indignatie Godts verdienen; want anders sonde Severinus met het eeuwigh byer moeten ghestraft gheweest hebben.

Predikant.

'T is schrickelijck, seer tyrannisch, ende superstiteus, dat men door sulcke versierde verhaelen, allen, ende een-jeghelijck pooght te verbinden aen soo vele Ghetijden, die, onder soo groote straffe, soo precijfelijck moeten waer ghenomen worden.

Antwoorde.

Hier zijn schier soo veel lenghens / als woorden: Ten eersten, 't en is niet schrickelijck; want wat schrick kander wesen / in lof-sanghen ende ghebeden te spreken tot Godt / ende namelijck de Psalmen Davids te singhen / ofte op te segghen / soo als in onse Ghetijden gheschiedt?

Ten

Ten tweeden: **T**en is niet tyrannisch; want tyrannie is hier in ghelegghen/ datmen de zielen / teghen haeren danck/ stouwe tot het quaedt / namelijk de ketterijen; oft datmen de selve wil met gheweldt af-trecken van't goedt/ ende waere Religie/ oft datmen teghen het recht/ oft het ghebodt Godts soodanighe lasten op-legghe / die sy niet draghen en kunnen. Niet van allen en gheschiedt in de verbintnisse tot de Ghetijden: Niet het eerste, want de Ghetijden en stouwen niemant tot quaedt/ oft ketterijen: Niet het tweede, want sy en trecken niemant van't goedt/ ofte waere Religie; ter contrarsten / het zijn krachtighe middelen / ende verweckelen / om het quaedt af te keeren/ ende in het goedt te bevestighen: Niet het derde, want desen last en is noch teghen recht / noch teghen het ghebodt Godts / ende kan seer soet ende licht/ van de ghene die daer toe verbonden worden / ghedraghen werden / soo de daghelijcksche experientie leert: **T**en gheschiedt oock niet met bedwanck / aenghesien dat de ghene die dese verbintnisse hebben/ de selve seer gheerne/ ende bytwillighlijck van den beghinne hebben aenghenomen / ende aenbeert.

Ten derden: **T**en is niet superstitieus; want superstitie is eene faute strijdende tegen den dienst Godts/ dooz overtollighejdt. Het lesen nu van de Ghetijden/ oock op sekere ghestelde tijden/ en is gheen faute, ten strydt oock niet teghen den dienst Godts, andersins de Joden, in't oude Testament / ende de Apostelen in't newe/ souden mede dese faute begaen hebben/ ende ghestreden teghen den Godts-dienst. **T**en is oock niet overtolligh jemandt daer aen te verbinden / namelijk als hy dese verbintnisse gheerne / ende niet bypen wille aenbeert: want wy hebben het exempel van den Propheet Daniel, dat hy liever wou sterken/ dan sijne gewoonlijke tijden van bidden te laten/ soo als wy biden/ npt den Dordrechtchen Bijbel, ghehoort hebben / verbolghens hiet hy't daer dooz / dat hy aen die tijden verbonden was: Was dit in Daniel gheen overtollighejdt/ waerom meer in de onse?

Ten

Ten vierden: **T**en is gheen versiert verhael, dat den Bisschop Severinus in't Dagheker is ghestraf ghe- weest / om dat hy sijne Ghetijden vzoegher hadde ghelesen.

Ten vijfden: **T**en is aen allen, ende een-jeghelijck niet gheboden de Ghetijden te lesen / maer alleen aen de Priesters / ende sommighe andere.

Ten sefden: **S**p en worden niet gheboden onder soo een groot straffe, ghelijck ghy hier booz-gheeft / te weten / datmense precijs moet lesen op sekere tijden / ofte andersins / datmen verdient de hooghste indignatie Godts.

Predikant.

Baronius roemt seer sijnen Monick *Godofredus*, om dat hy op het veldt sijne Ghetijden op-segghende, ende siende eenen dief een peerdt wegh-voeren, den dief niet en heeft willen naer roepen, noch andere, om hem te vervolghen, op-wecken, op dat hy niet en soude sondighen teghen de reghelen van stil-swijghentheydt.

Antwoorde.

Hoe komt dit hier te propooste / om te thoonen / dat de Ghetijden in de Roomsche Kercke moeten precijs, noch vroegher, noch laeter ghenomen worden, ende dat wel op de swaerste straffe, ende hooghste indignatie Godts? **O**ft seght my / wat ghy met dit exempel bewijzen wilt: **M**itschien dat den boozsedden *Godofredus* qualijck ghedaen heeft / om dat hy het recht van een ander niet booz-stoudt: **W**at isser meer / oft wat gaet ons naeder / ons eyghen recht / oft het recht van een ander? **K**ost den Heere Christus niet sijn eyghen recht booz-staen / wanneer hy beschuldicht wierdt booz *Herodes*, ende *Pilatus*? **H**oe komt het / dat hy ghestoeghen heeft sonder een woort te spreken *Matth. 27. 14.*? **W**at ongherijmtheydt nu dit exempel naer te volghen / in eene sake die 't recht raecht van een ander? **W**at heeft dan desen *Godofredus* misdaen? oft wat wilt ghy hier mede segghen?

Predikant.

Den Abt *Odo*, als dien dief ghevat was van andere, en heeft niet ghewilt, dat hem eenighe straffe soude aenghedaen worden, maer heeft hem vijf schellinghen doen tellen, om dat hy den gantschen nacht ghewaect, ende met groote moeyte het peerdt hadde wegh-ghevoert. Dese zijn den *Pausghesinden* wonderlijcke, ende roem-weerdighe, doch ons belachelijcke wercken.

Antwoorde.

Hoe komt dit wederom hier te propooste? ofte wat raecht dit het op-segghe van de Ghetijden op sekeren uren?

Doch/ de wijle ghy dit op-neemt/ ende daer mede lacht/ soo seynde ick u tot de leeringhen Christi, op dat ghy oock met de selve mooght lachen/ ende spotten.

Ten eersten: Wat seght ghy van dien Coningh *Matth. 18. 32.* die thien dupsent talenten quijt ghescholden heeft aen een van sijne dienst-knechten? Dit is immers wat meer/ dan de schuldt te vergheben eender dieverije van een peerdt alleen. Jae wat seght ghy van dien rijken *Luc. 16. 1.* die/ niet teghenstaende de groote dieverijen van sijnen rent-meester/ hem nocht anders ghepresen heeft over sijne voorzichtigheyt? spot ghy hier oock mede?

Ten tweeden: Ghy spot met den Abt *Odo*, om dat hy het quaedt niet goedt heeft gheloont: wat seght ghy dan van de leeringhe Christi *Matth. 5. 44.* Doet wel aen de ghene die u haten? oft ghelijck *Paulus* seght: Gheeft goedt voor quaedt: is dit oock belachelijck? waerom lacht ghy dan niet met den Abt *Odo*, ont dat hy vijf schellinghen heeft doen tellen aen eenen dief.

Ten derden: Ghy lacht niet *Godofredus*, om dat hy den dief heeft laeten doorgaen met 't peerdt / sonder hem naer te roepen: Wat seght ghy dan van de leeringhe Christi *Matth. 5. 40.* Soo jemandt uwen rock nemen

men

men wil, laet hem oock den mantel? Is dit mede spot-
telijck?

Doch wat wil ick hier boozberg op discoueren? **W**en sijn niet meer verwondert dat ghy met soodanighe goede werken/ende verhaelen lacht/ende spot: want uwen Calvijn heeft alle sijne discipelen hier in booz gegaen/en dit hoer ghelaten als een testament/niet alleen alle de oude Christene Schryberg uyt te lachen / maer oock al de wereldt / nierg houdende booz oprecht/ of waerachtigh/dan 't ghene gy-lieden supght uyt uwen dupin.

Predikant. Pag. 426.

De Papisten, tellen oock haere superstieuse ghebedekens met eenighe bollekens, Roosen-hoeykens, of *Pater nosters* ghenacmt.

Antwoorde.

Dat de Mahometanen oock haere Roosen-kranskens hebben / en sal ick niet outkennen: want ghe-lijck Bernardinus Surius ghetupght *lib. 1. cap. 50.* in sijnen *vertreckenden Pelgrim*, sy draghen die publikelijck aen hunne gordels; eenighe van hondert graentjens, andere van vijfhondert, de welke sy achter straete gaende, sittende te peerde, ofte in hunne winckels dickwils uyt lesen, segghende aen elck graentje: *O Godt! zijt my ghenadigh. O Godt! keert uwe ooghen naer my. O grooten Godt!*

Dit is altemael seer goet / ende en kan niet sien / wat dies-aengaende / oock in de Mahometanen selfs moet berispt worden.

Predikant.

Aen een seker ghetal van sulcke ghebedekens kracht toe te schrijven, is duyvelsch, smakende nae tooverije.

Antwoorde.

Is het oock duyvelsch ghetweest / als David *Pfal.* 136. tot seben en-twintigh mael toe / dese woorden / in eenen Psalm. herhaelt heeft: Godts goedertierentheydt is inder eeuwigheydt?

Wat seght ghy van Christus, die dymmael het selve ghebedt heeft herhaelt in het Hofken / soo den H. Mattheus ghetuyght *cap.* 26. v. 44.

Doch / wie heeft u gheleert / dat wy eenighe kracht toeschryben precies aen het ghetal van ghebedekens: wy weten / dat Christus ons willende leeren / hoe wy moesten bidden / *Luc.* 11. 8. een ghelijckentisse voorsz. ghestelt heeft van eenen die broodt komt vragghen van synen vrent / ende dat hy ons ghesepdt heeft / indien hy het broodt niet krijgen en kost niet eens / of twee-mael te bidden / dat hy soude aenhouden / ende synen vrent indopelijck ballen met meer-mael het selve te eysschen: waer op den Dortschen Bijbel wel seght *Num.* 8. Dit moeyelijck, ende ontijdigh aenhouden, alhoewel het somwijlen onaenghenaem is aen de menschen, maer niet aen Godt: Nu / om aen te houden, waerom en maghmen soo wel het selve ghebedt niet dickwils herhaelen / dan verscheyden ghebeden spreken? 'Tis seker dat Godt begheert / dat wy sullen aenhouden in het ghebedt / ende de selve sake meermael van hem vragghen: Iffer meerder kracht / in dese ghelegghentheydt / in't ghebzycken van verscheyden ghebeden siende op de selve saecke / dan daer is in't herhaelen van't selve ghebedt? soo ja? waer staet dat gheschreven? soo neen? soo en hebt ghy dan op't herhaelen van onse ghebeden niet een hapyken te smallen: De kracht dan / en is niet ghelegghen precies in't ghetal van de ghebeden / maer in meermael te vragghen de selve sake, soo ons Christus gheleert heeft.

Verhalben / eer ick hier afschepde / soo moet ick u dat woordken Duyvelsch, dat ghy hier ghebzyckt / wat meer dooz den neus wryben / en thoonen dat ghy eenen grooten lasteraer syt.

Ick

Ick braeghe dan/ of Paulus niet ghesendz heeft / dat wy sonder op-houden moeten bidden ? *1. Theff. 5. 17.* weder-om braegh' ick/ of Christus *Luc. 11. 1.* niet gheseyt heeft/ dat als wy bidden/ wy souden segghen: Onsen Vader die in de Hemelen zijt, &c. Heeft ons Christus gheboden/ dat wy souden op-segghen het Ghebedt des Heeren als wy bidden / ende moeten wy bidden sonder op-houden, soo Paulus seght / soo magh ick dan sonder op-houden segghen het ghebedt des Heeren; ten sp dat ghy wilt segghen / dat het dies te meer duyvelsch is / hoe ick den raedt van Paulus, ende 't ghebodt Christi meer achtervolghe.

Predikant.

De Papisten meynen door het ghetal verhoort te worden, evenghelijck de Heydenen, *Matth. 6. 7.*

Antwoorde.

Niet dooz het ghetal, maer dooz het aenhouden.
Wat de Heydenen raecht daer van ghesproken wordt *Matth. 6.* en worden niet berispt / om dat sp't selve ghebedt herhaelden / maer om dat sp in haere ghebeden vele ydele woorden gebryuekten / soo als oock de Pharise dede *Luc. 18. 22.*

HET V. CAPITTEL.

Van het bouwen der Kercken, en bidden
nae den Oosten.

Predikant.

DE Paus-ghesinde bethoonen haer oock eene goede ghemeynschap, en over-een-kominghe met de Mahometanen te hebben, alse den Christenen leeren haere ghebeden naer het Oosten te doen, 'twelck sy insonderheydt ghedaen willen

willen hebben in solemnele ghebeden, die geschieden in Kercken, welcker chooren, ende altaren sy oock ghevoon sijn nae het Oosten te bouwen.

Antwoorde.

Dat dit bouwen van de Kercken / ende Altaren naer den Oosten / van der Apostelen tijden af / onder de rechtsinnighe Christenen altydt is in't ghebruyck gheweest / blijkt uyt verscheyden Oudt-Baders.

Den H. Justinus *Q. 118.* spreekt van dese ghewoonte oer 1500 jaeren: Wy sien allegaer, seyd hy / nae den Oosten, als wy bidden: Nu, daer van de Kercke de wijze van bidden ontfanghen heeft, van die heeft sy oock ontfanghen waer men moet bidden, dat is van de Heylighe Apostelen.

Merckt / dat Justinus seght / dat dit van de Apostelen af-komt; Hy kost het immers wel weten: want 'tis waerschynelijck dat hy met sommighe Apostelen heeft ghehandelt / aenghesien dat hy in de eerste eentwe gheleest heeft.

Hondert jaeren naer Justinus, heeft ons de selve ghewoonte bevesticht den ouden Origenes *Hom. 5 in Numeros*, daer hy seyd: Wy knielen als wy bidden, ende als wy ghebeden storten, wy keeren ons alleen nae den Oosten, ende dit voeren wy uyt, als wesende ons over-ghelevert, ende ghecommandeert vanden Hoogh-Priester Christus, en sijne kinderen.

Merckt wederom / dat Origenes, soo als Justinus, seght dat dese ghewoonte af komt van de Apostelen, sae van Christo selve: van dese ghewoonte op den selven tijdt ghetuyght Tertullianus de welke *in Apolog. cap. 16.* seyt: Vele meynen dat de Son onsen Godt is, om dat sy ghehoort hebben, dat wy bidden nae den Oosten.

Hondert jaeren nae dese / dat is / in de derde eentwe / heeft gheleest den H. Epiphanius, desen *Heresi 19.* berispt den Ketter Elxai, om dat hy verboodt naer den Oosten te bidden.

Onrent den selven tijdt / heeft den H. Basilius *lib. de Spirit.*

Spirit. S. cap 27. ghesepdt / dat het bidden nae den Oosten, een overleveringhe is van de Apostelen.

Bestigh jaeren daer naer heeft van dese ghewoonte ghesproken den H. Augustinus *lib. 2. de Serm. Domini in Monte*: Als wy staen om te bidden, seyt hy / wy keeren ons nae den Oosten.

Op hondert jaeren daer naer vindtmen dat dit ghebruyck noch in vogue was: want soo ghetuyght den H. Germanus Constantinopolitanus *lib. de Theoria rerum Sacrarum Tom. 8. Biblioth. P.P.* segghende: De HH. Apostelen beneffens andere dinghen, hebben ons over-ghelevert, dat wy nae den Oosten souden bidden.

Desghelyckx oock den H. Joannes Damascenus *lib. 4. Fidei Cap. 13.* Niet sonder reden, seyd hy / keeren wy ons nae den Oosten, als wy bidden. Dit is eene instellinghe der Apostelen, alhoewel niet uyt ghedruckt in de H. Schrifture: want sy hebben ons vele andere dinghen over-ghelevert, die in Schriftuer niet en staen.

Wat seght ghy hier op? kont ghy loochenen dat dit eene ghewoonte / ende ghebruyck zy gheweest van de oude Christenen van de Vaders ghepresen / bevesticht / ende ghepleeght? soo ja: soo moet ghy dan wederom ingaen de voet-stappen van ulwen verwanden Calvijn, ende segghen / dat de booz-ghe-noemde Oudt-vaders hebben gheloghen / of wel / dat sy de instellinghen der Apostelen soo wel niet en verstonden / als ghy / ofte dat het allegaer superstitieuse menschen geweest zyn: soo neen? soo en moet ghy ons dan / in dit stuck / niet verghelijcken by de Mahometanen, (als of wy dat van haer af-gheleent hadden) maer by de Christenen van de onde / rechtsinnighe / ende Apostolische Kercke / die dit vele eeuwen te boozen / booz goetd ghelonden / ende ghepresen / ende ghepleeght hebben / eer den naem van Mahomet, opt in de werelt bekend was.

Predikant.

De redenen die hier van worden by-gebracht zyn, om dat Christus is op-ghevaren van den Olijf-bergh, die in het Oosten

van *Ierusalem* is ghelegghen gheweest, om dat daer de Sonne op-gaet, van welcke Godt den schepper is; om dat wy des Paradijs ghedachtigh moeten wesen, die nae het Oosten ghelegghen was, begheerende in het selve herstelt te worden, ghelijck wy daer uyt, door de sonde, ghestooten zijn, en vele dierghelijcke sotte, en belachelijcke redenen meer.

Antwoorde.

Ick dacht wel / dat ghy hier gheen ander uyt-komste en soude sien / dan met de Oudt-vaders uyt te roepen als sotten / ende met de selve te lachen: Want dit sijn de redenen by-ghebracht eensdeels van Justinus, ende Augustinus, eensdeels van Gregorius Nyssenus, Damascenus, ende Germanus, en andere: Wanneer ghy dan uwe sotte yphantasie sult voldaen hebben / in het belachen / ende bespotten van dese Vaders / komt dan by oock lachen met ons: want wy mogen wel liden / dat ghy ons hier in / met de voorszepde recht-sinnighe Leeraers vergheelijcht.

Predikant. Pag. 427.

Die redenen sijn van *Hospinianus* wederleyt *lib. 2. de Templis cap. 1. fol. 83.*

Antwoorde.

Sy sijn van de Oudt-vaders van alle eentwen gheprobeert / ende door het alghemeyn ghebruyck van alle de oude Christenen gheapprobeert: wat wilt ghy nu? dat wy onse ooren stoppen aen alle onse recht-sinnighe vooz-onders / ende die openen om eenen Hospinianus te hoozen / die eerst van ghisteren op-ghe-komen is / ende van my / boven, obertuyght van gro-be lenghenen? laet ons hem nocht ang tot uwer / ende synder sehande hoozen praeten.

Hospi-

Hospinianus.

Paulus seght 1. *Timoth.* 2. dat Godt over al, mach, en kan aengheroepen worden.

Antwoorde.

Dat segghen wy mede: want indien hy ober al mach aengheroepen worden / soo mach hy dan aengheroepen worden naer den Oosten / niet als wesende eene noodtsakelijke sake, ('welck de Oudt-vaders noyt / noch wy / en hebben gheleert) maer als eene ceremonie, bequaem om de ghemoederen tot goede ghedachten te verwecken: Alsoo staet dese gewoonte seer wel saemen / met de woorden vanden H. *Paulus*.

Hospinianus.

De reden van *Augustinus* is valsch, te weten, dat den Hemel begint te roeren, oft op te staen van den Oosten.

Antwoorde.

De reden van *Augustinus* en is niet valsch: want hy en spreekt van den Hemel niet in't gheheel / maer namelijck van de Sonne / de welke buyten alle twyffel / haer roert van den Oosten.

Hospinianus.

Christus en wordt by *Zacharias* niet den Oosten ghenamt, maer den *Struyck*.

Antwoorde.

Ick houde't met den H. *Hieronimus*, *Gregorius*, lib. 20. *Moral. cap.* 18. *Chrysostomus Hom. Ecce vir oriens &c.* *Theodoretus*, *Remigius*, *Vatablus*, stem met den *Syriack-schen*,

252 Het gheopent Christendom
schen, ende Arabischen text, de welke segghen /
dat Christus by Zacharias, den Oosten gheuaemt
wordt.

Hospinianus.

Christus hanghende aen't Cruys en heeft niet ghesien naer
den Oosten, maer nae den Westen.

Antwoorde.

Soo segghen wy oock met Damascenus *lib. 4. Orth. Fi-
dei cap. 13.* en daerom / seyd by / bidden wy nae den
Oosten / op dat wy hem als in't aensicht souden
aensien.

Hospinianus.

Nerghens en staet *Psal. 67.* dat *Christus* op-gheclommen is
nae den Oosten.

Antwoorde.

Alsoo hebben nochtans de oude Bijbels van't saer
1287. ende 1476. ende 1486. desghelijck oock alle de
volghende. Dit selve heeft oock t'synen tyde in den
Bijbel ghebonden den H. Augustinus in *Psal. 67.* Item
den H. Hieronymus, den H. Hilarius, Damascenus, ende
andere / die op desen *Psal. 67.* gheschreven hebben. Hos-
pinianus komt veel te laet om dese Daders te control-
leren.

Hospinianus.

Christus en heeft niet gheseydt, dat hy vanden Oosten
sal komen ten oordeel, maer desen sin wordt van *Bellar-
mino* aen de Woorden *Christi* valschelijck toeghedicht.

Ant-

Antwoorde.

Ten is Bellarminus niet die desen sin eerst ghesmeet heeft / ofte uyt synen dupm ghesoghen : want hy voeght daer uyt-druckelijck by / dat hy dit getrocken heeft uyt den H. Damascenus lib. 4. Orth. Fidei cap. 23. Ghe-lijck het oock inder daer is.

Hospinianus.

Aenghesien dat *Christus*, en sijne Apostelen, naer de wijse der Joden, ghebeden hebben nae den Westen, wie sal durven segghen, dat de ghene meer sondighen, die haer, dan die de Heydenen nae volgen?

Antwoorde.

Voor eerst. 'Tis valsch dat dese ghewoonte af-gheleent is vande Heydenen; ter contrarie / de Oudtvaders / (soo wy hier boven ghehoort hebben) segghen / dat sy haeren oorspronck heeft van de Apostelen; onder andere / seght dit den H. Justinus, die waerschijnelijck met de Apostelen gheleest heeft.

Ten tweeden: wie heeft opt van ons / ofte van de oude Leeraers ghesepdt / dat hy sondicht die niet en bidt naer den Oosten? Wat dan? dat dit eene Ceremonie is / dooz de welke / soo Augustinus seght / ons ghemoet vermaent wordt, sich te keeren tot de uytnemender creature, dat is, tot den Heere.

Hospinianus.

Men leest by *Iustinus*, en *Basilus*, dat het eene Apostolijcke traditie is, dat wy souden bidden met 'taensicht ghekeert naer den Oosten: Maer ick antwoorde, dat sy dese traditie niet en proberen uyt de Schrifture.

Ant.

Antwoorde.

Wie hoorde sijn leven sechter bescheedt? Want in dien dit in de Schrifture te vinden waer/soo en waer het gheene Traditie, maer Schrifture. Nu segghen de Oudt-Vaders dat het eene Apostolijcke Traditie is/ dat is/ eene leeringhe die sy mondelingh hebben uytgesproken/ en door een ghestadigh ghebruyck ghepleeght: Hoe wilt dan Hospinianus, dat sy dit uyt Schrifture proberen?

Hy en moest dan hier van / gheen bewijs eyschen uyt de Schrifture/ maer alleenlijck antwoorden op dese vraghe: Justinus, die ten tijde der Apostelen heeft gheleest/ seght/ dat het vinden nae den Oosten/ eene Traditie is van de Apostelen: is dit soo/oft niet? soo neen? soo seght dan dat Justinus gheloghen heeft / ende bewijst het niet gherupghen: soo sae? soo en kunnen dan niet quaelyck doen met dese Traditie te volgen.

Predikant.

Die sijn van Godt verdoemt, ende veroordeelt, die, uyt eenighe Religie, haer naer het Oosten keerende, baden, *Ezech. 8. 16.*

Antwoorde.

Dit is wederom ghebeuselt / dat Godt sommighe verdoemt heeft/ precies om dat sy naer den Oosten baden: Wat dan? hy heeftse verdoemt / om dat sy haer keerden naer den Oosten om de sonne t'aenbidten: want dat de Joden de sonne plochten t'aenbidden blijkt uyt het vierde boeck der Coninghen *Cap. 23. v. 11.* daer gheseyde wordt dat den Coninck Josias, wegghenomen heeft de peerden die de Coninghen van Juda, ter eere vande sonne ghestelt hadden / ende dat hy de wagheneu der sonne verbrandde met vyer / waer op den Predikant selver bekent *Pag. 248.* datter sekere

kere

kere mannen gheordonneert waeren, om des morgkens de op-gaende Sonne met dese peerden in't ghemoet te rijden, en die te groeten, te aenbidden, ende Godts-dienstelijck te vereeren. Dit gheschiedde in't jaer vande Scheppinghe des werelts 3406. vijf-en-vertigh jaeren daer naer/ dat is in't jaer 3441. wanneer de Joden nu waeren in de ghebanckenisse van Babylonien, hebben de Joden die te Jerusalem noch waeren over-ghebleven/dese af-goderij wederom vernicutwt/dach in het heymelijck, soo Ezechiël seght *Cap. 8 v. 12.* over dese af-goderije alleen / sijn sp van Godt verdoemt / ende met recht heroordeelt gheweest / uset om dat sp enckelijck haer nae den Oosten keerden: Wat ghelijckenisse isser nu / tusschen die / de welke haer wendden naer het selve gheweste / om de Sonne t'aenbidden, ende hoor Godt te erkennen/en tusschen ons / ofte de oude Christenen? Der halven dat het soo ongherijnt / noch superstitieus piet en is / sich te keeren naer een besouder gheweste des Hemels om Godt te aen-bidden / blijkt.

Ten eersten, upt *3. Reg. 8. 44.* daer gheseydt wort / dat de Joden / op wat plaetse sp mochten wesen / in haer ghebedt haer sonden keeren nae den tempel. Waerop den Dordrechtschen Bijbel dese bemerckinghe maecht *Num. 79* segghende: dat de Joden haer soud: n wenden nae die plaetse, tot een bewijs, dat se dien Godt, alleen voor den waren Godt bekenden, ende aenriepen, die in den tempel te Jerusalem, nae sijn Woordt, ghedient wierdt.

Ten tweeden, blijkt dit upt *Daniel 6. 10.* daer gheseyt wort / dat Daniel, ghebanghen zijnde te Babylonien, in sijn ghebedt / dat hy dypmael daeghs dede / sijne vensters open dede / nae de stadt van Jerusalem, om derwaerts sijne knien te booghen / ende Godt te aen-bidden.

Ten derden, blijkt dit / upt *Psalmos 8.* daer David seght / dat hy / in sijn gebedt / sich sal keeren / en buoghen / naer het hepligh der Heplighen / daer de Arcke was.

Ten laetsten, bekent den Dordrechtschen Bijbel op *Ezech. 2. 16. Num. 57.* Dat de Joden sich moesten wenden met het aenghe-

aenghesichte nae het westen, daer de Arcke Godts was in het Heyligh der Heylighen.

Hier op redene ick/ in deser boeghen: Godt heeft begheert dat de Joden in haer ghebedt / sich niet het aenghesichte souden keeren nae den Westen / soo en is't dan niet ongherijmt/oft belachelijk / sich te keeren naer een seker / ende besonder gheweste des hemels/om Godt te aenbidden.

Seght ghy dat het ongherijmt is / sich in't besonder nae den Oosten te wenden/ende niet nae den Westen; ghy moet mi redenen gheben waerom?

Is het misschien om dat den Oosten ergher is als den Westen? oft om dat Godt meer in den Westen woont/als in den Oosten? oft is het om dat Godt aen de Joden gheboden heeft te bidden nae den Westen/ en dat wy teghen dit ghebedt doen / wanneer wy ons keeren nae den Oosten? oft is't ten laetsten / om dat Godt de ghene herdoemt / die haer nae den Oosten keeren? wat wilt ghy van allen.

Wilt ghy het eerste? soo gheeft mi de reden / waerom het Westen beter is als het Oosten? seght ghy/om dat de Arcke des Heeren was nae den Westen, nae de welke haer de Joden moesten keeren in hare ghebeden/ om hier mede te thoonen/dat-se dien Godt / alleen booz den waeren erkenden / die in den tempel van Jerusalem werdte ghedient? Ick segge hier teghen/dat onse levende Arcke/dat is Christus Jesus, opgheklommen is nae den Oosten,/soo ick boven hebbe betwesen nyt *Psal. 67.* verbolghens / ghelijck de Joden haer moesten keeren / nae de plaetse daer d'Arcke was / om te thoonen dat-se den waren Godt dienden/dat alsoo oock de Christenen haer moghen wenden nae den Oosten, om te thoonen dat haren Saligmaker derwaerts opgheklommen is / om te wesen onsen Advocaet/ aen de rechte handt sijns Vaders.

Wilt ghy het tweede? te weten/ dat Godt meer in den Westen woont/dan in den Oosten? soo wordt ghy van contrarie overrupght dooz den H. Apostel Paulus *Act. 17. 27.* daer hy seyd / dat Godt niet verre en is van ons allen; ober sulcks ober al teghenwoozdigh/ tselve be-
besight

teghen het gheopende Turckdom. 257
besticht den **S.** Propheeta David, op menighe plaetsen
van sijne Psalmen.

Wilt ghy dan / dat wy teghen het ghebodt Godts
doen / als wy ons keeren nae den Oosten, om dat hy
aen de Joden gheboden heeft dat sy haer souden kee-
ren nae den Westen? Ghy weet selve wel / dat dit
ghebodt niemant meer verbinden can / oft dat het
te niet is ghedaen / soo wanneer de Arcke is vergaen /
want cesserende het eynde van het ghebodt / cesseert
oock het ghebodt / maer het eynde / om 't welck haer
de Joden nae den Westen moesten keeren / was om de
Arcke die inden Westen ghestelt was; nu en is de
Arcke niet alleen niet nae den Westen ghestelt / maer
oock vergaen / soo en verbindt dan niet meer het
ghebodt van sich nae den Westen te keeren in 't ghe-
bedt.

Wactom wilt ghy dan ten lesten / dat dit keeren
nae den Oosten ongherijmt zy: om dat Godt die ver-
doemt heeft by Ezechiel, die sulcks deden? ick hebbe
u boven gheseydt / dat Godt niet en verdoemt het
enckel wenden nae den Oosten, maer het aenbidden vande
Sonne, nae den Oosten. Dit bevestighe ick noch voor-
der: 'tis seker dat Godt aen Ezechiel wilde verthoo-
nen de Afgodderijen / die van de Jodem te Jerusalem
werden bedreven in 't heymelijck: Eerst verthoont
hy aen hem / hoe dat sy aenbaden den Afgodt Baal.
Ten tweeden, verschepden andere Afgoden in de ghe-
daente van Serpenten / ende andere ghedierten. Ten
derden, den Afgodt Adonis. Ende hier naer seydt hy /
ghy sult noch meerdere grouwelen sien: welke waren
dese 2 namelijck / dat vijf-en-twintigh mannen hare rug-
ghen hadden nae den tempel des Heeren, ende hare aensichten
ghekeert nae den Oosten, ende dat sy aenbaden nae den op-
gangh der sonnen. Indien Godt hier verdoemde het
enckel keeren nae den Oosten, sonder meer / hoe seyde hy
dan aen den Propheete / dat hy hem noch grouwelijc-
ker dinghen soud' thoonen / als hy te dozen ghedaen
hadde? was dan / het enckel keeren nae den Oosten meer-
der afgoderije in syn-selven / dan het aenbidden van
den afgodt Baal, ende van andere afgoden in ghe-
daente

daente van Serpente: ende andere dieren: sae grou-
weljcker dan het aenbidden banden duyfsten Afgodt
Adonis? Hier uyt blijkt klaerlyck / dat Godt hier
niet en wil berispen / het enckel keeren nae den Oosten,
maer het aenbidden der Sonne, het welck dieg te grou-
weljcker was/als 't boozgaende / hoe de sonne / als
wesende een van de uytneemste schepselen/ meer de
menschen verblinde/om dat sy vastelyck soudent ghe-
looben/dat sy waerlyck Godt was.

Tot noch toe / en kan ick niet een reden vinden/
waerom het ongherijmt zy / sich nae den Oosten te
wenden/om Godt te aenbidden.

Predikant. Pag. 427.

Godt heeft sijn volck uytdruckelijck bevolen, de Autaren
nae het Westen te keeren, om daer in de Heydenen niet ghe-
lijck te zijn.

Antwoorde.

Hier stoot ghy utwe eyghen reden om berre / met
de welke ghy het bidden nae den Oosten, wilt ongher-
ijmt maken / te weten / om dat Godt soo wel in'r
een geweste/ als in het ander tegenwoordigh is/ soo
meynt ghy / dat het ongherijmt is / sich te wenden
meer tot het een gheweste / als tot het ander: nu be-
kent ghy dat Godt bevolen heeft aen sijn volck / dat
sy hare Autaren nae den Westen soudent opzechten/
volght dan dat de reden vande teghenwoordigheyde
Godts over al, niet en bestaet / om te thoonen dat het
ongherijmt is/ sich nae den Oosten te keeren om Godt
te aenbidden; want ghelijcker redenen zijn ghe-
weest/ waerom de Joden, nae den Westen soudent aen-
bidden / soo zijnder oock loffelycke redenen ghe-
weest/(dit boozgaende gebodt nu gecasserende zijnde)
dat de Christenen / nae den Oosten soudent aenbidden.

Pre-

Predikant. Pag. 429.

Wy leeren dat de Christenen haer niet en moeten verbinden, oft om te bidden nae den Oosten, oft nae het Westen.

Antwoorde.

Dat leeren wy mede: jae thoonen dat metter daet / namelijk in publycke ghebeden / wanneer wy omgaen met Processien al biddende / in de welke wy ons keeren nu nae den Oosten / nu nae den Zuden / nu nae den Westen / nu dae den Noorden / volgheng dat den ommevangh is / waer mede wy klaer be- thoonen datter de inluste verbintnisse niet en is om nae den Oosten te bidden: soodanighe verbintnisse en heeft oock noyt de oude Christene Kercke ghe- kent / maer alleenlyck eene enckelijcke ghewoonte / by maniere van Ceremonie, door de welke / soo Augu- stinus seght / de herten verweckt worden tot besonde- re goede / ende godtzychtighe consideratten; met dit gheboelen van de geheele oude Christene Kercke / komt oock het onse ober een / tot noch toe en sie leet gheen ongherjmtheydt.

Predikant.

De Paus-ghesinde gheven voor, dat Godt nae het Oosten met meerder heyligheydt wordt aenghebeden, en dat hy daer- om ons te lichter verhoort. *Baronius Annal. tom. I. Anno 58.* *Sidonius Apollinaris lib. 2. Ep. 10.* *Alcuinus de S. Trinit. l. 2. c. 5.*

Antwoorde.

Ten is niet soo / en dese dyp Autheuren hebt ghy beloghen / stelt noch eens uwen byl op / ende siet-se nae / ghy sult moeten bekennen / dat niet een van dyp / seght / dat Godt met meerder heyligheydt nae het Oosten aenbeden wort, oft dat wy daerom lichter verhoort werden.

De woorden van Baronius op't jaer 57. Num. 104. zijn

¶ 2

dese:

dese : Uyt het ghene dat *Tertullianus* schrijft *contra Valent.* cap. 2. blijkt dat de Kercken vande oude Christenen, nae den Oosten ghebouwt wierden, want soo spreekt hy : *Ons huys des ghebedts, bemindt de figure van den H. Gheest, de figure Christi nae den Oosten.* Soo leest men oock by den *H. Clemens lib. 2. Constit. cap. 61.* De Kercke moet lanckwerpigh zijn, ende nae den Oosten ghekeert. Dat dit de ghewoonlijke ghestekenis der Kercken was, ghetuyght *Paulinus Ep. ad Sever.* want oock *Aristeas lib. de 72. Inteprot* ghetuyght, dat den tempel van Salomon nae den Oosten ghekeert was, tot welckers naevolghinghe misschien (ghelijck oock in vele andere dinghen) oft wel dat de Christenen nae den Oosten plachten te bidden, hebben onse voorouders eertijds de ghewoonte ghehad vande Kercken, ende Autaren nae den Oosten te bouwen.

Waer spreekt hier Baronius van meerder heyligheyt, oft lichter verhooringhe?

Siet hem derhalven op't jaer 58. *Num. 106 107.* daer hy verscheyden redenen boozstelt uyt *Tertullianus, Athanasius, ende Damascenus,* sonder ghewach te maken van meerder heyligheyt, oft lichter verhooringhe. Dit is van den eersten misflagh.

Desghelijckx en heeft niet een woordt hier van *Sidonius Apollinaris lib 2, Ep. 10.* Sijn woorden zijn dese: Daer staet een hooghe Kercke, die noch nae den sinnen, noch nae den rechten cant is ghetrocken, maer siet nae den Oosten, dat-se vry allegaer comen tot dese plaetse, daer den wegh leydt tot de saligheyt. Dat is al dat ick op die plaetse van u ghecreert / by desen *Aurheur* hebbe kunnen vinden. Hy seght wel / dat de Kercke / den wegh aentwist tot de saligheyt / maer waer seydte hy / dat-men met meerder heyligheyt Godt daer aenbidt / ende lichter verhoort wordt, om dat de Kercke nae den Oosten ghebouwt was? Dat is den tweeden misflagh.

Ten lesten / en heeft *Alcuinus lib. 2. de Trin. cap. 5.* oock niet een woordt daer van / hoorz hem spreken : Den tempel des Heeren, seydte hy / is heyligh, den welcken ghelieden zijt, daerom woont Godt in sinen tempel, om dat de Heylighen sinen tempel zijn; en dese ghelijkenisse is seer bequaem, op dat-men soude sien, datter gheestelijcker wijs,

tus-

teghen het gheopende Turckdom. 26

tusschen den rechtveerdighen, ende de sondaren, soo een onderscheydt is, alser lichamelijcker wijze is, tusschen den hemel, ende de aerde. Om welck te beteecken als wy staen om te bidden, wy keeren ons nae den Oosten, daer den hemel opgaet, ende het licht oprijft, niet als oft Godt daer woonde, ende de andere ghewesten des wereltds verlaten hadde, die over al teghenwoordigh is; doch op dat het ghemoedt vermaent worde sich te keeren tot de uytnemender nature, dat is Godt, die het waerachtigh licht is, verlichtende alle menschen, die inde wereltdt comt. **Dat is al wat Alcuinus hier heeft.**

Maer spreekt men hier nu van meerder heyligheydt, oft lichter verhooringhe, wanneer men bidt nae den Oosten: vervolghens moet ghy bekennen / dat ghy hier wederom dyp grove misslaghen ghedaen hebt / met eenen slag.

Predikant.

Wat is het anders, dan de grootste superstitie, dat men dese heyligheydt het Oosten meer, dan andere deelen der wereltdt toe schrijft,

Antwoorde

Brenght eens eenen aensienlijcken Nutheur boozden dagh / die dit gheleert heeft / en beschuldicht ons dan van superstitie.

Predikant.

In dese volghen de Paus-ghesinden de oude afgodische *Persianen* nae, want die leerden, dat men precijs nae het Oosten moest bidden, soo verre is't van daen, dat dit soude eene Apostolische instellinghe wesen, ghelijck *Bellarminus*, *Becanus*, ende andere Paus-ghesinden voor-gheven.

Antwoorde.

Hier in verschillen wy van de *Persianen*. 1. Om dat wy

Wp niet en leeren dat dit moet gheschieden / oft noot-
sakelijck is / soo als ghy seght / dat de Persianen gheboel-
den. 2. Om dat wp dit doen om Godt te aenbidden /
ende niet de sonne / 'twelck het booznemen was van
de Persianen.

Verhalven / soo segghe ick dat het by de Chytste-
nen eene Apostolische instellinghe is / niet om dat Bel-
larminus oft Becanus, oft iemandt vande jonghe Schy-
bers dit boozgheben / maer om dat de oudste Va-
ders / oock van over vijftien hondert jaren / ons dat
hebben gheleert.

Justinus ober vijftien hondert jaren / seght 2. 118.
dat dese ghewoonte af-comt van de heylighe Apostelen.

Origenes, ober dertien hondert jaren *Hom. 5. in Nu-
meros*, seght dat sy af-comt van Christo, en sijne kinderen.

Basilus, ober dertien hondert jaren / *scelt-se lib. de
Spir. S. cap. 27.* onder de Apostolische Traditien.

Den H. Germanus ober neghen hondert jaren *lib. de
Theoria*, seght dat de heylighe Apostelen ons dat hebben
overghelevert.

Den H. Joannes Damascenus ontrent den selven tijdt /
noemt-se *lib. 4. Fidei cap. 13.* Eene instellinghe der Apo-
stelen.

Siet / dese mannen moest ghy eerst obertuyghen
van leughen / eer ghy het naemt op Bellarminus, oft
Becanus.

Predikant.

De maniere van de Altaren teghen het Oosten te bouwen,
en komt nerghens van, dan van de Heydenen, de welcke, ghe-
lijck *Marnixius* wel seght, in alle hare ghebeden, en offerhan-
den, altoos nae die sijde keerden, ter eeren vande Sonne.

Antwoorde.

Ick hebbe u nu booz de ooghe ghehoont / dat het
niet en komt van de Heydenen / maer van de Aposte-
len / oft wel / bewijst mi / dat de boozgaende Oudt-va-
ders hebben gheloghen.

Ten

Ten anderen, soo doodt ghy/ ende Marnixius u selven/
wanneer ghy bekent dat de Heydenen dit deden ter
eere van de sonne, want hier was haere afgoderhe in
ghelegghen/ niet in't enckel keeren naer den Oosten.

Doch ghenomen ick bekende dat het van de Hey-
denen af quam / wat soude ghy hier mede winnen?
Ick en soude u anders niet antwoorden als 't ghene
eertijdt den H. Hieronymus heeft gheantwoordt aen
den ketter Vigilantius, raeckende het ontfeken van
keerffen by klaeren daghe / welcke ghewoonte hy
mede septe af gheleent te zyn van de Heydenen: Hie-
ronymus heeft hem ghesepdt: Het ontfeken van keerffen
wierdt ghepleeght by de Heydenen, ter eere des duyvels, daer-
om moet het vervloecht worden; by de Christenen wordt
het ghebruyckt ter eere der Martelaren, daerom moet het aen-
ghenomen worden. Alsoo segghe ick mede: Het keeren
naer den Oosten/ by de Heydenen/ wierdt gebuyckt
om de sonne t'aenbidden (soo ghy ende Marnixius sel-
be bekent) daerom moet het verbloecht worden; by
de Christenen wordt het ghedaen / om den waeren
Godt te aenbidden/ daerom moet het aenghenomen
worden.

Predikant.

Walafridus *de rebus Eccles. cap. 4.* seght, dat de oude daer
mede niet seer bekommert gheweest zijn, waer henen de
tempelen, oft de Altaren ghekeert waeren, om dat sy wisten
dat Godt over al is, maer datse de nieuwelinghen alleen naer
het Oosten ghekeert hebben.

Antwoorde.

Ghy moet my bekennen/ dat de Oudt- baders van
de tijden der Apostelen af / ghewaggh hebben ghe-
maeckt van't bouwen der Kercken/ oft bidden naer
het Oosten; soo moet dan Walafridus, oft de selve
niet naer-ghesien hebben/ ofte wel niet anders wil-
len segghen / als/ dat sy hier mede soo niet bekom-
mert en waeren/ dat sy dit booz eene verbintnisse, of-

te noosakelijckheyt hielden / ghelijck sy oock niet en deden / want hoewel sy dit hielden voor eeneloffelijcke ceremonie, soo en leerden sy nochtans niet / dat het contrairte quaedt was / ende dat / upt oorzake dat sy wel wisten dat Godt ober al is.

Hier in nochtans berepsehe ick noch eens utwe geroutwighpedt / want Walafrius en seght niet (soo ghy hem toc-schryft) dat de Nieuwelinghen alleen de Kercken naer den Oosten ghekeert hebben. Dit moet ghy my goedt maecten / want en hebbe dese woorden by hem niet kunnen binden.

Predikant.

Eyndelijck maken haer oock de *Paulus-ghesinden* hier in den *Mahometanen* ghelijck, datse leeren, dat de ghebeden religieuser ende krachtigher zijn, die gheschieden in de Kercken, dan op andere plaetsen, 't welck inder daedt niet anders is, dan het Jodendom (van 't welck het de *Mahometanen* hebben afgheleent) wederom in te voeren.

Antwoorde.

Ick braghe / oft dit gheboelen / by de Joden, quaedt was / oft niet? Soo ja? soo heeft Godt selve hier een gheboelen booz-ghestelt dat quaedt was: Dit is een groete lasteringhe. Seght ghy dat het niet quaet was / soo blijft het dan altydt goet / ende gheoorloft / soo langh men niet binden kan / dat het van Christo, ofte sijne Apostelen is verboden gheweest / oft mispresen. Dit en kunnen in het heel nieuw Testament niet binden / verbolghens blijft dit gheboelen noch goet / ende is gheoorloft.

Dat dit soo is / bewijse ick voor eerst upt de reden / ghefondert op de *Schryfture*.

De eerste reden is / om dat Godt meer besonderlijck is in de Kercken / dan op andere plaetsen: dat leert ons den *h. Apostel Paulus*, wanneer hy *1. Cor. 3.* ende *1. Cor. 6.* ende *2. Cor. 6.* seght dat de Christenen / ende hare lidmaten tempelen Godts sijn / ende des *h. Gheests* /

Gheests /

Gheest/ in de welcke Godt woont / ende wandelt. Hy neemt een ghelyckenisse van de waerachtighe tempels / ende maecht dit argument : Ghelyck de tempels / oft Kercken het huys Godts zyn / daer hy besonderlyck woont / soo moghen de Christenen wel tempelen Godts ghenoecht worden / om dat hy mede in haer woont op eene besondere wyse. Waerom oock Augustinus *lib. 2. ad Simplic. Q. 4.* seght / dat David booz de Arcke ghebeden heeft / om dat die plaetse heylighet was door de teghetwoozdigheyt des Heeren. De wyse dan / volghens de redenighe Pauli, de teghetwoozdigheyt des Heeren in de Kercken meer besonderlyck is / dan op andere plaetsen / soo betaemt het dan meer daer te bidden / dan elders.

De tweede reden is / om dat Christus meer besonderlyck teghetwoozdig is / daer der twee ofte dry vergadert zyn in synen name / dan elders ; want soo heeft hy ghesepdt *Matth. 18. 20.* Waer twee, oft dry vergadert zyn in mijnen name, daer ben ick in't midden van haer : 't welck namelijck siet op het ghebedt / soo hy te voren ghesepdt hadde : Indien daer twee van u samen stemmen op der aerden, over eenighe saken die sy souden moghen begheeren, het sal haer gheschieden van mijnen Vader die in de hemelen is. Maer de Kercken zyn eyghentlijck toegheschickt tot de vergaderinghen / wat wonder dan / dat wy / volghens de belofte Christi, souden staende houden / dat de ghebeden / die in de Kercken ghedaen worden / van meerder kracht souden wesen / dan die op andere plaetsen gheschieden. Siet hier van meer redenen by Bellarminus *lib. 3 de Cultu SS. cap. 4*

Wt betwijse ick ten tweeden upt de Oudt-vaders :

Den H. Joannes Chrysofomus *Hom. 30. contra Anomaeos,* spreekt aldus tot sijne Partije : Ghylieden seght, Wy konnen t'huys bidden ; ghy bedrieght u, o mensch ! ende zijt in groote doringhe ; want alhoewel daer oock macht is om t'huys te bidden, 't en kan nochtans niet gheschieden, dat ghy t'huys soo wel bidt, als in de Kercke.

Item / *Homil. 79. ad Popul.* Maer dat hy berhoont hadde / datmen op alle plaetsen kan bidden / soo houdt hy 't nochtans daer booz / dat het ghebedt /

't welck in de Kercke ghedaen wordt / van meerder
kracht is: Wilt ghy leeren, seydt hy / van wat kracht het
ghebedt is, dat in de Kercke ghedaen wordt? *Petrus* was ghe-
vanghen, ende daer wierdt voor hem sonder op-houden van
de ghemeente ghebeden, ende hy is uyt den kercker verlost
gheweest, &c. Men kan t'huys wel bidden, maer niet soo als
in de Kercke, ofte ghemeente.

Van 't selve gheboelen is den *H. Basilius*, ende ande-
re meer / die ghy kondt naer-sien / samen met de we-
derlegginghe van uwe op-wozpinghe / by *Bellarminus*
loco citato.

H E T V I. C A P I T T E L.

Van de Priesters, ende andere gheestelijcke
Perfoonen.

Predikant. Pag. 521.

DE *Mahometanen* hebben haere Kerckelijcke, ende religieuse
perfoonen.

Antwoorde.

Ick hebbe seer wonderlijcke dinghen van dese
Priesters / ende Religieusen ghelesen by *Bernardinus*
Surius, in sijnen *Vertreckenden Pelgrim lib. I. cap. 51.* daer
hy seght onder andere / dat de *Turckische Religieu-*
sen in vier soorten ghedeelt worden / namelijk / in
Tourlaken, *Dervisen*, *Kalenders*, *Huiguiemalen*. Sommit-
ghe gaen heel naeckit ghelijck sy van moeder ghebo-
ren zijn / om te thoonen / dat sy niet een zier om de
wereldt en gheben / noch jets pretenderen / maer aen
alles verstorven zijn: dese hebben seer groot credit
onder de *Turcken*. Andere gaen bekleedt met luy-
paerts / oft leeuwen-bellen / tot een reecken dat sy
van *Godt* versterckt zijn. Andere vercierren haere
hoofden met alderley vederen / ende pluymen / om
te

te thoonen / dat haeren gheest / boven alle aerdrische dinghen / alleen den hemel betracht. Andere zijn gepalleert met alle soorten van bloemen / hier mede te kennen ghebende / dat sy alreede de wellusten des hemels ghenieten. Sommighe van dit gheselschap gaen achter strate / danssende / ende springhende op den trommel-slagh / ofte op andere instrumenten / met sulcke gesten / kabziolen / ende grimassen / als oft het Herlekijns waeren / oft Jan-potagien: Sommighe kerben haer aensichten / ende sijden haer armen / ende beenen met scherpe rasoozen / upt liefde tot Mahomet haeren Propheet. Andere woonen Cloosterghewijs t'saemen / ghelijck de Dervisen doen. Andere woonen hier ende daer in de steden / bosschen / ende gheberghen. Andere zijn winckeliers / ende bekomert met koopmanschappen. Daer is noch een andere soorte van ghebepusde Religieusen / die Sacchas worden ghenoeint: Dese zijn te Mecca gheweest / daer sy hun met eedt verbonden hebben / sich / soo langh als sy leven / te oeffenen in godtzuchtighe wercken: sy gaen langhs de straten / ende presenteren een-jeghelijck water om te drucken / midts de landen daer seer warm zijn / ende eenen spieghel / om haer te spieghelen / welcken spieghel / soo sy haer aensicht ghesien hebben / datelijck om-keeren / hunkeden hier mede te kennen ghebende / dat / al watter in de wereldt is / niet en duert / maer onghestadigh / ende bezieghelijck is.

Den dienst / die dese Religieusen doen in haere Mosquiten, oft Kercken / is namelijk s Maendaeghs / ende Wonderdaeghs / ende gheschiedt op dese manere: Den Oersten klimt op den Preeck-stoel / ende in teghentwoordigheyt van alle de omstaenders / die met alle gheschicktheyt / ende stil-swijghen aenhoren / leest hy ertelijcke Capittelen upt den Alkoran, de selbe uptleggghende / ende verklarende. Dit ghedaen wesende / dyp van dit gheselschap met langhe slupten / ende twee andere / den eenen met een kleyn ketel-trommel / den anderen met ronde pserkens / staende op een verheben plaetse / beginnen te spelen: Waer
op

op alle de Religieusen / hoozende den eersten slag / springhen allegaer op / met langhe tabhaertg / ende aen 't volck hier reberentien gedaen hebbende / springhen rondtom den tempel / keerende / ende dzaepende haer ghelijck eenen top / bykans den tijdt van een ure: Den Obersten is by-naer altydt in 't midden / en soo wannere sy booz hem passeren / doen een diepe reberentie. Onder dit dzaepen / ende danffen / hoozmen vele versuchtinghen / soo van de danffers / als van de omstaenders / welke daer in groote devotie hebben. Ghebzaeght zijnde waerom sy soo danffen / antwoerden / datse dit doen eensdeels om van de menschen versmaect te worden / eensdeels tot ghebachtentisse van den Eughelen-dans / die Mahomet eens ghesien heeft.

Wat nu haere Priesters aengaet / die noemmen Santonen, ende maken professie van meerder heylighepdt als andere. Als het tijdt is / gaen sy op de Kerck-tozeng / ende met hunne stemmen / ende ghesangh / berwecken de Turcken tot het ghebedt / roepende hun naer den tempel. Soo salmen ondertuschen vijf oft ses hondert saemen / met luyder stemme hoozen roepen / des morggens / ende des avonts. Sommighe die de volmaeckste willen zijn / woenen huften in holen / ende verlaeten plaetsen: Komen eenighe daghen in de weke van deure tot deure / om aelmoessen te bragen / zijn altydt met een beroeste hellebaerde / ofte parisane ghewapent / op wiens punt eene psere half-mane staet / waer aen eenen quispel hanght van hondert bodden / van alderhande couluren: Vele gaen half-naeckt / d'andere hebben hunne kleederen soo ghelapt / datmen dooz de mentigte der steken / niet en kan sien wat het booz stoffe is. Dese worden oock by de siecken gheroepen / om hun by te staen in den upersten noodt: zijn heel beboot in hebaerden / ende pelgrimagien / namelijk naet Jerusalem, om het graf van Salomon te besoecken / het welck sy aenlegghen in deser boeghen: Dooz aen gaen vijf oft ses mannen / jeder een dzaghende een perise met groen krupdt bekleedt: haer volght een
nen

nen

nen Jonghman schuddende / ende schupmende ghelijck eenen rasenden hondt / draghende op synen halst een levende serpent / met de eene handt houdt hy den steert / met de ander het hooft : Hem volghen eenighe trommel-slaghers / onder eenen hoop Santonen, oft Priesters / die allegader draghen banen / ende vendels van Mahomet, huplende / ende bzullende langhs de straten als wilde stieren.

Hebt ghy noch set anders te segghen van dese Priesters / ende Aelgiteusen / laet ons hoorzen.

Predikant. Pag. 518,

De Mahometanen hebben haren Oppersten Priester, die sy den *Muphti* noemen, ghelijck by de *Roomsche* den *Paus* is; Sijn voornaemste ampt is, neerstigh toe te sien, datter niet besloeten en werde teghen de *Wet* van *Mahomet*, ofte tot nadeel van de Mahometaensche Religie: Hy ghehoort hebbende d'advijfen van andere, leert uyt de Mahometaensche *Wet*, wat ghevolght, oft ghevlucht moet worden: ende 't en is niemant gheoorloft hem te weder-spreken: Aen desen alleen bewijft den Keyser selve die cere, dien hy niemant en bewijft; want als desen Hoogh-priester tot hem komt, hy staet op van synen throon, ende raect hem met sijne handt op de borst, ende neyght sijn hooft nae de aerde.

Neffens desen *Muphti*, zijnder noch dry in't ghetal, die sy *Cadilescheri* noemen, die den *Muphti* helpen met raedt ende daet, by-na ghelijck de Cardinalen den *Paus* van Roomen doen: elck heeft sijn district, ende landt, over 't welck sy toeficht hebben, ende acht nemen. Dese ondersoecken nauw het leven, ende leere van d'andere; de overtreders, ende die haer niet behoerlijk ghequeten hebben, settense niet alleenlijk af, maer doense oock wel strenghelijck gheesselen. Die aen een swaerder feyt schuldigh bevonden wordt, die doense sterven, oft door het sweert, oft door het strop, oft door het vyer. Onder dese staen de *Cady*, de welcke als Bisschoppen zijn: Dese zijn ordinaire Rechters, die over 't scheyden van houwelijcken, ende andere borgherlijcke saken, 'tzy in de stadt, oft op 't landt, uyt-spraeck, ende vonnis gheven: Sy straffen de ghene die Godt lasteren, die wijn drincken, die ten

tijde

tijde des ghebedts niet te Kercke gaen, ende de Vasten niet onderhouden, oft jets doen teghen het ghewoonlijck ghebruyck van de Religie.

De andere, als te weten, de *Santoni*, *Hoggij*, ende *Talismani* dienen in de Kercken, roepen het volck samen om te bidden, singhen lof-sanghen, ende predicken.

Antwoorde.

Du moeten wy hoozen / wat ghelijckenisse daer is tusschen ons / ende Mahometaensche Priesteren / ofte Heiligheusen.

Predikant. Pag. 521.

Soodanighe onwetende Priesters zijnder met duysenden in *Spagnien*, ende in *Italien*.

Antwoorde.

'T is onwaerachtigh.

Predikant.

'T spreek-woordt is bekent: *Ongheleerder als een Monick.*

Antwoorde.

Ghy valt van den os / op den esel: ghy moest spreken van enkele Priesters / ende ghy komt hier boozden dagh met de Monicken: Wat dit spreek-woordt aengaet / is van Erasmus Roterodamus ghesmeedt / eenen grooten ende bitteren vbandt der Monicken / om dat sy hem dapper in sijn kaerten saghen / ende oversulckx dit en is gheen spreek-woordt / maer eene lasteringhe boozt-ghekomen upt een bitter ghe moet: ghelijck men oock kan sien in Ludovicus Vives *Prasat. in lib. de Civit. Dei*, daer hy dapper upt-balt teghen de Predick-heeren van sijnen tijdt / ende de selve upt-scheldt als ontwetende / om dat sy ghesepdt had-
den/

den/ dat hy verlozen arbejdt dede / met bemerckin-
ghen te maken op de boecken Augustini van de Stadt
Godts.

Ghy moet dencken dat het/ in dit stuck / met dese
twee toe-ghegaen is/ ghelijck het met u doet / wan-
neer ghy de Pausen van Roomen Pag. 470. seght te
wesen Harpyen, ende in-slockers van 'smenschen goedt ende
bloedt: ofte/ wanneer ghy Pag. 468. seght / dat de Ca-
nonicken van Loretten leven in wellustigheydt, ende over-
vloedigheydt: ofte/ wanneer ghy Pag. 470. onsen Gret-
serum noemt eenen Op-zwetter, ende op-gheblasen Jesuijt,
ende hondert soodantighe lasteringhen / die upt-ghe-
spoghen zijn upt een vergalt ghemoet: Soude hy
niet upt-sinnigh zijn / die op soo een los fondament
wilde bouwen? Soodantigh een fundament neemt
ghy hier/om te thoonen dat onse Pzesters/ofte wel/
om beter te segghen / de Pzesters van de oude tijden
ontwerende waeren.

Predikant.

'T ghene *Septem Castrensis* van de Mahometaensche Prie-
sters seght, past oock net op de Paepsche: *Schoonse*, seydt hy,
soo onwetende zijn, soo willense nochtans soo van allen onderhouden
hebben, al 't ghene sy segghen, oft ghebieden, als oft' et Godts ghe-
bodt waer, alsoo dat niemandt oock in 't minste derft teghen-spre-
ken, oft teghen-standt doen. Dit wordt den menschen, door de
daghelijcksche, doch bedroefde eryarentheydt in het Paus-
dom gheleert.

Antwoorde.

Ep liebe/en bedroeft u soo niet/want daer is meer
reden van blijdschap/ om dat die van het Pausdom de
leeringhen van Paulus soo pzetijg achtervolghen /
want die heeft gesept *Hebr. 13. 17.* Zijt uwe voorganghe-
ren gehoorlaem, ende zijtse onderdanich, want sy waken voor
uwe zielen, als die rekenschap sullen gheven. **Indien ick**
nu bzaghe van den Dordrechtschen Bijbel wie dese voor-
gangheren zijn? hy antwoordt Num. 16. Herderen ende
lee-

Leeraren : ghebiedt Paulus aen de Christenen dat sy sou-
den ghehoorzaem / en onderdanigh sijn aen hare Her-
deren, ende Leeraren ? waer soud' dese ghehoorzaemheyt
blijben / indien sy haer teghen de Herderen stelden /
ende haer teghen-spreken? Maer ick wilde wel eens
sien / hoe ghy-lieden soudt leven met de ghene die in
Hollandt de Predikanten veel souden teghen-spreken ;
ick gheloobe / dat het haer beurse wel sonde gheboe-
len ; ofte / soo niet / wat zijdt ghy-lieden hoor Herders /
aen de welke de schaepen niet ghehoorzaem en sijn /
maer teghen-standt doen / en weder-spreken ? ofte
schzapt de leeringhe Pauli upt / ofte lacht met u sel-
ven.

Predikant. Pag. 522.

De Mahometaensche Religieusen verthoonen een groote
lijdsaemheydt , ende doen groote strengicheden aen haer
lichaem.

Antwoorde.

Laet ons die hooren. Ick weet wel dat ick by Ber-
nardinus Surius hebbe ghelesen / dat sommighe eene
goede half-ure lanck / sonder op-houden haer draepen
als eenen top; wat hebt ghy noch meer?

Predikant, Pag. 523.

Sommighe sijnder, die seer selden eten, en drincken: An-
dere houden een gheduerigh stil-swijghen , gheen omme-
gangh hebbende met de menschen : Andere hanghen met
uren lanck aen eenen boom met 'thoofst nae de aerde, andere
snijden, en kerven haer het vleesch om eenen cleynen prijs,
betuyghende, dat daer mede, als met een offerhande, ghe-
holpen worden de sielen der af ghestorvenen, voor de welke
sy gheldt ontfanghen.

'Tis bekent, dat andere Heydensche volckeren, oock al-
soo haere Munnicken, en Religieusen hebben, die oock ghe-
woon sijn seer strengichlijck te leven. In't Rijck *Calaminham*
leven

teghen het gheopende Turckdom. 273

leven sommighe in't diepste van een bosch, in holen, ende rotsen, daer sy niet anders en eten dan vlieghe, mieren, scorpionen, ende spinnekoppen. *Rogerius* verhaelt van eenen op de kust van *Chormandel*, die met een ysere kraegh wel vier en twintigh pondt swaer om sijnen hals gingh: van andere, die sware ysere ketenen aen haere beenen sleeten: een ander gingh op houten holblocken, die van binnen vol scherpe ysere pinnen waeren: een ander hadde sich met een ysere keten aen eenen boom vast ghemaect, om daer sijn leven te eyndighen &c.

Antwoorde.

Wat wilt ghy hter mede nu segghen?

Predikant.

Vele Christenen hebben ten alle tijden haer in desen opghemelten Turcken, ende Heydenen ghelijck ghemaect, haer krachten onbehoorlijk, ende ontijdelijk uytputtende, door vasten, waken, ende braken.

Antwoorde.

Wie zijn die ghetweest?

Predikant. Pag. 533.

De Monicken van *Palestina*, die, soo *Evagrius* verhaelt, sommijds vijf daghen naer malkanderen, ende meer vasteden, ende haer soo af-matten met waken, en braken, datse dooden schenen, legghende op d'aerde onbegraven; ende om dese, en andere dierghelijcke dinghen, die hy breeder van de selve verhaelt, verheft hysse tot den hemel toe, ende noemt dat, de heylighste, ende verhevenste maniere van leven, &c.

Antwoorde.

Ick en kan niet bedencken wat u oberghekomen is / te segghen / dat vele Christenen haer hebben / in strengs.

strengsgheden / ghelijck ghemaect aen de Turcken, ende Heydenen. Ghy moest contrarie segghen / te weten / dat de Turcken haer hebben ghelijck ghemaect aen de Christenen / ende naer-gevolght (doch ghemen-ghelt met vele ongherghen) de exempelen van haere strengsgheden: want die Monicken van Palestina, daer ghy hier van ghewagh maect / ende Simeon Stylites, ende Bartheus, ende Theonas, ende Pior, die in groote lijf-kastijdinghen hebben upt-gheschenen / ende van u mede hier boozghestelt worden / hebben soodantghe strengsgheden ghepleeght hondert / sae twee hondert jaeren te bozen / eermen van Mahomet, ende sijne Secte opt wist te spreken.

Sy en konnen die oock niet af-gheleent hebben van d'Heydenen, want de ghene / die ghy hier noemt / te weten die van Japon, van Pegu, ende andere / en waeren doe noch niet bekent.

Seght dan / dat de Turcken haere lijf-kastijdinghen gheleert / ende af-gheleent hebben van de oude Christenen / ende niet contrarie / ende soo sal alleg wel zijn.

Predikant.

Den eersten vinder van dese onthoudinghen, ende strengsgheden is gheweest, niet *Paulus* de Cluysnaer, die gheen discipelen ghemaect heeft, maer eenen *Antonius*, die ghestorven is anno 373. ende welckers discipelen, binnen den tijdt van minder als 50. jaeren soo zijn vermenighvuldicht, datse bynae ontelbaer zijn gheworden.

Antwoorde.

Maer / goeden man / ghy praect upt / ende in / sonder eenigh versantw / ofte eens te letten wat u tegengaet: Siet ghy niet dat ghy u selven hier wederom doodt? Ghy bekent dat *Antonius* den eersten vinder is gheweest van dese strengsgheden: ghy bekent oock dat hy ghestorven is in't saer 373. dat is / meer als twee hondert jaeren booz de gheboorte van Mahomet.

daer

baer-en-boven bekenet gy oock dat op vijftigh jaren/
dat is/hondert en meer als sesstigh jaren eer Mahomet
opt ghebozen was/sijne discipelen zijn ontelbaer ge-
worden: Soo waerender dan ontelbaere Christe-
nen soo vele jaren voor Mahomet, die dese strengighe-
den pleegghden. Hoe kont ghy nu segghen/ dat de
Christenen haer hebben ghelijck ghemaect aen de
Turcken, ende niet de Turcken aen de Christenen?

Ghy sult mischten segghen/ dat het eben-eens is/
om dat die strengigheden eben onbehoorlijk ende
bertspelijck waeren in Antonius, alsoe nu zijn in de
Turcken.

Ooch ghy komt veel te laet / om dit vermetelijck
ende onbehoorlijk bonnis te strycken: Anders heb-
ben hier van gheoordeelt de uerstekenste Daders /
ende Leeraers van de oude rechtsinnighe Kercke.

Voor eerst, den H. Augustinus *lib. 8. Conf. cap. 6.* ghe-
tuyghe/ dat hy wetenschap heeft ghehad van het le-
ben van desen H. Man / ende dat hy daer over ver-
baest heeft ghestaen / ende seght/ dat den naem van
Antonius, t'synen tijde/ uytmuntende, ende vermaert was
onder de Christenen: ende *lib. 1. de Doct. Christ. cap. 1.* noemt
hy hem/ een volmaect man.

Ten tweeden, den H. Athanasius, die het leben van de-
sen Heplighen heeft beschreven/ seght onder andere /
dat het onghelooffelijk is, hoe lijdsaem hy was in't vasten,
ende waken, dat hy niet meer als eens daeghs at, nae den son-
nen ondergange, jae dickwils vier daghen langh vastede son-
der eten, ende t' ghene hy at, was sout ende broodt, t' ghene
hy dronck, was water: als hy nu te ruste gingh, en had te niet
anders daer hy op lagh, dan een horde van ghevlochten bie-
sen, ende een hayren kleedt: jae lagh dickwils op de bloote
aerde. Soo verre is't van daer/ dat dien grooten en-
de treffelijcken Bisschop Athanasius hem hier over
soude bertspen/ dat hy in tegendeel over dese streng-
igheden/ ende andere deughden / hem doozstelt als
een doozbeeldt van alle volmaecthepde.

Ten tweeden, den H. Ephrem *cap. 10. in illud attende tibi,*
naer dat hy de deughden/ ende strengigheden van den
H. Antonius hadde verhaelt/ soo seght hy *Epist. ad Ioan.*

Monach. Dat hy alle sijne wercken ghedaen heeft door de be-
stieringhe vande Goddelijcke openbaringhe.

Ten vierden, den H. Joannes Chrystostomus *Hom. 8. in cap. 2. Matth.* seght / dat hy soodanigh een leven gheleydt heeft, ghelijck als de wetten Christi vereysschen. **Daerom noemt hy hem oock / den Salighen, ende grooten Antonius.**

Ten vijfden, den H. Hieronymus *in vita Hilarionis.* **Prijst hem over sijne onthoudinghe, en scherpigheyt, segghende dat synen naem hermaert was by alle de volckeren van Egypten.**

Ten sefden, den H. Joannes Damascenus, *in Histor. Iosaph.* noemt hem den Grooten Antonius.

**Wat komt ghy dan uw' bonnig strycken over soo eenen man vande Oudthepde soo groot gheacht / en gheprezen / namelijk om sijne strenghtigheyt van le-
den: Laet uwe hoor-ouders / ende die treffelijcke / ende H. Leeraers daer van oorbeelen: want die heb-
ben de sake beter verstaen / als ghy.**

Du / op dat ghy mooght sien / dat sy niet alleen Antonium hier over hebben gheprezen / hoort'er noch meer.

Den H. Ephrem *in vita Abraami* prijst den Eremitte Abraam, om dat hy den tijdt van 50. jaeren noyt sijn hayren kleedt verandert, noch broodt heeft ghe-eten.

Den H. Gregorius Nyssenus *in vita Ephram,* prijst den H. Ephram, om dat hy een scherp, ende hart leven leydde, ende sijn lichaem op vele verscheyden manieren pijnighde, slapende op bloote aerde &c.

Den H. Gregorius Nazianzenus, prijst den H. Basilius *Orat. 20.* om dat hy niet anders en at, dan broodt, ende sour, ende niet anders en dronck als water.

Egesippus prijst den H. Jacobus *lib. 5. de Iacobo,* om dat hy noyt wijn dronck / noch vleesch at.

Clemens Alexandrinus *lib. 2. Pedag.* prijst den H. Apostel Matthæus, om dat sijne spijse niet anders was / dan moes / ende krupden

Den H. Hieronymus *Ep. 27. ad Eustoch.* prijst de weduwe Paula, om dat sy in eene alderswaerste kortse, op de harte aerde lagh, met hayren cleederen onder haer, &c. **Hier over prijst**

prijst oock den H. Gregorius Nyffenus sijne Suster Macrina.

Sozomenus *lib. 6. cap. 34.* prijst eenen sekeren Ala, om dat hy op tachtentich jaren gheen broodt hadde gheeren.

Socrates *lib. 4. cap. 18.* prijst Macarium, om dat hy den tijdt van twintigh saeren / lenende alleentlyck teghen eenen muer / een wepniggh ruste hadde ghenomen.

Wat wil ick hier boozders van spreken in het besonder? ick segghe met uwe eyghen woorden; d'Historien van die eeuwe, sae van alle andere / sijn vol van dierghelijcke exempelen.

Hoozt dan uwe booz-ouders spreken / ende en wilt niet vermetelyck veroordeelen / 'tghene sy gheappro-beert / ende gheprezen hebben.

Predikant. Pag. 5; 2.

Dese dinghen noemt Paulus *1. Coloff. 2. 23.* Eyghen-wilighen Godts-dienst, en verkeerde nedrigheyt in het lichaem niet te sparen.

Antwoorde.

'Ten is niet soo / dat Paulus van soodantghe lijf-castijdinghen / ende strenghtcheden spreekt / ghelijck wy nu ghehoort hebben: hy spreekt hier alleen van de ghene / die in haer vasten / het Hooft, (Christum) niet en behielden, maer haer selven daer van afschepden / om te vasten ter eere van de Enghele die sy hielden booz in andere goden / ghelijck als waren de Simonianen, Cherinthianen, Angelici, ende andere: Doch dese boozghemelde heylighe Mannen / behielden het Hooft, om dat haere strenghtcheden over een quamen met den wille van Christus, de welke inde Schrifture ghebleet / ofte aen-prijst verloocheninghe sijn selfs / versterkinghe / versmaedinghe / onthoudinghe / &c.

Verhalben / en sie ick niet / hoe Paulus dese dinghen

versnaden kost / aenghestien dat hy self sijn lichaem
 met slaghen heeft ghekastijdt: Want soo seyt hy met
 claere woorden: 1. Cor. 9. 27. Ick slae, ofte kastijde mijn lic-
 haem, ende brenghe het onder slavernije: Ick weet wel
 dat ghy-lieden in uwen Dordrechtschen Bijbel, dit dapp-
 per versacht hebt / ende ghestelt: Ick dwinghe mijn
 lichaem: Maer 'tis claer dat dit seer ontrouwelyck
 is overgheset: want in den Orygenelen Ghyexschen
 tex: staeter *ἰκονίζω*; ende als ghy wilt weten / wat
 die woordken te segghen is / bzaeght het van uwen
 Theodorus Beza in cap 18. Luca, ende van uwen Henricus
 Stephanus in Lexico, die sullen u leeren / dat het te seg-
 ghen is / het lichaem vol blauw plecken slaen, of wonden,
 (dit hebben oock soo verstaen onder de oude / den H.
 Paulinus Ep. 58. ad August. Hesychius, Suidas, ende Theophy-
 lactus.) ghelyck certyders by de Romeynen, de worster-
 laers malkanderen sloeghen met bypsten / en arm-
 banden: Jae leeft de bemerckinghe die uwen Bijbel
 stelt op Luc. 18. 5. Num. 4. ende op 1. Cor. 9. 27. Num. 62,
 die sal u leeren / dat het te segghen is / onder de ooghen,
 of onder 'tghesicht slaen, of kinneback slaghen gheven:
 Erasmus by Estius seght / dat dit woordken / beteekent /
 blauw slaen met lidt-teeckenen van bloedt, ende op-gheswol-
 lentheydt. Calepinus verstaet hier dooz / blauw maecten,
 ghelyck als het vel met stocken gheslaghen wordt, door den
 etter die daer uyt vloeyt, blauw, of swart wordt.

Dalghens dit / soo seght Paulus dat hy sijn lichaem
 soo ghekastijdt ofte gheslaghen heeft / dat het blauw
 wiert / jae datter de lidt-teeckenen bleven staen van
 bloedt / ende by-gheswollentheydt.

Verbetert dat in uwen Bijbel, ende stelt ghelyck den
 Orygenelen tex: heeft / en dan sult ghy moeten beken-
 nen / dat Paulus de strenghtgheden / ende kastijdinghen
 des lichaems niet berispen en kan / aenghestien dat
 hyse selbe ghepleeght heeft: ende dan moet ghy seg-
 ghen / dat de Chyistenen haer niet ghelyck en hebben
 ghemaecht aen de Tureken, maer aen Paulus den Apo-
 stel / aen Jacobus, ende Matthæus, daer wy boven van
 hebben ghesproken.

Verhalben sult ghy moeten bekennen / dat ghy de
 waer:

teghen het gheopende Turckdom. 279
waerhepdt ghespaert hebt / wanneer ghy ghesepdt
hebt / dat den eersten binder der strengicheden /
Antonius is gheweest : want hier in/hadden schier
400. saeren te bozen / hem hoor-ghegaen de Aposte-
len.

Predikant. Pag. 534.

De Munniken ontrent de tijden *Antonij*, verleydden oock
vele vrouwen, als *Marcella*, *Paula*, &c.

Antwoorde.

Dit is gheloghen / dat sy die vrouwen verleyt heb-
ben / ter contrarien sy hebben-se aen-geleyt tot
een volmaechter / ende verhebender maniere van le-
ven.

Predikant.

De dochter van *Paula*, *Blesilla*, was door eene al te groote
Munnicksche strengicheydt ghestorven.

Antwoorde.

Dit is wederom valsch : Ick lese wel by den H.
Hieronimus Epist. 25. dat dese *Blesilla* ghestorven is, maer
en kan daer niet binden / dat de oorzaecke van haere
doodt/soude gheweest zijn/al te groote Munnicksche
strengichgheyt.

Predikant.

Het volck riep, op haere begravenisse : Hoe lanck sal het
noch dueren, datmen dese vervloecte Munniken niet en sal
uyt de stadt jagen? Waerom en steenight-mense niet? waer-
om en werptmense niet in de rivieren? want sy hebben dese
ellendighe vrouwe verleyt, &c.

Antwoorde.

Voor eerst, soo en seght den heplighen Hieronymus niet / dat het volck dit riep / maer ter contrarie / dat het momfelde (mussitabat) onder malckanderen / een teecken dat hare saccke soo schoon niet en stont / de wyle sy dit niet en durfoen segghen in't openbaer.

Ten tweeden, wilt ghy weten / wat het vooz volck was / rghene dit seyde? leest den H. Hieronymus, *Epist. 23.* die sal u segghen / dat het gulzighe menschen waren / die de matigheyt in't eten niet en kosten verdragen: dat het teghen-strijders Christi waren / ende Anti-Christen, aen de welke de gheboden Christi mis-haegden: **Daerom seght hy oock *Epistola 25.*** Laet vry de omstaenders daer mede spotten, dat is eene Joodsche ongheloovigheydt: Wat droefheydt meent ghy dat Christus gchadt heeft, om dit segghen, ende hoe den Satan hem daer over verheught heeft? soo spreekt den H. Hieronymus.

Ten sijn dan niet anders als lasteringhen gheweist van eenen hoop spotters / die onder malckanderen momfelden / dat Blesilla vooz beel vasten ghestozben was / en salmen dit datelijck vooz de waerheyt aen-nemen? niet meer dan de spottighen uwes ghesinde / die sy deurgaens upt-spoutwen teghen onse Religieuse personen.

Predikant.

Dese strenghicheden hebben ten alle tijden, duydelijck nagevolgt, de gheveynsde in de Roomsche Kercke.

Antwoorde.

Is dit niet eene groote eere vooz die van de Roomsche Kercke, dat sy hier in naer-bolghen het exempel van

van

van den H. Paulus, Jacobus, ende Matthæus Apostelen? het exempel van alle de aensienlijckste Mannen / en Leeraers vande oude rechtstinnighe Kercke / als sijn gheweest den H. Antonius, ende sijne ontelbare discipelen / den H. Ephrem, Basilius, Nyssenius, Nazianzenus, Hieronymus, en duysent andere? en noemt ghy dit noch ghebepusthepdt? waer blijven de Ghereformeerde die van dese exempelen / soo wijt / ende verre sijn af-gbetwcken / dat sy de selbe houden voor ghebepusthepdt / ende daer mede spotten? met wie spot ghy anders als met u eyghen selben / wanneer ghy de strenghtcheden van de oude / sae ontelbare Christenen selve bekennt / ende nochtang die verfoept? dit mooght ghy wel stellen neffens de andere achten bo-
 den-ghemelde stucken / die ghy met uwen Calvijn hebt verworpen.

Predikant.

Bernardus *Serm. 6. in Psalm. qui habitat*, schrijft dat eenighe Munniken door verscheyden oeffeninghen, en onthoudinghen des lichaems, waren af-ghemat boven hare krachten, boven de nature, en boven de ghewoonte.

Antwoorde.

Laet ons hoorzen / tot wie, ende waer van, Bernardus hier spreekt.

Eerst hy spreekt tot de ghene / de welcke onlanck nipt de werelddt / haer hadden begheben tot een Cloosterlijck leben: aen dese seydtt hy: De teghen-spoedt wordt in de Schrifture beteekent door den nacht, ende wy weten, dat den eersten strijdt, teghen de ghene die bekeert worden, is, van de moeyelijckheden des lichaems. Want het vleesch, 'twelck tot noch toe onghetemt is gheweest, en kan niet wel lijden, dat het ghekalkijdt, ende in slavernije ghebracht werde, maer noch indachtigh wesende vande verloren vrijheydt, is dies te scherper begheerich teghen den gheest, ende alder-meest in die pijnen, in de welcke ghy daghelijckx

sij stervende, ja daghelijckx doot wese, weleke dinghen sijn boven de krachten, boven de nature, ende teghen u lieden ghewoonte. Wat ist dan wonder? Dese dinghen stooren de ghene, die het noch niet ghewoon en sijn; ende noch niet veerdigh ghenoech om haer toevlucht te nemen tot de ghebeden, ende tot heylighe Meditation om het ghewicht, ende hitte des daeghs te draghen.

Waer van spreekt hier Bernardus? van lijf-kastijdinghen/ ofte strengheiden/ soo ghy seght? gheen-sints niet: maer van de bezornghe met de welckeden dubbel de Novitien, ofte Nieuwelinghen pleeght te beechten: van dese seyd hy/ dat sy sijn boven haere crachten, om dat sy noch de veerdigheyt niet en hebben van haeren toevlucht te nemen tot het ghebedt; boven de nature, om dat sy verlozen hebben haere bezorgheyt; boven haere ghewoonte, om dat sy ghewoon waeren / de selve in te volghen booz haere bekeerlinge / ende nu die moeten wederstaen / ende stutren. Ong verre Bernardus van't gene hem hier van u woze toegheschreven.

Pre dikant.

'Tlust my hier in te voeghen, 'tghene ick met gheen minder verwonderinghe, als verfoeyinghe ghelesen hebbe in een seker boeck, in de Bibliotheecq der Vaderen, ghenamt *Ladder des Paradijs*. Climacus, die den Auther is, verhaelt, dat hy eens in een wonderlijck Clooster komende, sommighe Munniken sagh buyten in d'open lucht staen, daer gheheele nachten tot den morghen waeckende, noyt hare voeten uyt haere plaetse versettende, ende als sy wierden met slaeperigheyt ghequelt, soo deden sy de nature ghewelt aen, ende en wilden gheen ruste nemen: maer haer selven scheldende, ende lasterende, weecten sy hare gheesten op.

Antwoorde.

Wel hoe? seght ghy/ dat ghy dit lesende hebt verfoept? wat reden? verfoept ghy dan oock 'tghene Christus heeft ghedaen aen sijne Apostelen in het Hof-
ken

ken wannec hy haer tot dymael toe / daer sy oberballen wierden met slaepigheyt / heeft comen mecken? Wat dunckt u? souden de Apostelen qualijck ghedaen hebben / indien sy selve haere nature ghewelt aenghedaen hadden om met Christo te waecken / ende te bidden / op dat sy niet en souden in beskozinghe komen te vallen? Christus heeft immergh ghehoort / dat hy sulckx van haer berepichte / niet soo seer tot sijnen eyghen troost / als wel tot haer gheestelijck profijt: wat hebt ghy dan in dese Nuniken te verfoepen / of te berispen / om dat sy in't waeken ghewelt hebben ghedaen aen de nature / op dat sy daer upt haer gheestelijck profijt souden trecken: hoe menighmael en bermaent ons oock de Schrifture niet / dat wy souden waecken / en bidden? *Luc. 21.* seght Christus: Waeckt ten alle tijden. *1. Pet. 4. 7.* Waeckt in ghebeden. *5. 8.* Sijt matigh, en waeckt. *Apoc. 16. 15.* Saligh is hy die waeckt. *Ja* van Christus selve wordt ghesepdt *Luc. 6. 12.* dat hy heele nachten over-bracht in het ghebedt, &c.

Predikant.

Andere sagh hy staende bidden, met hare handen achter den rugghe ghebonden, ghelijck misdadighers, buyghende hare bleecke aensichten nae de aerde, ende uyt-roepende datse niet weerdigh waeren den hemel t'aenschouwen. Dese en derfden gheen dingh in haere ghebeden tot Godt segghen, weghens de vreeselijcke twijffelinghe van haere ghedachten, ende conscientien, maer sy droeghen alleen haere stil-swijgende sielen, ende stomme ghemoederen Gode op, vol zijnde van duysternisse, ende wanhope.

Antwoorde.

Wat hebt ghy hier te berispen / of te verfoepen?
 Misschien dat sy staende baden? dat heeft den publiccaen oock ghedaen *Luc. 18. 13.* ende is gerechtbeerdicht upt den tempel ghegaen.
 Ofte wel / dat sy haere handen achter den rugghe hadden

den ghebonden? ghy en kont immers niet berispen / dat de Christenen haere handen samen ghebouwen houden booz haere borst / wanneer sy bidden; weet ghy niet wat dit beteekent? niet anders / als dat sy haer ghelijck ghebanghen gheben / ende onderwerpen aen Godt; of ghy nu de handen soo houdt voor de borst, ofte achter den rugghe, wat is daer soo veel aen ghelegghen? de wijle het een / soo wel een upt-wendiggh teekken is van onderwerpinghe / als het ander?

Of berispt ghy mischten dat sy haere bleecke aensichten buyghden nae d'aerde? weet ghy niet dat Aenna den Coninck David heeft op de selve wijze aenbeden 2. Reg. 24. 21. daer upt-drukkelijck gheseydt wordt: Hy heeft den Coninck aenbeden met het aensicht gheboghen nae d'aerde: waerom en maghmen ten opsichte van Godt niet doen / 'tghene men ghedaen heeft ten opsichte van David? siet oock watter staet Gen. 48. 12. ende 50. 18. &c.

Ofte wel/verfoept ghy / dat sy haer onweerdigh hielden den Hemel t'aenschouwen? Den Publicaen/en durfde oock sijne ooghen nae den Hemel niet slaen, seght den H. Lucas; dit heeft nochtans / onder andere / Godt soo behaeght / dat hy hem verhoort heeft.

Wat wilt ghy dan hier upt verfoept hebben? Dat sy gheen dingh in haere ghebeden tot Godt derfden segghen, weghens de vreeselijcke twijffelinghe haerder ghedachten? wat hebben sy hier anders ghedaen / als 't ghene David van sy selven gherupghet Psal. 77. v. 5. namelijk / dat hy in sijne ghedachten soo ghestoort is gheweest, ende verslaghen dat hy niet en kost spreken? dat hy als stom was gheworden, ende het goet heeft ghesweghen; 'twelck verstaen kan worden van't ghebedt.

Ofte/ wilt ghy berispt hebben / dat sy haere stil-swijghende sielen, en stomme ghemoederen op-droeghen aen Godt, vol zijnde van duysternissen, ende wanhope? Wat quaet kander wesen in't op-draeghen van sijn ghemoedt in stil-swijghentheid? derhalven hoe dickwils klaeght David van de duysternissen / of doyricheden des ghemoets? sae hoe dickwils dat Godt sich van

van

han hem hadde af-getrocken/ ende ghelijck als verlaeten?

Of meynt ghy/ dat het verfoeplyck is / dat sy hol wanhope waren? utwen Calvijn seght wel dat Christus wanhopigh is ghewest aen het Cruys/die nochtans noyt sonde ghedaen hadde; wat wonder dan dat sommighe van dese wanhopigh souden gheweest hebben / die te bozen grouwelycke sondaers waeren gheweest? Doch Climacus en wilt niet segghen / dat sy wanhoopten vande bermyhertigheyt Gods/maer alleen dat sy in uiterste angst waeren ober haere sonden/ soo David oock gheweest is / als hy seide: Mijne sonde steect my ghedurigh teghen,

Verbolghens / wanneer ghy sult verfoept hebben dese booz-ghemelde exempelen vande Schrifture / komt dan oock by verfoepen de daeden van dese Munnken.

Predikant.

Andere sagh hy sitten op den vloer, bedeckt met sackkleederen, en asche, haere aenghesichten verberghende tusschen haere knien, ende haere voor-hoofden stootende teghen de aerde.

Antwoorde.

Alleg komt seer wel ober een met de Schrifture.

Van het sitten op d'aerde, tot een teecken van droefheyt/ hebt ghy het exempel vande vrienden van Job. Job 2.3. vande welke ghesepdt wort / dat sy met Job op d'aerde hebben gheseten,

Van het bedecken met hayren-cleederen, ende asche, hebt ghy:

Ten eersten, het exempel van den Coninc Achab 3. Reg. 21.27. daer ghesepdt wort / dat hy sijn vleesch heeft bedeckt met een hayren cleedt, ende gheslaepen op eenen sack.

Ten tweeden, het exempel van David, die Psalm. 34. 13. van sijn selven gherupghet/dat hy ghecleedt ginck met een hayren cleedt.

Ten

Ten derden, het exempel van Mardocheus, ende andere Joden. *Esther* 4. 1. 3. van de welke gheseydt wort / dat sy hayre cleederen aentrocken met aschen.

Ten vierden, het exempel vande hoer-beerdighe Niviviten *Ionæ* 3. 6. waer staet dat dit aenrekenen van sack-kleederen / ofte bestroepen met asche in't nieuwe Testament van Christo, ofte sijne Apostelen verboden is?

Voorders van het verberghen des aensichts tusschen de knien, hebt ghy het exempel vanden Propheet Elias *3. Reg.* 18. 42. van den welcken gheseyt wordt / dat hy sijn aenghesicht leyde tusschen sijn knien: nae dat hy 'tselbe plat gheleydt hadde ter aerden / soo als de Munniken haer booz-hoofden deden / om / ghelijck Elias, met dese ghesteltenisse des lichaems, haer ghebedt vierighlijck tot Godt te doen: soo den Dordrechtchen Bijbel bemerckt *Num* 73.

Predikant.

Andere saght hy, de welke in opsicht van haer habijt, ghedachten, ende ghebaer, schenen buyten haer sinnen te wesen, welckers ghemoederen, mer soo uyer maten groote droefheydt, overstelpt waeren, datse stonden als kopere beelden, in duyfsternisse sittende, ende als onghewoeligh van alle dinghen gheworden zijnde.

Antwoorde.

Is het wonder / ofte berispelijck / dat dese Keltgieren / met soo eene droefheyt bebaughen waeren over haer booz-gaende sonden / aenghesien dat wy lesen dat de vrienden van Job, over het tijdelijck ongheluck alleen van haren vriendt / soo herstelt waeren / dat sy seben daghen lanck neffens hem bleven sitten / soo dat sy niet een woordt en kosten spzeken / *Job* 2. 13. heeft derhalven / den H. Propheeta David *Psalms* 38. 4. niet bekent / dattergheene vrede en was in sijne beenderen, van wegghen sijne sonden, jae niet gheheels in sijn vleesch? dat hy krom gheworden was, ende uyer maten neder-

neder-

nedergeboghen, heel verzwackt, ende uyer maten seer ghebryfelt, dat sijn herte hem om end'om keerde van wegghen sijne dwaesbeydt? **Ja** dat hy gheworden was ghelijck als eenen dooven, die niet en hoort, ende als eenen stommen die niet en spreeckt, ende als eenen mensch, die gheene teghen-reden en heeft? **Wat is dit anders / als ghelijck onghevoelick zijn / ende dat dooz de droefheydt die hy hadde ter oorsaecke van de verbolghinghen / die sijne vanden hem aen-deden? Iffer niet dupsent-mael meer reden/om soodantighe droefheyt/ende meerder/te bedryven ober de sonden?**

Predikant.

Andere sagh hy van Godt in oodtmoedigheydt begheeren, datse hier ghequelt, ende ghepijnight mochten worden, op datse mochten ghenade bekomen.

Antwoorde.

Een seer goedt ghebedt: want den H. Apostel Paulus 2. Cor. 4. 17. seght/ dat oock eene lichte verdruckinghe, in ons werckt een seer uyt nemende ghewicht van de hemelsche heerlijckheydt. Ende bekent is het ghebedt vanden H. Augustinus: Heere brandt, ende kerft hier, op dat ghy my in eeuwigheydt spaert: maer niet dupdelijcker dan het ghene staet Job. 5. 17. Gheluck-saligh is den mensche, den welcken Godt straft, daerom en verwerpt de kastijdinghe des almachtighen niet. Waerom en maghmen van Godt niet begheeren / of bidden / 'tghene ons gheluck-saligh maecht?

Predikant.

Vele ter neder gheworpen sijnde door een belaste consciencie, seyden datse wel te vreden souden sijn, alsse buyten bevrijt waren van de helsche tormenten, schoonsel noyt souden konnen komen tot de vreughden van Godts Coninck-rijcke.

Ant.

Antwoorde.

Seght ghy dat dese begheerte verfoepelijck is? soo moet ghy dan oock verfoepen de begheerte van Moyses *Exodi 32. 32.* daer hy op Godt begheert / dat hy hem soude uyt-schrabben uyt den boeck des levens. Wat seght ghy van Paulus *Rom. 9. 3.* heeft hy niet ghewenscht den eeuwighen vloeck t'ouderstaen? wat berispt ghy dan dese begheerte in die Munniken?

Predikant.

Andere sagh hy, uyt welckers verrotte, ende stinckende wonden, een vuylen stanck quam, welke gantsch gheen sorghe voor haer lichaem droeghen, en vergaten haer broot te eten, vermenghden haer driacken met suchtinghen, ende haer broodt met asche.

Antwoorde.

Wat sorghe droegh den H. Paulus van sijn lichaem/ wanneer hy sepde *1. Cor. 4. 11.* Wy lijden hongher, ende wy lijden dorst, ende sijn naeckt?

Dat sy haer broodt vergaten te eten, dat en is niet verfoepelijcker als het in David gheweest is/ die van sijn selven seght / *Psal. 102. v. 5.* Ick hebbe verghieten mijn broot te eten, waerom? uyt oorsake van de droefheyt die hy hadde ober de hervolgingen/en versnaetheden / die sijne byanden hem aen deden: hadden dese Munniken niet meerder reden / dat sy haer broot vergaten te eten / uyt droefheyt van haere vooz-gaende sonden?

Du voorzders / dat sy haer drincken met suchten, ende haer broodt met asche vermenghden. Daer van hadde sy wederom een exempel in David *Psal. 102. v. 10.* daer hy uyt-druckelijck seght: Ick menghelde mijnen dranck met traenen, ende ick ete aschen als broodt, dat is / seght den Dordrechtschen Bijbel *Num. 19.* De wijle ick rauw draghende, in d'asche fitte, soo ghebeurt het dick-wils,

wills, dat ick affche ete met mijne spijs. Den H. Propheta Job 3. 24. seght oock, dat hy versuchtete eer hy at. Wat ist dan / dat ghy dies-aengaende / in die boornoemde Religieusen berispt / ofte versoept ?

Predikant.

Hy sagh oock eenighe, welcke haere tongen, als vermoeyde honden, lieten hanghen uyt hare monden.

Antwoorde.

Denckt dat sy ghesien hebben op de leeringhe Pauli 1. Cor. 3. 18. Soo jemandt onder u dunckt, dat hy wijs is in dese werelt, die worde dwaes, op dat hy wijs magh worden: ende 1. Cor. 4. 10. Wy sijn dwaes om Christi wille: 'tsoude oock kounen gheschieden / dat sy saghen op het exempel van David 1. Sam. 21. 13. daer ghesepdt wordt / dat David veranderde sijn ghelaet, ende hy maeckte sy selven geck, ende hy liet sijn seever in sijnen baert afloopen, ghebende alsoo sijn selven uyt booz enen dwaesen: want alhoewel hy dit ghedaen heeft om te ontbluchten de handen vanden Conuck Achis, 't kan wesen / dat dese Munniken eenhoudelijck meynden dat sy dit exempel / om met de werelt te spotten / wel / ende loffelijck mochten naevolghen.

Predikant.

Sommighe sagh hy, welcke haer selven pijnighden inde schroyende hitte der sonne, andere welcke haer in teghendeel plaegden met uytter maten koude.

Antwoorde.

Ick en can niet binden / dat dit / en al wat ghy hier nae seght / strijdt teghen Schrijture oft het ghebodt Christi: alleenlijck heb ick bemerckt / dat ghy Climachus roeschrijft / als oft hy sepde: Soo maeckten dese ghe-seghende boet-veerdighe haer selven saligh. Dat en sijn sij-
C
ne

290 Het gheopent Christendom
ne woorden niet/maer dese: Soo deden dese gheseghen-
de boetveerdighe. **Siet Tom. 5. Biblioth. PP. Edit. Paris.**
anno 1589.

Predikant.

Dese, en vele dierghelijcke, dulle, en superstitieuse dinghen,
stinckende leughenen, en lasteringhen, die my vervelen alle or-
dentlijck uyt te teekenen, worden In die soete Historie van
dien ghenamden heylighen *Climachus* verhaelt.

Antwoorde.

Ghy seght hier vele dinghen samen. Eerst, dat dit
dolle dinghen zijn; soo moet ghy dan den Publicaen, Da-
vid, Mardocheus, de Niniviten, Elias, Job, Paulus, Moyses, &c.
houden voorz dolle menschen.

Ten tweeden, ghy seght/ dat het superstitieus is; seght
ons te bozen/wat superstitie is/en dan sullen wy sien/
wat wy hier op moeten antwoorden.

Ten derden, ghy affmeert dat het stinckende leughe-
nen zijn: affirmanti incumbit probatio. Doch dit en is
niet van noode/want indien het leughenen zijn / hoe
stelt ghy dit dan voorz/als de waerheydt / om daer op
te swetsen/ende te smallen?

Immers ten is niet wonder / dat ghy-heden op
soodanighe/ oft andere strengigheden des lichaems/
soo smalt/ten is niet ghedaen om de Schysure/als
wel/dat u dese dryppen te suer zijn/ende dat ghy uyt
oorzake van u eyghen ghemack/ ende sinuelijckheyt
daer ufer en kont aenraken.

Daer-en-boben/ick segghe noch eens/ dat ghy/ en-
de uws ghelijcke veel te laet komt in de werelddt om
boumisse te strycken ober eene sake / die al ober vier-
hondert jaren en meer is voorz goetd / ende prijsbaer
ghekeurt gheweest van Egesippus in den H. Apostel
Jacobus; van Clemens Alexandrinus, in den H. Apostel
Marthæus; van Augustinus, Athanasius, Chrysoctomus, Hie-
ronymus, Damascenus; in den H. Paulus **Cremit** / ende
Antonius: van Ephrem in den **Cremit** Abraam: van
Nyffe-

teghen het gheopende Turckdom. 291

Nyssenius in Ephrem : van Nazianzenus , in den H. Basilius : van Socrates in Ala: &c. gaet eerst dese / ende andere Vaders te keere / en seght dat sy dol , en superstiticus zijn ghetweest / eer ghy ons komt bebechten.

Predikant. pag. 538.

Dit zijn d' onuytsprekelijcke goede wercken , die soo worden ghenoecht ; en onder andere van den Jesuyt *A Lapide* , een groot *devotaris* , doch sonder oordeel , ende verstandt.

Antwoorde.

Wat mach den goeden man al praten ? is *A Lapide* een *devotaris* gheweest ? wel aen / volghet hem van nae in sijne devotie ; oft indien dese strengigheden gheene devotie en is / waerom noemt ghy van *A Lapide* , een *Devotaris* ?

Verhalven met wat vermetelijckheydt komt ghy hier segghen dat *A Lapide* roemt sonder oordeel , oft verstandt ? Wat meent ghy / dat alles sonder oordeel gheseydt wordt / ober twelck ghy lieden gheen bonnisse ghestreken en hebt ? Wie heeft u l. rechters ghestelt ober de heele werelt ? eer ghy *A Lapide* aentast / als oft hy / sonder oordeel ghesproken hadde / beghint eerst van Augustinus , Athanasius , Chrysoctomus , Hieronymus , Nyssenius , Nazianzenus , &c. en seght dat dese mannen zijn gheweest sonder oordeel , ende verstandt , want *A Lapide* en heeft gheen ander bonnis ghegheven / als twelck dese treffelijcke / ende heylighe Bisschoppen bande recht sinninghe Kercke / vele eentwen voor hem / hadden ghestreken : ende weet / dat / de ghene die dese mannen veroordeelt als dol , ende superstiticus , niet alleen en spreekt sonder oordeel , ende verstandt , maer gantschelijck uyt sinningh is.

Predikant.

Doch die vande Roomsche Kercke en hebben gheen reden , om de hare , weghens dese strengigheden soo seer te ver-

Ⓒ 2

heffen

heffen, alsoo het de grootste dulligheydt is, dat men heyligheyt in die dingken stelt, die men gheveynsdelijck doen can.

Antwoorde.

Heeft de Roomsche Kercke gheen reden om dese strengigheden soo te verheffen? soo moet dan de oude recht sinnighe Kercke/ met hare boornaemste Leeraren/ onredelijck zijn gheweest/ wanneer sy het selve ghedaen heeft/ ende ten hooghsten gheprezen.

Woch wat seggh' ick / onredelijck? ghy durft wel segghen dat sy dol zijn gheweest: oft soo niet: soo en roept dan soo verwoet teghen ons niet / dat het dulligheyt is; want wy prisen 'tghene de recht sinnighe Kercke/ ende hare Leeraers gheprezen hebben.

Verhalven: wat is dit booz een schoon argument? 'Tis dulligheyt dat men heyligheyt stelt in die dinghen, die men gheveynsdelijck doen can? hoe sluyt dit? want wat isser godtzuchtigh / ende goedt / ende hepligh in de werelt / 'twelck niet gheveynsdelijck en kan ghedaen worden? Waer kan men meer in beynsen/ als in het gheloof? wat ghebeynstheyt en kan der niet omgaen in't Nachmael, in bidden, in aelmoessen te geven, soo als men in de Schrifsture kan lesen van de ghene die het Nachmael onweerdelijck hielden / ende van de Phariseen in't uptdecken van hare aelmoessen: soude ghy nu hier upt wel durven besluyten / dat het dulligheyt is / hepligheyt te stellen in't Gheloof, Nachmael, bidden, aelmoessen geven, ende wat meer?

Predikant.

Immers de strenghte *Papisten*, en zijn niet eens te vergheleijken by de Priesters *Baals*, die haer selven met messen sneed, en priemen, nae hare wijze, tot dat sy bloedt over sich uytstorteden, om haren afgodt te dienen. *I. Reg. 18. 28.*

Antwoorde.

Ich meynde/ dat ghy ons wilde verghelijcken by de
de

de Turcksche, ende Heydensche Priesteren / rakende de strengigheden des lichaems / ende nu seght ghy / datse by de selve / namelijk de Priesters van Baal, niet te vergelijcken en zijn : daer seght ghy oprechtelijck de waerheydt / want sy deden dinghen die onmenschelijck / ende onredelijck waren / en deden dat teere van hare af-goden / wy niet. De substantie der sake / soo ghy selve te kennen gheeft pag. 542. hebben de Turcken afgeleent van de Christenen, maer de besondere onmenschelijcke / ende onredelijcke omstandigheden hebben sy upt haer eyghen selven; die omstandigheden verfoepen wy / om dat sy onmenschelijck zijn: maer de substantie omhelsen wy / om dat-se Christelijck is / en van de oude recht sinighe Kercke ghesesen.

Predikant.

De strengigheden van de *Capucijnen*, en *Carmeliten* die sonder schoenen gaen, met die van de Turcksche *Dervisen*, oft *Bramines*, en andere in *Indien*, vergeleken zijnde, sullen enckelijcke leckernijen, en ghemacklijckheden bevonden worden.

Antwoorde.

Ick wenschte wel dat ghy / met uwe Medepredikanten / op dat ghemack / ende leckernijen van de *Capucijnen*, en *Carmeliten*, eens soo verleckert moght worden / dat ghy se maer booz eene weke alleen wilt probeen: ghy soudt soo menighmael om-sien naer uwe ghemackelijcke bedden / en kleederen.

Doch wy bekennen wederom / dat de *Bramines* in *Indien*, ende de Turcksche *Dervisen*, onse *Capucijnen*, ende *Carmeliten*, in strengigheden verre te boven gaen / soo en moest ghy van hier tusschen beyden gheene ghelyckenisse maken / want die gaen de mate van de nature / ende reden verre te buyten / maer de *Capucijnen*, ende *Carmeliten*, houden haer binnen die paelen / ende volghen d'exempelen van de heyligste mannen die der gheweest zijn / soo in't oude / als 't uentwe Testament.

Predikant, Pag. 539.

Carolinus verhaelt van de *Bramines*, dat-se in hare duyvelsche processie al dansende, ende springhende voortgaen, en dat-se voor den duyvel singhende, sich met messen eyselijke sneden in't aenghesicht, ende over de armen gheven, en die de grootste wonden gheeft, wort voor de heylighste gheacht, waerom sy dickwils daer van sterven.

Antwoorde.

Dat hooze ick al gheerne / want hoe ghy meer hier van praet / hoe ghy u het net meer over het hoost treckt / wanneer ghy willende ons vergelijcken by de *Bramines*, heel contrarie thoont dooz uw' lofs praeten.

Predikant.

Laet maer een vergelijkinghe ghemaect worden rutschen der Heydenen *Munnicken*, en *Eremijten*, en tusschen het ghene die van de *Roomsche Kercke* ghewoon zijn te verhalen van hare *gheestelijke*, oft liever *beestelijke* *Munniken*.

Antwoorde.

Dit is immers een beestelijk woordt / 'twelck van nergheng en kan voortkomen / als upt een beestelijk ghemoet / dat vol is van onghereghelde furten / sonder versantw/oozdeel / oft verstandt. Indien de *Munniken* beestelijk zijn / soo als ghy hier lastert / soo en kan ick niet bedencken / wat ghy booz een beest wesen moet : sommighe souden u kunnen aensien booz een / dat de oozen te langh heeft / ende te verre opsteect / willende oock de leeuwten met sijn ghehuyl verschycken. Maer andere / souden u kunnen aensien booz een beest / 'twelck alleen siet by nachte / om dat ghy in den klaren dagh / ende helder licht / de menschen aensiet booz beesten.

Predi-

Predikant.

'Tis waerachtigh 'tghene *Luther* seght uyt *Septem-Castrensis*: Indien de stricke ghehoorsaemheyte, een heylighe maeckt, soo zijn de *Turcken* seker de beste Heylighen van alle, en heyliger dan de *Carthusianen* selve.

Antwoorde.

Het dienen aen den dupvel / oft valschen *Propheet* Mahomet, en kan niemant hepligh maken / daerom en zijn de *Turcken*, noch Heydenen, ter oorsake van hare strengtgheden booz heplighen te houden; toont nu / op dat de ghelijckenisse van *Luther* bestae / dat de *Carthusianen*, oft andere *Religieusen* / door hare strengtgheden / den dupvel dienen. Ende leest hier benesfens 'tghene den *H. Paulus* seght *1. Cor. 9. 27.* Ick castijde, oft slae mijn lichaem vol blaww plecken / ende bedwinghe dat tot slavernije, op dat ick andere ghepredickt hebbende, niet verstooten en worde. Item / *Coloss 1. 24.* Ick vervolle in mijn vleesch 'tghene ontbreeckt aen 't lijden Christi. Item / *Luc. 24. 26.* Christus heeft moeten lijden, ende soo ingaen tot sijne glorie. Du / ghelijck *1. Ioan. 2. 6.* gheseydt wordt: Wy moeten wandelen soo als hy ghewandelt heeft, namelijk ons cruys opnemen, ende hem naevolghen,

Predikant.

'Tis seker dat d'een, en d'ander tot haren leer-meester den duyvel ghehadt hebben.

Antwoorde.

Die lasteringhe / die ghy hter uyt spooght teghen onse *Religieusen* / ende namelijk teghen de oude *Christenen* (die ghy bekent strengtgheden ghepleeght te hebben booz de tijden van Mahomet) die lasteringhe / segghe ick / en kan van nergens komen als van den dupvel: die is hter in / uwe leer-meester gheweest: Hout ghy booz seker dat die strengtgheden van de oude *Christenen* van den dupvel quamen /

daer de **O**nde-baders seggen/dat sy quamen van den **H.** Gheest/oft door de openbaringhe **G**odts? hebben dan Augustinus, Hieronymus, Ephraem, Basilius, Nyssenus, en dupsent soodanighe treffelycke lichten bande oude recht sinnighe kercke/mede den dupbel ghehadt booz haren leet-meester; en is booz u alleen betwaert ghe-weest den **H.** Gheest? Wegh/wegh met sulcke onbeschaemde verwachtheydt. **O**ch/seght my/waerom ghy booz seker hout/dat de oude Christenen/oft onse Religieusen hare strengigheden vanden dupbel hebben gheleert?

Predikant.

Om dat den duyvel altijd vermaeck heeft ghehadt in't bloedt der menschen, soo *Lyranus* bekent *1.Reg.18.28.*

Antwoorde.

O fel argument! **O** valsche leughen! Is dat slot-redenen maken? Den duyvel heeft vermaeck in 's menschen bloedt, Ergo 'tverghieten des bloedts in't ghemeyn, is duyvelsch. Seght oock met eeren/dat den dupbel vermaeck neemt in't verghieten des bloedts vande **M**artelaren. Seght ghy dat dit gheschiedt upt liefde tot **G**odt / en t'sijnder eere? 'tselbe segghen wy van de oude Christenen/ende onse Religieusen.

Verhalven soo is't gheloghen dat *Lyranus* enckelijck seyd/dat den dupbel vermaeck neemt in 'smenschen bloedt. Wat dan? dat hy vermaeck neemt in d'offerhanden van 'smenschen bloedt. Ghy kost wel weten dat hy hier sprack van de Priesters vanden af-godt **B**aal, die haer sueden/en kerfden met messen/ter eeren vanden dupbel; wat ghelijkenisse tusschen dese / ende de oude strenghe Christenen/ die van onse Religieusen nu worden nae-gevolght?

Predikant

De Paus. ghesinde doen dese dinghen, niet soo seer om het vleesch te dooden, als wel om voldoeninghe aen **G**odts gerecht.

teghen het gheopende Turckdom. 297
rechtigheydt voor hare sonden te doen, oft om Godts ghenade, ende den hemel daer mede te verdienen.

Antwoorde.

De Paus-ghesinde doen hier in/ 'tghere haer den H. Paulus, ende ontelbare oude Christenen / hebben booz ghedaen.

Hebt ghy boven upt den Originelen Gheckschen text niet ghehoort / dat den H. Apostel sijn lichaem soo pleeght te slaen / ofte castijden / datter blautwe plecken / ende lich-teeckenen van bloedt bleven instraen? Waer toe dit? ten eersten, om dat te brenghen onder de slavernije, ende te dooden: Ten tweeden, op dat hy van Godt niet en soude verstootten worden, ofte / 'twelck het selve is / sich houden in de ghenade Godts: Om dese twee rebenen doen het mede onse Heiligheusen; eer ghy dan dese op het lijf balt / berispt eerst den H. Paulus, en seghet dat hy oock de castijdinge sijnus lichaems tot den bloede toe / heeft gheleert vanden dupbel.

Predikant.

De Munniken vermin.leren hier in de bermhertigheydt Godts, ende doen groot onghelijck aen alle de ghenoeghsamen verdiensten, ende voldoeninghe *Iesu Christi*.

Antwoorde.

Ten eersten: 'tis wonder dat de booznaemste / ende scherpsinnighe Leeraren vande oude Christene Kercke / dit niet ghestien en hebben / aenghestien sy die strenggheden soo hoogh hebben verheben / en de selve ghepleeght. Doch / dese zijn allegaer blindt gheweest / ende de Ghereformeerde alleenlijck stende.

Ten tweeden, wy weten / dat de verdiensten / ende boldoeninghe Christi, hoe wel sy van haren kant ghenoeghsaem zijn gheweest / niet alleen booz dese wereldt / maer oock booz hondert dupsent / dat eben wel Christus ghesepdt heeft *Luc. 14. 26*. Indien jemandt tot my komt, ende sijn eyghen leven, oft siele niet en haet, die en can mijn discipel niet zijn: ende wie sijn cruys niet en draeght,
ende

ende my nae volght, die en can mijn discipel niet zijn. *Jae Matth. 16. 24.* Wilt hy dat wy ons selven sullen verloochenen, en ons cruys opnemen. Wat is dit anders te seggen / als dat hy wilt / dat wy met hem lijden / niet teghenslaende sijn lijden ghenoechsaem ghetweest is? Vermindert hy dan de bethertigheden Gods / de ghene die gheerne lijdt / om een discipel Christi te zyn? oft / doet hy onghelyck aen de voldoeninghe Christi, die sijn cruys bywillighlyck opneemt / sonder daer toe ghepraemt te worden van andere / om te holdoen aen den wille Christi?

Predikant.

Sy thoonen oock hare helsche hooveerdigheydt, welcke haer niet toe en laet, haer selven gheheel te verloochenen, ende de eere van hare saligheydt toe te schrijven aen Gods vrye ghenade, en 't lijden, ende ghehoorsaemheydt *Christi*.

Antwoorde.

Ick braghe / oft den gheheelen mensch niet en beslaet in siele, ende lichaem? derhalven / oft hy niet sijn selven gheheellyck moet verloochenen? Soo neen? waer staet dat? Soo ja: soo moet hy dan / ende sijn lichaem, ende sijn siele verloochenen: wie verloochent nu sijn lichaem? de ghene die het al toe-gheeft wat het begheert / oft de ghene die het dwinght / ende ten onder brenghet? hupten twyffel de leste: wien's bleesch iuffer dylftrigher / ende weder spannigher / oft naerder aen 't perijckel van vallen: oft dat / aen 't welck-men ontrect de materie van onghereghelde dylften / oft dat / 't welck-men koestert / ende inbolghet? sonder twyffel het leste: wanneer dan de *Munnicken* / oft andere godtbzuchtighe personen / aen haer lichaem ontrecten ('tzy door vasten / oft andere strengigheden) 't welck het selve soude weder spannigh maken / en dertel / die moeten ghesepdt worden / eyghentlyck haer lichaem te verloochenen: hter hy komt het verloochenen des wils door volmaecte ghehoorsaemheydt

hepdt aen Godt / ende hare Obersten / als doock de
 verloocheninghe haerx verstandt / dooz eene oodt-
 moedighe onderwerpinghe aen alles wat Godt
 booz-houdt ; soo is het dan valsch / dat hare helsche
 hoobeerdighepdt haer niet toe en laet / haer selben
 gantschelijck te verloochenen ; maer dit past net op de
 Ghereformeerde , die alle strengigheden des lichaems
 versakende / het selbe koesteren / ende streelen / waer
 upt vele begheerlijckheden / ende d'ziften komen te
 spruyten / die het lichaem bzoegh oft laet doen heer-
 schen over de siele / ende alsoo en verloochenen sp noch
 siele, noch lichaem,

HET